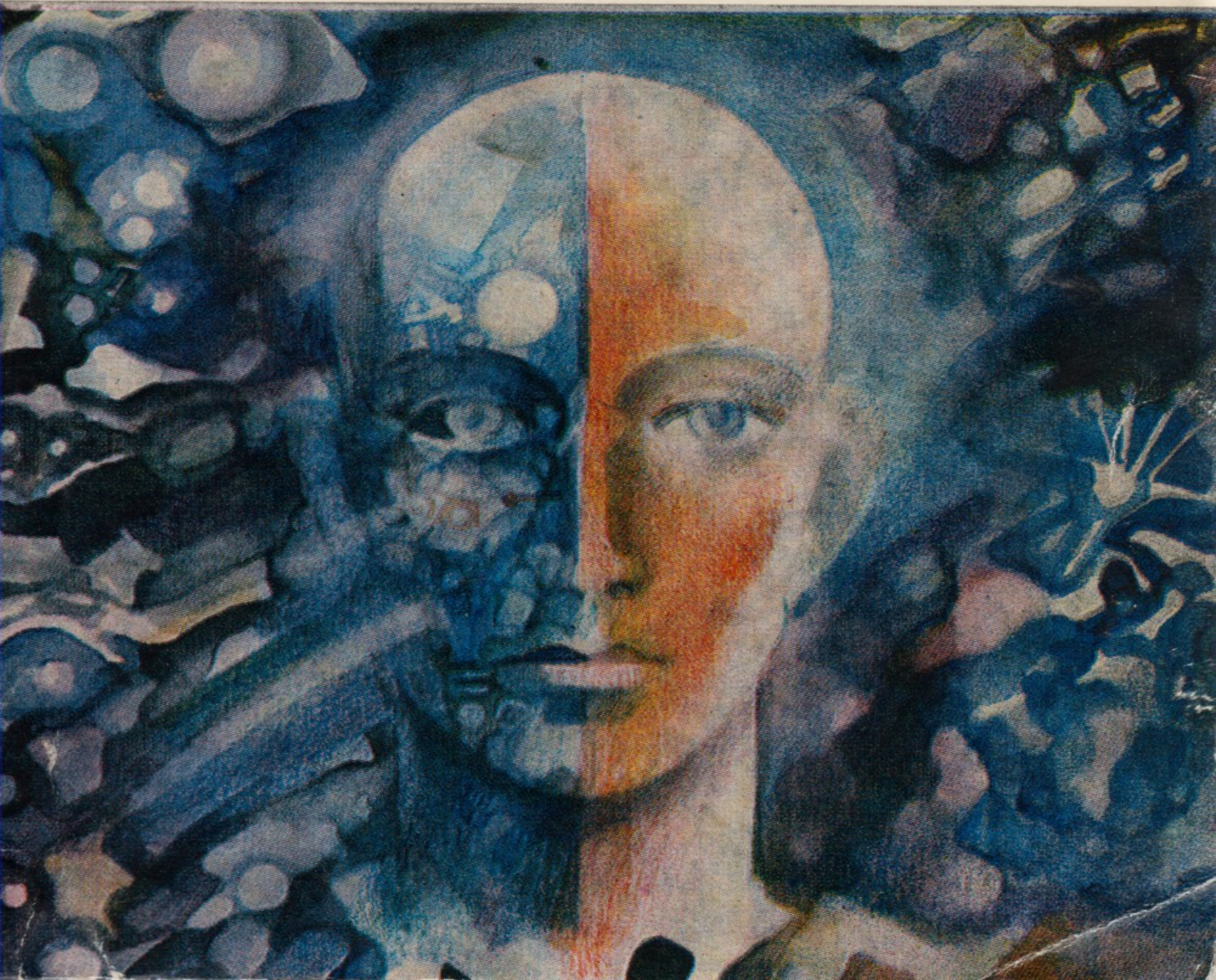

НИКОЛА КЕСАРОВСКИ

Петият закон

НИКОЛА КЕСАРОВСКИ ПЕТИЯТ ЗАКОН

chitanka.info

АГОП МЕЛКОНЯН В НАЧАЛОТО НА ПЪТЯ

Никола Кесаровски е почти непознат за читателите на научна фантастика, защото и той споделя нелеката съдба на писателя-фантаст у нас — да нямаш свое издание и да разчиташ на случайната благосклонност на редактори и издатели. Но това пък има и своите предимства. Когато не си изкушаван от много и лесни възможности за изява и бърза популярност, по-старателно фокусираш вниманието си върху своите произведения и тогава резултатите са по-зрели.

Сега фантастика се пише трудно. След половинвековното триумфално развитие на жанра младият автор трудно намира своята тема, своята скала на ценностите, своя ъгъл за оценка на явленията. Освен това фантастиката изисква не само литературна дарба, но и познаване на проблемите на науката и техниката, на техните противоречиви социални проекции, на ролята им върху развитието на съвременните хуманитарни идеи. И накрая — научната фантастика по призвание е интелектуална литература, а това предполага задълбочена подготовка в целия спектър на днешното знание.

В този смисъл Никола Кесаровски е облагодетелствуван, в него предварително е формирана необходимата „симбиоза“ — той е математик по образование и журналист по професия. Досега го познавахме като популяризатор на модерните идеи на математиката, сега той превключва на съвсем друг диапазон — към света на художественото познание, където няма аксиоми и теореми, а логиката е съвсем различна.

Аз съм убеден, че резултатът от тази „рогация в пространството на изявите“ ще се хареса на читателите. Преди всичко защото Кесаровски може да мисли. (Това мое изявление не трябва да предизвиква усмивка; автори, които могат да мислят със собствената си глава, не се срещат на всяка крачка.) Освен това Кесаровски мисли съвременно. И накрая (а това е най-трудното), може да направи от мисълта си литература.

Разказите и новелите на Кесаровски са типична научна фантастика, без прибежки към „неστοпроцентовите проби“, без рискована игра върху трапеца на експериментите. Или както би казал някой теоретик, за него фантастичното е не само средство, но и цел, и същност. Освен това читателят ще открие типичното за математиката неуморимо усилие да анализира, да следва желязния ход на логиката, да търси многото варианти на решението. И разбира се, да прогнозира, защото математиката винаги е обичала да гради предварителни модели на бъдещите възможни и невъзможни ситуации.

„Петият закон“ е първата книга на Никола Кесаровски. И читателите, и критиката тепърва ще търсят нейните постижения и недостатъци, но по-важното е друго — тя указва вектора на едно плодотворно бъдещо развитие.

Кесаровски е нов глас в камерния хор на българските фантасти, малко неукрепнал глас, но със своя собствена партитура. И точно затова сме стоплени от надежда.

Агоп Мелконян

АЛЕНА КАПКА КРЪВ

На Агон Мелконян

Очаквах да получа крайния (отрицателен, разбира се) резултат от експеримент 103 и да се заловя с нещо по-сериозно.

А ето, че реакцията се оказа положителна!...

Стоях и не смеех да посегна към втория екземпляр. Нима е възможно?! Слисано гледах как принтерът бълва лист след лист... Стоиш на перона и чакаш влака. Ето, задава се, влиза в гарата. Вместо да намали скоростта си обаче, той я ускорява! Фучи разярено насам потракването му се слива с протяжен звън. Току пред теб изведнъж се откъсва от релсите, литва стръмно нагоре, вагон след вагон следват локомотива по някаква невидима и невъзможна линия... Гигантски лупинг и серия главозамайващи фигури от висшия пилотаж, невидан слалом между вратичките от ниски следобедни облаци: само последният вагон, леко замятащ, ги докосва от време на време — и Стенмарк би се загледал!... А ти? Ти какво? Ти гледаш слисано. Ти следиш машинално чудото. Ти си блокирал. Едва по-късно ще бъдеш в състояние да мислиш. И ако в момента съществува нещо в главата ти, то е само: нима е възможно?!... Гледах и аз слисано как принтерът бълва лист след лист, машинално следях номерацията. След двайсет и четвърта страница автоматът прищрака, подвърза ги в тънка брошура и хлопна от двете страни корици със заглавие „ОПИТ 103 — 11.11.2017 година“. Не знаех какво да мисля! Краката ми трепереха, ръцете посегнаха към брошурата, но, изпотени и несигурни, бавно се отдръпнаха.

Не вярвах в съществуването на друга цивилизация. Сега доказателството за това беше пред мен, а аз продължавах да не вярвам...

Отдавна си бях поставил задачата, но се бавех с решаването ѝ. То изискваше недопустима алогичност, а аз прекалено, може би, уважавах

установения през хилядолетията начин на мислене. Повече или по-малко, това е познато на всеки — онзи странен начин, по който онаследената от стотици поколения родова памет се съпротивлява на щастливо споходилото те оригинално хрумване и поне в първия момент успява да хвърли сянка върху него. Еволюцията се е изхитрила да въоръжи живота на нашата планета с един добре премерен консерватизъм, достатъчен да съхрани постигнатото, но в същото време и пробиваем за по-ярките искри на новото. И то, това ново — утре осъществило се, — да бъде пазено от същия този консерватизъм. И така нататък... Да, и така нататък, докато се стигне и мине през всекидневния сблъсък на всеки от нас с това хитроумно изобретение на еволюцията — на всеки един от нас, поел щафетата на поколенията и оказал се в рамките на своя живот на предния фронт на разпространяващата се във времето и пространството вълна на цивилизацията...

От птичия поглед на принципното определяне на нещата — по този именно начин съвършено съзнателно се опитвах да видя моя сблъсък с екстравагантния „ОПИТ 103“, най-малкото, за да оправдая помайването си.

Иначе ясно разбирах, че задачата ми е важна (каква слаба дума!), че пътят за решаването ѝ, който бях набелязал, е повече от оригинален. Но... отлагах и отлагах. И едва ли е имало някакъв консерватизъм в същност или някаква си там боязън пред разни установености в мисленето, ами! Просто съм искал да поотложка очаквания отрицателен резултат, да дам малко повече време за живот на онази тиха мисъл „Ами ако...“ у мен. А консерватизмът и установеностите в мисленето са били само одеждите на страха пред нежелателния резултат. И понеже винаги можеш да си намериш по-спешна работа, за сметка на която и да било друга (чистата наука е много сложно нещо!), аз все отлагах и отлагах, с месеци. До днес.

Проблемът ми беше тъй свиден (и не само на мен!), бях тъй петимен да намеря решението му въпреки всичко, че го сторих дори с цената на себеуважението си. Сбрах всичката своя безогледност, нарекох я дързост, бракувах общоприетата логика и потърсих изход извън нея. За самооправдание поръсих цялата тази работа с една конска доза шега.

Брутално прекрачих каноните на логиката.

Защо постъпих така ли? Труден въпрос. Може би защото много и много поколения земни мъже бяха блъскали умовете си — логичните си умове! — в коравата и неподатлива стена на „Съществува ли друг разум във Вселената и как да установим контакт с него?“, но бяха оставили само кървави следи по нея. А този факт, ако не те откаже изобщо, поне ще те накара да търсиш друг някакъв подход, подстъп или трамплин, пък бил той и абсурден! Особено ако вече знаеш, че и абсурдността зависи от гледната точка — нима не е абсурдно понякога да не се откажеш от вчерашната си относителна истина? А да не говорим, че има и степени на абсурда!

Подобни, макар и откровено фриволни мотиви наистина помагат в комплицирани случаи като моя!

Започнах, дето се вика, съвсем на шега. Написах, ер хикс равно на интеграл от еф хикс върху де хикс. Ще поясня, от уважение към учудено попривдигнатите вежди на компетентните.

Зад хикс, по което интегрирах, щеше да се крие ЧОВЕКЪТ, обобщеният човек, ЧОВЕШКОТО в земната цивилизация — такъв един ясен, но и труден за обличане в думи смисъл влагах в променливата хикс.

Под функцията „ер хикс“ имах предвид всичко онова, което е разумно по отношение на човека. (Разумно според съвременните, макар и твърде антропоморфни все още трактовки на това понятие.)

Във функцията „еф хикс“ пък натрупвах основните характеристики на човешкия разум.

А „де хикс“? Е, да, глупаво наистина или, меко казано, необичайно. Признавам. Защото „де хикс“ стои винаги над дробната черта. А аз го слагах отдолу. Имах предвид интегрирането по всичко онова, което има някакво качествено отношение към променливата хикс (тоест към човека), но не е хикс при всевъзможните му стойности. По този начин, търсейки друг разум, се предпазвах да не налетя на някой конкретен наш земен човек.

Не е досадно ясно, нали? Радвам се, че не досаждам.

Самият аз гледах на цялата тази работа като на шега. Продължих я на шега, на шега развих съвършено парадоксални методи за интегриране, алгоритмизирах ги (вече не на шега, а за опресняване на студентските навици) и вкарах програмата в компютъра. Подсмихнах се, станах и пак седнах. Ентусиазмът, с който очаквах резултата (хм,

ентушиазъм!) — скрил беше той глава дълбо-о-ко под крилото си и кротуваше, правеше се на отсъстващ, макар и да попоглеждаше все пак измежду перушинките; — никакъв ентушиазъм не беше, просто чаках края. После ще се поусмихна натъжено и толкоз. Самата ми заявка за вида на решенията също беше особена, неточна и необичайна. Искях ги под формата на модулиращи параметри на гравитационни вълни от стандартния спектър. Даже не прегледах уравненията на тези решения, дотолкова все още продължавах като на шегата. Просто включих лентата в гравитрона и... И шегата свърши! На индикатора светна положителна реакция и записващите устройства дадоха сигнал за запис.

Естествено, само това не бях очаквал. От изненада забравих какво всъщност търся! Смешно, нали? Но и не съвсем! Страшно даже!

И наистина изпитах страх сред мъртвозаспалата нощ, сам, запокитен на трийсет и петия етаж на грамадата от метал, стъкло и тишина, когато се насилех и осмислих случилото се — АЗ БЯХ НАМЕРИЛ, ДА, БЯХ ОТКРИЛ ДРУГ, НЕ ЧОВЕШКИ РАЗУМ!

Умът ми не можеше да го побере! Друг разум... Та нали това понятие винаги си е било просто една от най-сочните теми за дебати и нищо повече! Аз самият съм изнесъл десетки лекции „за“ и още толкова (че и повече май) „против“ възможността за съществуване на друг разум. С еднакъв успех. Защото и научните аргументи за тези „за“ и „против“ са приблизително уравновесени, с известно преимущество за тезата „против“ наистина. А сега изведнъж... Невероятно!

По стара традиция другият разум се търси нейде из дълбините на Вселената. Докато аз сега го търсех навсякъде. Има разлика, нали? Моят интеграл съдържаше повикване към всеки разум, различен от човешкия, разумен по отношение на човешкия и намиращ се където и да е. За носител на повикването използвах гравитационно поле, защото е всепроникващо. И ето че в записващите устройства вдясно от мен имаше някакъв отговор!...

Загледан в ултрамарина на тесния и вертикално изтеглен по цялата височина на принтера блок за паметта му (поувлякохме се в дизайна напоследък!), с някакво странно приятно чувство аз си спомних как преди около месец принтерът бе отпечатвал цели два часа през нощта само нули върху повече от двеста килограма хартия! Един

от колегите ни му дал заявка да разпечата, когато привърши всичко друго, определен участък от паметта си. Но не съобразил нещо и сутринта намери стотици хиляди нули и заповед за тлъста глоба, разбира се... И аз сега объркан, люлян сякаш върху границата между бодърствуването и съня, изведнъж се улових в нелепата мисъл дано и този път нещо в принтера да не е в ред, дано уж изписаните листа са си в същност чисти и бели... Или гаф някакъв да се случи при разшифроването... Или ей сега да стане течение и да издуха брошурата през прозореца... Но и разшифроването е елементарно, компютърът сам си го свърши, и принтерът си изписа текста съвсем като хората, даже ми го оформи в брошурка, и течение отникъде не се задаваше. Оставаше самият аз да си взема шапката и да си отида, подгонен от изненадата — това само зависеше от мен. Но дали и то? С тези подкосени крака?

Прогоних абсурдите и опитах да фокусирам мисълта си. Когато умът ми се поизбистри от ненадейния шок, събрах сили и зачетох.

„Ти, който четеш това послание, знай: ние търсим дружба!

Цивилизацията ни е стабилна, добре организирана и има какво да ти даде. Това послание е подготвено много отдавна, актуализира се през няколко микровременни цикъла и се излъчва непрестанно. Излъчването му е подsigурено и след евентуална гибел на цивилизацията ни. Когато четеш това, ние вече може и да не съществуваме. Всичко има край. Но нека дори в такъв случай ти едностранно почерпиш полза от нас — едно малко доказателство за нашата добронамереност...“

Чувствавах нужда от нещо, което да ме увери, че ставащото в момента е истина, а не сън... Самият Бертран Ръсел твърдял преди години, че докато пишел, не считал, разбира се, че спи и само сънува, че пише, но по никакъв логичен начин не можел да го аргументира! А какво да кажа аз сега с това послание пред мен? Сънувам ли, халюцинирам ли, побъркал ли съм се, или всичко си е на мястото?...

„Първо — как изглеждаме?

Всички ние сме индивидуализирани. Живеем ограничено време, реализираме се чрез непрекъснато физическо движение — това е и основен фактор при формирането на нашето мислене.

Всеки от нас е СТРУКТУРНА ЕДИНИЦА. Произхожда от РОДИЛЕН ЦЕНТЪР, изиграва ролята си и умира.

Краен брой Структурни единици изграждат една ФУНКЦИОНАЛНА ЕДИНИЦА.

Краен брой Функционални единици образуват ЦИВИЛИЗАЦИЯТА ни.

Нямаме локализиран център на управление. Всяка Структурна единица, тоест всеки от нас, е представител на всички и на всичко...“

РОДИЛЕН ЦЕНТЪР. СТРУКТУРНА ЕДИНИЦА. ФУНКЦИОНАЛНА ЕДИНИЦА. ЦИВИЛИЗАЦИЯ...

Довчерашните ми ясни, твърди понятия и представи омекваха, деформираха се, придобиваха ново съдържание и форми. И подът под мен, и той също омекна някак, предавайки ми милиметровите движения на приливно-отливната вълна на земната повърхност, стените се люшнаха леко, увлечени от околоосното въртене на Земята, усетих мекия, но властен тласък на литналата по орбитата си около Слънцето планета, усетих и далеч по-слабото, но ясно доловимо побутване от движението на цялата Слънчева система към далечната точка на съзвездието „Стрелец“... Стреснато се чудех как все още успявам да запазя равновесие при този букет от движения! Двусантиметровото люлеене на самата сграда на института, усещах го и него, бавно, мощно, като гигантско махало, без начало и край отброяващо невидимото си за човешкото око тиктакане, безсмислено и властно, несъществуващо практически, но като внезапно забил пулс в слепоочията, станало по-открояващо се и по-реално от всичко друго... Подпрян с две ръце в пулта на компютъра, до отказ облегат в добилата твърдост облегалка, затъкнал крака в някаква не за тази цел монтирана ергономична приумица, заковал поглед в набедената от брилянтните карфици на звездите чернота зад прозореца, аз наистина едва пазех равновесие...

Все по-ясно чувствавах целия този вихрен летеж, все по-дълбоко пропадах в дълбините на едно ново и неподозирано досега единение с глобална цялост от такъв висш порядък, за която си знаел, че съществува, но само си знаел... Сега го възприех в цялата му пълнота, почувствавах Вселената край себе си и себе си като част от нея, и раменете ми се огънаха...

РОДИЛЕН ЦЕНТЪР?

СТРУКТУРНА ЕДИНИЦА?

ФУНКЦИОНАЛНА ЕДИНИЦА?

ЦИВИЛИЗАЦИЯ...

Опитвах се да подреда и осмисля тези нови за мен понятия. Добре, и ние, хората, се раждаме в родилен дом. И очевидно съответствуваме на техните Структурни единици, защото всеки от нас е човек, а всеки от тях е Структурна единица, казват те. Значи мога да приема такова съответствие между нашите два свята:

ЧОВЕК = СТРУКТУРНА ЕДИНИЦА...

Ново при тях е Функционалната единица... Прилича сякаш по нещо тя на нашите групи хора, на колектива, семейството... на всевъзможните сдружения от хора, чрез които ние в същност синергично усилваме възможностите си — защото възможностите на колектив от десет души например са много повече от сумата на възможностите на отделните десет човека! Тези сдружения от хора са съществен факт за нас, разбира се, но не чак толкова, че да го декларираме още в началото на нашето послание до друга цивилизация... Чакай, чакай!... Тук има нещо! Тяхната Функционална единица, която наподобява колектив, за тях е по-важна от нашия колектив, щом я споменават още в началото... По-важна! Трябва да се задържа на тази следа... Ами ако... ако този факт при тях е закрепен до някаква степен и биологически?! (При съответен там техен аналог на „биологически“...) Както да речем при нас някои от растителните, животинските и растително-животинските симбиози, разделянето при които значи смърт?!...

Интересно е наистина това тяхно ниво на живот Функционална единица. От името личи, че то е групиране на Структурни единици (тоест на техни „хора“), с цел да се осъществи някаква функция... Стоп! Да спра дотук! Има явна аналогия между тяхната Функционална единица и нашия колектив! Само дето Функционалната единица е сякаш по-устойчива, по-обособена, компактна. Тя е нещо и „физически свързано“, като уловени за хоро танцьори, да, нещо като „колектив от физически свързани хора“, като... като при... хе-ей-руп, за да поместят заедно тежко тяло, или като гребците в многоместно кану, свързани в едно функционално цяло, включващо и тях, и лодката... И какво, значи?

РОДИЛЕН ЦЕНТЪР = РОДИЛЕН ДОМ СТРУКТУРНА ЕДИНИЦА = ЧОВЕК ФУНКЦИОНАЛНА ЕДИНИЦА = КОЛЕКТИВ ОТ ФИЗИЧЕСКИ (!) СВЪРЗАНИ ХОРА...

„Мащабите на нашите тела са с няколко порядъка под мащабите на света, в който живеем, и за да се справяме с него, еволюцията ни е открила формата Функционална единица.

Функционалната единица е обособена в пространството. Основното ѝ предназначение е да осигурява подходящи и постоянни условия за живот и съвместна целенасочена изява на включените в нея Структурни единици. Освен самите нас Функционалната единица включва още и специализирана обвивка-корпус, пространствено оформена съобразно максималните възможности за функциониране. Обвивката е много сложна, структурирана и с висока степен на автономност. Частите ѝ са рационално свързани една с друга.

Функционалната единица се ръководи от ЛОКАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА УПРАВЛЕНИЕ, програмиран с вложени му от нас възможности и принципи за действие. Подсигурен е с известна разумна свобода в избора на решение.“

ЛОКАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА УПРАВЛЕНИЕ на Функционалната единица... За какво напомня това? Ако оприлича Функционалната единица с... един завод например, с цялото му техническо оборудване и личен състав, Локалният център за управление ще бъде — какво? — ...ще бъде командната зала на завода плюс терминалите по бюрата на ръководителите...

ФУНКЦИОНАЛНА ЕДИНИЦА = ЗАВОД?...

...Сега, когато записвам тези редове, и сам аз се изненадвам от привидното хладнокръвие, с което съм обмислял посланието и съм търсил аналогии между двата свята, вместо на един дъх да изчета двайсет и четирите страници, че и дори първо да надникна в края! Но това хладнокръвие е наистина само привидно! Опитите ми да осъзнавам прочетеното бяха в същност не последователно обмисляне, а спонтанни взривове от мисловни видения, обобщени и необлечени в понятия дори. И се извършваха в някакъв втори пласт на съзнанието ми, едновременно и паралелно с четенето и без да му пречат... Вън е нощ, тиха и черна, високо горе невидими облаци скриваха звездите, необятният парк долу обгражда с маслена чернота института. И само тук, на трийсет и петия етаж, облени в бяла светлина, аз и посланието — сами във всемира... Мисълта, че край мен се е кротнал милионен град, не намаляваше това лепкаво чувство на самота. Разтвореното пред мен послание от далечните братя по разум — също.

Обратното дори! Усилваше тишината край мен, разреждаше въздуха, тласкаше към телефона натежалия ми поглед — ако споделях с някого новината, необичайната умора щеше да се поразее може би; тази умора, била възторг преди миг, след миг — отново, пулсираща не в мен, а чрез мен, която ме мачка и меси в синхрон с метаморфозите на отрицателните мисли, борещи се с трудните за преглъщане порции информация от посланието...

ФУНКЦИОНАЛНА ЕДИНИЦА = ЗАВОД...

Автоматичен завод?

Нещо като нашите РОБОТИ ще се окаже май тази тяхна Функционална единица. Прилика има наистина. Роботът е машина, съставена от краен брой модули-органи (СТРУКТУРНИ ЕДИНИЦИ!), които са свързани в едно цяло (ФУНКЦИОНАЛНА ЕДИНИЦА!), с цел да изпълняват някакви функции, и едно ЛОКАЛНО УПРАВЛЯВАЩО УСТРОЙСТВО — „мозъкът“ на работа...

Да, приликата между нашия робот и тяхната Функционална единица е задоволителна... С една разлика, че самите те, „хората“ от този друг свят, са градивните елементи на своите Функционални единици, докато нашите роботи ги правим от метал и пластмаси. Е, да, правим ги до голяма степен и антропоморфни...

Стоп!

Антропоморфни!..

Дъхът ми спря...

Модулите-органи в робота в преобладаващата си част повтарят органите на човека — структурно роботът до голяма степен прилича на човек. Функционалната единица прилича на робот. ЗНАЧИ — ПРИЛИЧА И НА ЧОВЕК!

ФУНКЦИОНАЛНА ЕДИНИЦА = ЧОВЕК?!

Трудно ми е по-нататък да посоча реалната последователност на мислите си, когато трескаво се нахвърлих да проверявам новата хипотеза и всевъзможните ѝ варианти. Не само във втори, а и в трети, четвърти и пети пластове на съзнанието ми, изникнали отнякъде, започна и колко продължи, не знам, невъобразимата борба между варианти и подварианти, светкавичната им проверка за съгласуваност с по-близки и по-далечни твърдения и предположения на науката — от библейските притчи до прочетеното днес в списания и вестници, от предизвикателните идеи на фантастичните романи до подтекста на

каламбурите на колеги и приятели... За някакви безпаметни минути или часове колапсираният ми мозък смля целия си трупан години наред капитал и го огледа през микроскопа на новата гледна точка — фактът на съществуването на това послание пред мен... Готов съм веднага да седна на био-психоаналитичния стол, да поставя главата си в шлема с датчиците и чрез атаката на хипнозата да пръкне на бял свят механизмът, по който съм стигнал фактически до откритието... Готов съм! И едва ли има някой, който да го иска повече от мен! Стига да е възможно да се проникне в безпространствеността и безвремието на тази странна мозъчна мътилка с брауново движение на безсловесни мисли в нея, утаила се и изкристализирала накрая в един шокиращ, но ясен извод!

Когато постепенно дойдох на себе си, разтреперан, аз дълго седях сам с чудото в моята лаборатория... Право е казано, чудесата влизат в нашия свят през вратите на лабораториите...

Защото бях разбрал истината!

И бях почувствувал, че именно това е истината!

ТЕ, СТРУКТУРНИТЕ ЕДИНИЦИ, СА НАШИТЕ КРЪВНИ КЛЕТКИ!

ФУНКЦИОНАЛНАТА ЕДИНИЦА С НЕЙНИЯ КОРПУС Е ЗЕМНИЯТ ЧОВЕК! РОДИЛНИЯТ ИМ ЦЕНТЪР Е НАШИЯТ ЧЕРЕН ДРОБ!

Колко време съм стоял с втренчен поглед, не знам...

Обкръжаващата ме реалност изплува край мен, аз бавно осъзнах къде съм и кой съм.

Взех кламер и убодох безименния си пръст. Гледах наедряващата алена капка кръв. Не можех да откъсна очи от нея. Защото това, да, това бе тя, тази друга, тази **ДАЛЕЧНА ЦИВИЛИЗАЦИЯ**, чието послание лежеше на пода до краката ми. Моите кръвни клетки бяха те, Структурните единици на тяхната цивилизация. Функционалната им единица бе моето кръвообращение, а аз, самият аз съм просто корпус, осигуряващ удобство и възможност за действие на Функционалната единица-кръвообращение...

Очевидно те и не подозират, че Функционалните им единици са се **СЕБЕОСЪЗНАЛИ** като личности, че Локалният център за управление на Функционалната единица се е развил до самостоятелно

мислещ МОЗЪК, че ние — тези Функционални единици, — които днес сме шест милиарда, наричаме себе си цивилизация...

И може би подсъзнанието е това ново в нашия мозък, което се е изплъзнало от контрола им? И в резултат на което изплъзване те са останали в неведение за формирането на нашата цивилизация?...

Дълго гледах съсирващата се капка кръв. Несвързани мисли пресичаха мозъка ми и издигаха идеи за отговори на редица нерешени от нашата наука въпроси — лавина от въпроси и предположения, които не можех да обуздая. Чувствувах се като дивак, стоящ пред разноцветните отблясъци на пълен сандък скъпоценности, без да е в състояние да ахне дори, който само рови и рови в тях, гребе с пълни шепи и се облива в облаци от цветове, цветове, цветове...

Аз съм... ти си... препъваше се мисълта ми. Не знам! Ние сме едно и също нещо сякаш. А и не сме! Ти си моето кръвообръщение, моето тяло е твой корпус. Ти казваш, че летиш в Космоса, а там летя аз! Това, което аз наричам мой мозък, е за теб просто Локално управляващо устройство на твоя корпус, на моето тяло. Ще можеш ли ти да погледнеш на този мозък като на мой, макар и плод на твоята еволюция и създаден за твои цели? По твоему аз служа на теб, по моему — ти на мен. А кой кому в същност?.. Мисля, че е страшно да спорим за приоритет. Макар и организиран чрез теб, моят мозък си е мой и силен, той не е само Локално управляващо устройство на твоята Функционална единица, той е и творец в моя свят!... Ти не бива да гледаш на нас само като на твой корпус, като на твое помощно устройство, твоя материализирана възможност за действие. Това е страшно! И обратното, разбира се — кръвообращението ми си е мое кръвообращение, но аз вече няма да мога да гледам на него само като на система от моето тяло...

...Ще ми разкриеш ли своето разбиране за глобалните си цели? За собственото си предназначение, бъдеще?...

Объркан съм, знай, неподготвен ме свари, макар че съм един от най-подготвените в тази област, казват. Но тук, изглежда, човек винаги ще изживява изненада и тревожно чувство за неподготвеност. Защото подготовката ни за среща с теб се върши във и със мисълта! А мисълта е екстракт от познатото и предполагаемото, докато ти идеш нейде отвъд, такова едно отвъд, за което си нямаме даже позитивно определение. И затова, колкото и чакан, ти ще бъдеш винаги и

неотменно чудовищно неочакван за нас, ти, другият разум и всичко твоё...

Объркан съм и съм благодарен, че не се налага веднага да ти отговарям. Едно все пак мога да ти кажа още сега, това, от което трябва да тръгнем: от днес ти не си само мое кръвообращение, от днес моят мозък не е само Локално управляващо устройство на твоята Функционална единица... От днес ние сме РАВНИ ПО РАНГ!... трябва да сме равни...

... А твоето управляващо устройство? То, казваш, не е локализирано, то е навсякъде. Тоест, то е в кръвта, в кръвоносните съдове... Един наш писател, Джек Лондон, казваше, че животът на човека е животът на неговите кръвоносни съдове! Нима е можел да знае какво в същност казва с това!...

Но какво става с теб, когато аз умра? Едновременно ли умираме?... Мой приятел написа великолепен разказ. „Разговор с никого“, където моят духовен свят се запазва от някой нейде... Дали ти не си този някой, именуван никой от моя приятел?

... А левкемията?! Какъв ли апокалипсис е тя за структурните ти единици! Бихме могли да се справим с нея съвместно! Но... дали тя е бедствие и в твоя свят? А ако е нещо рядко, но хубаво и полезно, мечтано?

... А моето тютюнопушене?!

Мислех, мислех...

Лавината от въпроси не свършваше...

...Йерархия от разуми! Та това е може би и най-логичното. Всяко ново ниво разум стъпва на организацията и постиженията на разумите от предните нива. И ние може би трябва да сменим методите си за търсене на контакт с други цивилизации. Ние ги търсим встрани от нас, а трябва да ги търсим и в наши надсъвкупности... Например... например... обществото... Но да, нима нашето земно общество, взето като цяло, не е също един самостоятелен разум? И то различен от човешкия! Нима в него не съществуват норми, които никой от нас не е измислял и налагал, но които всеки съблюдава? Такива едни надличностни норми? Моралът, етиката, не са ли те наши, човешки понятия за обекти на СОЦИАЛНИЯ разум? Алтруизмът? Себеотрицанието?... Общественото мнение, какво е то? Нима не е становище и изявление на социалния разум? Разум, с който ние

отдавна и тясно, до симбиоза, сме свързани? Разум, който до голяма степен управлява поведението ни...

А онези загадъчни, едва доловени от нас вътрешни сили, които ни управляват? Подсъзнанието? Онези мистериозни само четири процента от обема на мозъка ни, които са ни достъпни засега? Догадките за „психическата“ енергия като особен род поле, мощно и неизучено? Не са ли и те свързани с тези други разуми „над“ и „под“ нас?...

И как по-хубаво и ясно ще звучат много от нашите разбирания и търсения, ако ги погледнем като СТЬПАЛА ОТ ЙЕРАРХИЧНО ПРЕЛИВАЩИ СЕ СТРУКТУРИ! Ето, моралът! — Личността често, въпреки себе си, действа така, както трябва, а не както би искала самата тя в този момент. Това именно трябва да са снетите до действащото съзнание на личността императиви на социалния разум, на МЕТАРАЗУМА. Личността се доближава до метаразума, до съвършенството и хармонията чрез постепенното доближаване на „искам“ и „трябва“. Някой беше казал, че няма морални явления, а има само морална интерпретация на явленията. Именно интерпретация от позициите на метаразума, това е истинската, вярната морална оценка. А то е и пътят към пълното съпричастие с метаразума. път към пълната свобода на личността; установяването на контакт, проникването на всеки два съседни разума един в друг — това са крачки по пътя на все по-висша свобода, към глобален и всемогъщ разум...

Тъмнината се стичаше през прозореца, даваше светлината в лабораторията и странно втвърдяваше тишината. Брошурката пред мен, прочетена само до втората страница, ме заливаше с усещане за чудото на останалите двайсет и две и аз, уморен, изнервен, за миг изпитах особен страх — свършено сам в огромната сграда на института...

Сам ли?

Никога вече човек няма да бъде сам!

Внимателно се облакът над посланието и опрях чело в него. Заспах с мисълта как колегите ще ме събудят сутринта и как аз ще ги погледна по много особен начин, вдигнал високо безименния си пръст със съсирената върху него малка алена капка кръв.

АБСОЛЮТНАТА ХАРМОНИЯ

На Иван Даскалов

Объркани сънища се кръстосваха и сменяха в безкрайно проточилата се нощ, ужас и умора сковаваха нозете ѝ като плъзнали коренища и когато не можеше повече да бяга от неведомото, вкопчило в кръста ѝ ръце със стоманени пръсти, тя се вдигаше на един метър над земята и литваше. И пак, и пак...

Събуди я собственият ѝ вик. Дълго се вслушва в някакво вътрешно ехо, което, глъхнейки, обхождаше мъглявите контури на до преди миг владеещия я абсурден свят. Трудно ѝ беше да повярва в реалността на слънчевата априлска утрин. Отметна завивката. Усуканата около кръста нощница я задушаваше. Яркият, трептящ от свежест въздух я заслепи. Сякаш е слязъл от платно на импресионист, помисли тя примижала.

Стана. Свари кафе, напълни двулитровия термос. Гонгът на часовника я стресна. Шест. Сигурно е станал вече. Ако изобщо е лягал, разбира се.

Каква пролет!... Омайва те, през очи, ноздри и пори те обладава, ти не можеш да ѝ устоиш — забелязваш я едва тогава, когато вече те е превзела до последното кътче на мислите ти, когато е филтрирала целия твой дух и от тебе е останало само едно антисептично чудо от чистота и бъдеще! И ти говори пролетта, с езика на миризми и светлинни трептения, не само на ума, а и на тялото ти внушава, че всичко е умно и красиво, че всичко е необходимо, че и най-излишното на пръв поглед осъществява някаква си там незнайна връзка, без която целият този пролетен свят би се сгромолясал. Нощните ѝ кошмари, дори и те имаха своето място!

Нима всичко наоколо щеше да бъде така красиво, ако неволното съпоставяне с тях не размахваше сега възторжената си четка? А какво

ли е да си художник сред тази звънтяща и жужаща пролет, която неистово се е засипала от всички страни?...

Но ето че Симеон вече дни наред не бе излизал от ателието...

Емилия умислено се изкачваше към таванския етаж. Ярки слънчеви петна раздвижваха мозайката на стълбището, в отсечения ритъм на нейните стъпки пролазваха по гърба ѝ и пак се отпускаха върху мозайката, за да се повтарят и повтарят замислените движения на листата отвъд прозореца.

Остави термоса на перваза и отключи ателието. Ослуша се. Тишина. Уловила се беше напоследък, че идва със страх. Съседката ѝ позвъни миналата седмица — мирис на изгоряло идел откъм ателието. Качи се тогава Емилия горе, кафеварката бълваше пушек и пара, остър мирис на овъглено кафе правеше въздуха труден за дишане, но всичко това не стигаше сякаш до Симеон, барикадиран в облаци от мисли. Седеше във фотьойла, заковал поглед в платното пред себе си... Тя почисти тогава, проветри и слезе долу. По нищо не пролича той да я е забелязал...

Взе термоса, поотвори с лакет вратата и гъвкаво се плъзна край нея.

След минута отвътре се чу вик — приглушен, сподавен, — вик на уплашена изненада, с длан на устата. После отново, но вече ужасен вик на ужасен човек!

С очи, каквито никога не е имало на красивото ѝ младо лице, Емилия несръчно затупурка надолу. Влетя в апартамента, вратите зееха отворени след нея. Телефонът едва побираше смисъла на тревогата ѝ:

— Ало, ало! Бърза помощ! С мъжа ми става нещо ужасно!!! Бързо! Адресът ли?...

С отмаляващ глас продиктува адреса. Хапеше пръсти и плачеше. Нямахте сили да седне...

Екипът на „Бърза помощ“ пристигна след по-малко от десет минути. Симеон Гетов седеше в един от луксозните кожени фотьойли в същото положение и в същото състояние, както го беше заварила жена му — абсолютно неподвижен. Съвършено вцепенен. Само очите му се движеха трескаво. Всички мускули бяха напрегнати до крайност. Тялото му — наведено напред, странно устремено и сковано в недостижимостта на един вечен миг поза! Беше като излято от метал.

И с милиметър не можеше да се промени положението на ръка, крак или на пръст дори! Едно вкоравило се до твърдостта на бронзова скулптура човешко тяло, само очите на което по много странен налудничав начин се въртяха трескаво и все по-бързо. Концентрирали в себе си неопишуемо напрежение, те като че ли всеки следващ миг щяха да изскочат от орбитите си и побеснели да полетят нанякъде...

След по-малко от час Симеон Гетов умря. Тялото му веднага се отпусна.

Докато лекарите се суетяха около умирация, оперативните работници, извикани междувременно, огледаха ателието. Ателие като ателие, нищо особено — обширно, удобно и много добре обзаведено...

Обстоятелствата около смъртта на Симеон Гетов извънредно заинтригуваха специалистите по съдебна медицина в София. Консултациите със съответни институти също не доведоха до окончателно обяснение на случая. Във всяка версия, във всяко тълкуване оставаше и нещо непонятно.

Докато три месеца и нещо по-късно една втора — и не по-малко странна! — смърт, тази на Огнян Кюмюрджиев, дооформи и затвърди предположението за ново и загадъчно явление.

Жарък юлски вторник. Трима млади мъже — брадати, навярно художници — изкачваха стълбището към същото онова ателие, в което смъртта беше намерила Гетов. Единият — риж, с увиснало на ухото кепе — разказваше нещо весело, увлечено имитираше някого. Другите двама оживено го допълваха. Спираха, за да се посмеят, тупаха се по раменете. Отвориха тежката дървена врата с изрязано елипсовидно слънце на нея и влязоха вкупом, без да прекъсват разговора си. Миг след това, с неподозирана за достолепието ѝ пъргавина вратата отскочи с трясък. Рижият, блед и уплашен, със скокове се устреми надолу, кепето му се затъркаля след него. Мълчаливо споглеждайки се, другите двама се измъкнаха от ателието и останаха на площадката, но по-далеч от отворената врата. Рижият спря пред апартамента на Гетови и продължително зазвъни. Отвори Емилия.

— Здравей! Какво си... — започна тя.

Онзи обаче не я и чу. Остро се шумугна край нея, устремен към телефона. Извика „Бърза помощ“.

Веднага след това позвъни и в милицията. Настоятелно помоли за следовател и за възможно най-добрия специалист по съдебна

медицина! После седна на първата му попаднала плоскост и дълго не отговори на ужасената Емилия...

Когато на другия ден и аз бях включен в разследването, Огнян Кюмюрджиев беше вече мъртъв. Смъртта настъпила по начин, идентичен с този при Гетов...

И така, аз се включих в следствието в същност с тримесечно закъснение. Три месеца закъснение при разследването на смъртен случай, при това по документи, съставени от съвсем непознати за теб колеги, е все едно за характера на хора от преди три хиляди години да съдиш по останките на техния дом, изваден от триметрова дълбочина, и то с непрепоръчителната нежност на булдозерна кофа. О, никого не обиждам с тези думи, не! Колегите много добре са си свършили работата, подчертавам това! Въпросът е, че по-късно следствието кривна в свършено неочаквана посока, за която те не са имали и най-малкото основание да предполагат — твърде различно и ново се оказа случилото се. В същото време съзнавам, че, за да успея да доловя въпросното екстравагантно кривване, ми помогна до голяма степен именно това инак досадно тримесечно закъснение — то щедро се компенсираше от избистреността на нещата, която само Негово величество Времето може да постигне с невидимата си ласка. С какво разполагах?

Разполагах с документите от разследванията на двата смъртни случая. И с няколко дебели папки от великолепно научно следствие, проведено след втория смъртен случай — на Огнян Кюмюрджиев. Както е известно, Гетов и Кюмюрджиев са били художници, забележителни и много популярни млади художници, с безспорно и предричано от всички блестящо бъдеще. Разговарях с десетки лица, имали предимно творчески контакти с тях. Натъкнах се на множество факти, повече или по-малко любопитни, но които отказаха да заговорят ясно и еднозначно отблясъци на какво в същност са... „Глупав като факт!“, обичал да казва Балзак. И имал право! Знае се обаче, че същият този факт може да стане и много-много умен, точен и приказлив, стига да успееш — случайно или не — да го осветиш от една определена гледна точка! Тогава и той заприличва на онези пъпки в научно-популярните филми (снимани през интервали от време), които екзалтирано разтварят листче след листче, докато накрая скритото в тях цвете грейне в цялата си яснота и определеност!

Тази именно гледна точка и трябваше да открия. Насърчително все пак — просто една конкретна гледна точка да намериш, вместо да търсиш обяснението на загадката в двата мистериозни смъртни случая. Защото, отдавна съм убеден в това, картината на всяко престъпление е досущ холографска плака и образът, който ще извлечеш от нея, зависи единствено от ъгъла на осветяване... При хиляда промени на този ъгъл ще видиш хиляда, с еднакви герои и ситуации, но все пак съвършено различни драми. Като само една от тях ще бъде истинската.

Кое беше ясно отнапред? — Науката не познава заболяване със същите симптоми. Отравянето от някои редки видове тропически змии го наподобява, но само бегло. В агонията на Гетов липсват например характерните конвулсии, макар при Кюмюрджиев да ги е имало до известна степен. Специалистите просто не знаели какво да мислят. Появила се хипотеза, че в стремежа си да получи оригинални „екзотични“ смески от бои (каквато склонност и амбиция е имал, а и не само той — историята на живописиста сочи редица подобни примери!), Гетов случайно е изфабрикувал неизвестна нова отрова и е пострадал поради невнимателното боравене с нея. Но тази хипотеза бързо била отхвърлена. Защото през последните дни дейността на Гетов се е изразявала предимно в размисъл, което личи и от неговия дневник. Този дневник се оказа от голяма полза и аз ще се спра на него по-късно.

Хипотезата за убийство също не издържала дълго.

Да не забравя. През целия си трийсет и четири годишен живот Гетов не е боледувал нито веднъж, освен дежурните детски заболявания, хреми и... махмурлук.

Да, махмурлук! И то по-често, отколкото и самият той би желал. Особено напоследък. Факт, който също не е за пренебрегване..

И още един озадачаващ детайл — след смъртта процесите в трупа протекли извънредно ускорено! Но ето че тази сама по себе си странна и полезна подробност (която маркира и изходна точка за проучване!) се трансформира в твърде досадно обстоятелство — Гетов бил погребан преди обичайния срок. Недопустима небрежност от страна на следствието! От ретроспективна гледна точка, разбира се.

Обследването при смъртта на Кюмюрджиев беше направено на ниво, но за жалост ниво, подходящо за обичайните, за... нормалните поводи за разследване. Докато случаят, както се оказа, не беше от тях,

не беше „нормален“. Ето защо за хода на работата ми помогнаха в същност някои случайно попаднали в документите факти, докато онези, съставлящи ядрото на един добре изпитан оглед и добре проведено първоначално разследване не само че не ми помогнаха, но ме и подведоха на първо време. Вярно, след смъртта на Кюмюрджиев вече се процедираше както подобава, но резултатите, до които се стигна, са резултати само от един добре изучен случай! Наистина, и два случая са малко за обобщения, но един е още по-малко, нали?

Преди всичко преседях дълги и изнурителни часове в злополучното ателие. Действително — ателие като ателие, обширно, удобно и много добре обзаведено. Но, имаше все пак нещо любопитно там. Гетов е работел на три платна едновременно. На различно разстояние пред всяко от тях стояли луксозни кожени кресла. Още четири такива бяха скупчени в далечния край под еркерния прозорец. Гетов винаги работел върху няколко платна едновременно и пред всяко едно от тях, докато е още недокоснато, неотменно се появявал фотьойл, който никой нямал право да мести! Тази чудатост не ми направи впечатление в началото. Байрон например, знае се, лично и най-ревностно е проверявал дали случайно няма сол, най-обикновена готварска сол около него докато работи — пречела му! Макар че каква връзка между поезия и... готварска сол?! Чудатост! И за какви ли не още чудатости бях слушал. Защо и Гетов да си няма?... И все пак някаква червена светлинка попремигна в съзнанието ми, когато разбрах, че Гетов саморъчно е демонтирал колелцата на скъпите фотьойли — за да не могат да се местят. Само дето не ги е завинтвал в пода! Е, това вече не можеше да не означава нещо, нали? Но какво? Озадачено попремигна светлинката в съзнанието ми, не можа да освети отговора и се превключи на по-слаб, едва-едва мъждукащ режим, в очакване на по-благоприятни времена... Тези по-благоприятни времена, естествено, нямаше да долетят самички на рамото ми, водени от хуманната си прищявка да помогнат на моя милост — изпадналия и в шах, и в цайтнот следовател. Самият аз трябваше да си ги доведа или поне да ги предизвикам. Заклучих се в кабинета си, пуснах щорите и се зарових в папките...

Първият и най-шокиращ факт беше, че сцена и на двете трагедии е едно и също място — все това ателие на Гетов, обширно, удобно, много добре обзаведено и... и сякаш за баланс на плюсовете му (много

хубаво не е на хубаво, казват) — място на две еднакви и еднакво необясними умирания... Неизброими проблясъци на пътечки към истината предвкуса всеки следовател, който има шанса още в началото да попадне на подобно получудо! И с какво само задъхано любопитство пристъпва към него!...

Само че в този случай обяснението на получудото започна травиално. Досадно травиално^[1], до скука. Започна с триъгълник — от онези, дето ги има под път и над път, и то толкова, че светът успешно би могъл да се разглежда и като кубистична рисунка от оплетени триъгълници.

Ето.

Някога Гетов и Кюмюрджиев били близки приятели. Приятелството секнало след като Гетов запознал Кюмюрджиев с приятелката си — Емилия — и... любовната връзка между Емилия и Кюмюрджиев започнала веднага! Тя продължила и след скорошния брак между същата тази Емилия и Гетов. Нещо необяснимо в същност! Защо Емилия се омъжва за Гетов, след като съвсем определено предпочита Кюмюрджиев? А Гетов? Той също се съгласява да се ожени за Емилия, въпреки че много добре му е известна сериозността на все още продължаващата връзка с бившия му приятел. Защо? Един чудат, един твърде неестествен триъгълник!

Долавях все пак, че в този триъгълник, съвсем като в геометрията на Риман, не един, а два от ъглите са тъпи. Двата мъжки ъгъла, разбира се! Не знам дали с това предположение не напипвам обща закономерност в тресавището на любовната геометрия? Може би! Хм, любовната геометрия като житейски модел на римановата геометрия — и добре звучи, и правдоподобно... Не разбирам много от неевклидови геометрии и затова, още преди да се запозная с всички материали по делото, с двойно любопитство се насочих към пряка среща с острия ъгъл в случая — Емилия Гетова.

Тропически растения, живопис по всички стени, миниатюри, стълпотворение от дребна пластика, по особен начин пропускащи светлината леки пердета... Една своеобразна — и приглушена някак, и релефно оформена в същото време, запомняща се като цяло, без детайлите, атмосфера в обширния Г-образен хол.

Емилия Гетова, потънала дълбоко в себе си, потънала дълбоко и в лимоненожълтия фотьойл, някак издалеч слушаше притеснените ми

думи. Унесено завъртваше кафяната чашка от китайски порцелан. Моята стоеше недокосната все още точно върху брадичката на Линкълн от огромната стодоларова банкнота — салфетка за модерното напоследък сервиране. И не че ми е чак толкова слаб ангелът, но не можех, а не се и опитвах да откъсна поглед от Емилия. Защото тя се оказва наистина забележителна жена! Забележителна и извън ролята си на жена-вампи, която ме беше довела при нея. Линкълн от салфетката ме фиксираше с упрек: „Ето че, казваше, ти така и не намери подходящо начало за този труден разговор. А другите умеят! Марк Твен помниш ли?...“. Как да не помнех! Първата си лекция започнал с думите: „Юлий Цезар е мъртъв. Абрахам Линкълн е мъртъв, а и аз не съм съвсем здрав напоследък...“ И публиката, разбира се, с отворено сърце се включила в лекцията му след такова начало... Бих искал да го видя сега и тук, на моето място, и да чуя какво адекватно начало би открил! Аз не можех. Усещах прошумяването на секундите; неподвижността на Емилия бе като мек и подканящ укор. Гледах я и се опитвах да говоря сравнително подредено.

— ...Простете ми за дългите и, боя се, малко несвързани извинения и оправдания — говорех. — Съзнавам колко ви е тежко и колко неуместна е сякаш молбата ми за днешната среща. Но, вярвам, разбирате също, че тази неуместност е колкото неуместна, толкова и неизбежна, че навременността на разговора ни от гледна точка на търсенето на истината е по-важна от ненавременността му по отношение на вашите чувства и вашата болка... Поставям се изцяло на ваше място и ви разбирам. Но случилото се е толкова странно и необяснимо, че за мен всеки час е от значение! Не бива да допуснем някой дребен, но важен детайл да се замъгли, да се видоизмени или дори изгуби под патината на времето. Защото всяка секунда чука по контурите на случилото се и то се променя час след час и в моите, и във вашите очи... Вие не бързайте. Не се притеснявайте. Просто ми разкажете. Разкажете така, както сте виждала и преживявала нещата...

И така нататък. Много думи издумах. Стремях се да са топли и човешки, но някои се оказаха неуместни и приповдигнати. Това ме смущаваше още повече, неведнъж потърсих помощ в очите ѝ. А тя въртеше своята изящна чашка с недокоснатото кафе, без да откъсва поглед от него. Дългите ѝ пръсти не трепваха. Силна жена. Това

веднага пролича и от думите ѝ, и от тона, с който ги произнасяше, не, с който ги извайваше!

— Разбирам... Интересуват ви сложните ми връзки с тези двама мъже, със Симеон и Огнян.. Със Симеон Гетов и Огнян Кюмюрджиев, които... вече ги няма... Разбирам. И ще се опитам да ги изясня и на вас, и на себе си...

Със Симеон се познавахме отдавна. Бях ученичка. За мен той беше първият мъж. И единственият... в известен смисъл. Той ми даде да разбера, че на този свят има и мъже, че те са нещо много-много, неизразимо голямо, да разбера, че за жената истинският свят съществува дотолкова, доколкото тя има до себе си истински мъж!... Симеон, знаете, още с първите си работи спечели спонтанно и всеобщо одобрение. Това не се случва често, ревниви са жреците на изкуството. Но при него беше точно така. Още с първите си платна той доказва, че изкуството на живописеца му е вродено, че е художник по призвание, майстор... „Майсторлък“, Това беше негова си дума и винаги заменяше с нея думата „изкуство“. Казваше, че в „изкуство“ има повече чувство, докато в „майсторлък“ — повече мисъл. Той отричаше и беше против намесата на неовладяното чувство в изкуството. А под овладяно чувство разбираше дотолкова и така смляно през механизмите на мисленето чувство, че от него да остане само мисъл... — Емилия бавно запали цигара. Пръстите ѝ не трепваха — Не знам дали ме разбирате, дали се изразявам добре... Той умееше да говори. Умееше да изрази неща, за които аз трудно намирам думи. То беше и част от дарбата му. И знаете ли? Казах му веднъж това. Изразих възторга си от умението му да намира думите. А той ми се изсмя: „Глупости! — рече. — Думите! Какво са думите? Нищо и половина! Бои са думите. И от бои са по-лоши даже. А боите се продават с пари. Което можеш да купиш с пари, то е нищо!... И не в думите и боите е работата, а в съчетанието им, в съчетанието на думи с думи, на бои с бои... Какво е Джокондата? А? Какво е Джокондата? — Симеон нервно се разхождаше, горе бяхме тогава, в ателието. Тъкмо се бях прибрала от Огнян, рано сутринта... Занесох кафе, уморена бях и по някакъв случаен повод подхвърлих репликата си, а той се зае да ѝ отговаря надълго. Мисля, че с този порой от думи не само ми отговаряше, но и засипваше все още неугасналото си чувство към мен... Към... тялото ми, искам да кажа, защото при нас това бяха

различни неща!... Той знаеше къде бях прекарала нощта, а знаеше, защото сам бе настоявал за това. Да, сам! Много се тревожех за него — не търсеше връзка с мен, нито с други жени. Работеше, прекаляваше с работата, и пиеше, без да прекалява, той винаги си е пиел... — А? Какво е Джокондата?! — няколко пъти повтори тогава все този риторичен въпрос. — Джокондата, това е еди-колко си грама бои! Толкоз! Изчислили са го даже точно колко. И еди-колко си грама липово дърво. Материали за пет, десет или сто лева.

Плюс мъ-ъ-ъничката подробност — да избереш една от многото възможности за съчетаване на тези материали...“

Когато говореше, той се самохипнотизираше! Не гледаше никъде, не виждаше нищо. Само се движеше, движеше...

Прощавайте, аз едва ли ще ви бъда полезна, разбрахте ли нещо досега? Така е объркано всичко, така е объркано...

Симеон беше гений. Критиците го наричаха рядък талант, но той наистина беше гений! Аз бях свършено наясно по този въпрос още от времето, когато сам той се смяташе за среден художник. И много добре разбирах това, макар че не винаги разбирах самия него. Ето, аз седях тихо в някое от креслата, без да виждам платното — той не обичаше да заничат зад гърба му като работи, — и го гледах. Хубаво и интересно беше да го наблюдаваш. Работеше бавно. Дълго седи пред платното, гледа го неподвижен и с шокиращо спокойна ръка, мудна дори, макар че съвсем не е тази думата, приготвяше четката и докосваше картината точно там, където трябва и точно така, както трябва. Не се налагаше да поправя... Преди да започне нова работа, не я износваше докрай, не я задържаше в ума си да отлежава, докато я види цялата, както мнозина свидетелствуват, включително и от тези, които сочеше за свои учители. Нито пък обратното — да застане пред платното, докато зреещата творба е все още само идея, чувство и усещане, — макар че именно този подход по прилягаше на неговата нагласа и той съзнателно и упорито му се съпротивляваше. Като момент за начало на работа по нова картина Симеон си беше фиксирал една междинна точка между тези две крайности и неведнъж с някакво впечатляващо опиянение е обяснявал що за точка е тя и как се проявява; независимо дали биваха съгласни с него или не, колегите му намираха за интересен този подход, въпреки че никой от тях, по собствените им признания, не е изживявал подобно нещо... Симеон говореше за някаква мъгла между

себе си и платното на етапа на идеята и чувството. Звуци и настроение се сипели през нея, ясни и чисти, от материални по-материални, но отзад там нейде, невидими. Звънтящият лай на куче, шумът на неговите стъпки, полъхът на бръзгащата му опашка — обграден си от всичко това, част от него си, напругаш очи да понижиш мъглата... Докато в един момент тя започне сама да изтънява, после някакво вълмо изведнъж се отмести и ти мернеш ясен детайл от този откъс и самостоятелен свят... Ето това бил мигът! Мярнати детайл се проектира върху платното пред теб и ти го нанасяш. С това си осигуряваш пролука, постоянен тунел... Нататък било лесно. По ръбовете на пролуката мъглата постепенно започва да се стопява във всички посоки, а картината бавно и властно се разстила, докато запълни рамката... Да, за рамката! Тя беше за него една самостоятелна тема, отделен и важен етап! Често се е ядосвал, че рамката се оказва със сантиметър или два несъответстваща на необходимото. Точно така, на необходимото, казваше! Това наистина ме е удивлявало, не съм го разбирала. Ето, той предварително изчисляваше размера и пропорцията дължина към широчина на всяка рамка според бъдещото ѝ съдържание! Но понякога рамката се оказваше по-голяма или по-малка и това, което най-много ме е учудвало, е, че грешката с тези няколко сантиметра винаги биваше едновременно и вертикална, и хоризонтална! По неговите думи, разбира се. Грешката, обясняваше той, иде оттам, че, когато онова първо петънце от картината се проектирало през пролуката на мъглата, той е бил на една крачка по-близо до платното, или на крачка по-далеч, отколкото е трябвало... Странно и някак пресилено ми изглеждаше всичко това, но пък и виждах, че за самия него то си е съвсем реален проблем, съвсем реален обект от неговата работа — както цвета, рисунъка или композицията например... Казах преди малко „изчисляваше“. Той изчисляваше, да, изчисляваше чувството, което исканата мазка в съчетание с обкръжението си ще предизвика в зрителя, сам наричаше изчисляване всичко това, макар че как го правеше и какво в същност правеше, не знам... Дълго седи, гледа, „изчислява“ — не пушеше, когато работи, — пък вземе четката и разположи изчисленото... Видя ме веднъж, че стоя тук, и каза с онзи негов тъй познат ми глух глас, с който се връщаше от „откъсното“: „Знаеш ли колко е бил прав Сикейрос да обича най-много наситеночервеното и черното...“. Не можах да му задам „защо“-то си

тогава, той веднага продължи да работи. Имаше предвид нещо, не го каза току-така, личеше си... Не знам дали ме разбирате правилно, можех да го гледам като работи, без да усещам хода на времето. Не му пречех с това, не ми е казал...

Казвал ми е другото, че без мен, без мен в много особения смисъл, който и двамата съзнавахме, той не би могъл да работи. „Уморена си днес, изнервя те тази твоя работа на учена жена. Излез да се разведриш. Направи преди това по едно кафе.“ Не мога да ви обясня какво е чувствувал при тези си думи, опитвала съм се да го облека в мисъл, но не мога, макар че в същност всичко ми е съвършено ясно! Защото с тези си думи той ме пращаше при Огнян! Да, повярвайте ми! Там! И аз отивах! Не можех иначе. Разбирате ли? В това е част от особения смисъл на онова негово „без теб не бих могъл да направя нито черта! Ти си моя прожектор в отвъдното, откъдето идват виденията ми, картините ми. И ми светиш по-ясно, когато се чувствуваш добре. Иди да се поразтъпчеш...“

И аз отивах при Огнян. Иначе не можеше. Иначе наистина не можеше. Ако само се поразтъпчех и се върнех след час-два, той разбираше! И ми е правил скандали. „Моралистка! — крещял ми е. — Девственица! Погледни се!“ Беше дори по-мъжествен от Огнян. Но през последните години посягаше към мен само когато се напиеше...

Обичах ги и двамата. И Симеон, и Огнян. По два съвсем различни начина ги обичах, както и те самите бяха съвсем различни. Мисля, че животът със Симеон щеше да ми бъде достатъчен. Но сам той, подсъзнателно може би, искаше това, което беше... Защо? Не знам... Или може би с такава мисъл се оневинявам пред себе си...

Не ви ли омръзнах? Цяла вечност бих могла да говоря така, да разчепквам тези три живота — три живота, от чието съчетание се получава нещо ужасно...

И ако трябва все пак с едно изречение да озаглавя това съчетание, тази объркана картина от три живота, изречението е: „На Симеон давах всичко, от Огнян получавах всичко...“.

Може би ще ме запитате как съм могла да живея така?

Вижте, аз съм биохимичка...

Стоп!

Тя е биохимичка!

Биохимичка!

Тази дума отекна като изстрел сред хребетите на мозъчните ми гънки и една лавина от мисли се затъркаля надолу сред облаци изкрящо^[2] задоволение.

Тя е биохимичка и ѝ е било трудно да живее такъв живот!

Не, не се връщах към хипотезата за предумишлено убийство при онези възможности, които има една биохимичка с ежедневие сред какви ли не фини химични съединения и отрови! Не! Друга мисъл ме обсеби при последните ѝ думи. Мисълта за подсъзнателно убийство!

Спомних си за убийства и престъпления в по-старата криминална литература, извършвани в състояние на хипноза — деяния, за които престъпникът не си спомня нищо. И изведнъж в мисълта ми по нов начин се съчетаха две, как да ги нарека, две информации, два факта.

Първо. Възможността с химиотерапия да се изключи осъзнаването на това, което вършиш през определен период от време — без самият този период от време да се губи в спомена ти (а да остава маркиран само от чисто външната страна на извършените от теб действия).

Второ. Възможността съответните препарати да се погълнат в тежки, афектни за съзнанието минути, когато автоматизираните действия и подсъзнанието го дублират — каквито минути, това поне беше сигурно, Емилия Гетова е имала в изобилие...

Да, чувствавах, че съчетанието на тези две информации си струва да се огледа търпеливо и внимателно, под лупа! Но как трябваше да сторя това и въобще какво да предприема по-нататък?

Трябва добре да смеля всичко онова, което знам за случая. Да го подреда. После да го препоредя от гледна точка на идеята за подсъзнателното убийство. Да видя добре какво ще се случи след това препореджане. И тогава... тогава вече трябва да се очертае и онова, дето следва да го извърша, за да вървя напред, а не просто да се лутам из загадката или пък да изпадна в ролята на онзи, дето в объркаността си хукнал едновременно във всички посоки...

И така:

Какво има за подреджане и препореджане?

Има два необичайни (за да не кажа загадъчни, макар че тази дума по приляга!) смъртни случая.

И двамата умрели са художници, и то (общопризнато!) много талантиливи.

И двамата умират по един и същ начин.

И на едно и също място!

Още:

Много здраво и по най-тесен начин и двамата са били свързани с една и съща жена.

Тази жена е биохимичка. Също много талантилива!...

Добра задача! Къде е твоят приятел, о, доктор Уотсън?

...Реших, че преди да започна преподаването, трябва да видя по-отблизо Емилия Гетова. То, след всичко случило се, пази, боже, от близост с тази жена, но аз възнамерявах да я видя не като Емилия и не като жена, а като биохимичка, доколкото могат да се отделят тези съвсем различни неща.

Заместник-директорът на института, в който работеше Емилия Гетова, се оказа мой стар и близък приятел от студентските години. Разтопи се, когато взе да говори за Емилия:

— Представи си — каза, — Амстердам, международен симпозиум по биохимия и нашата Емилия Гетова след доклада си — център на внимание във фойетата. Делегатите веднага бяха доловили, че макар докладът ѝ да не съдържа решение на старата загадка за двигателя на предбиологичната химическа еволюция тя предлагаше остроумно конструирана опорна точка (за решаването ѝ! Представяш ли си! Феноменално! Плюс това Емилия беше най-красивата жена на симпозиума. И най-младата, ако не се броят журналистките. От всички страни чуваш:

— Мисис Гетова...

— Другарко Гетова... — Мадам Гетова...

Изобщо, да можеше, на ръце щяха да я понесат. И да ти кажа, атмосферата около нея си е все такава.

— Хм, съвсем като при нашата Теменужка! — рекох. — Помниш ли я? От Русе!

— О, да! Разбира се! Почти като при нея! Само че сега не съм влюбен...

Хубаво се посмяхме. Имахме си общи спомени.

Не съм ходил в Амстердам, затова преместих симпозиума във Варна през август и си запредставях Емилия във фойетата, в

ресторанта, в бара, на плажа... Проследих школуваното ѝ плаване далеч отвъд шамандурите, неуморимостта ѝ в танците — почиваше само когато почиваше оркестърът, до четири часа си я представях в бара сред много чаши и биохимични разговори на няколко езика... И склонността ми да я гледам като жена на Гетов се поразклати. Въпреки известността му, явно е имало среди, където не тя е била жената на Гетов, а Гетов е бил мъжът на Гетова...

Разговарях с много нейни колеги. Мнението им беше единодушно: Емилия Гетова е забележително свеж и нестандартен ум! Не е направила много досега, но то е обяснимо, защото е съвсем млада, сега започва и многото е още пред нея. Това в общи линии ми говориха всички. И колежките ѝ даже, с една наистина изумителна благосклонност!...

Хубаво, но всичко това не ми вършеше работа! Друго очаквах да чуя аз! Друго, макар и да не знаех какво точно, но мигновено бих го разпознал. Подпитвах, умишлено насочвах или отклонявах разговорите, но все не идеше и не идеше това друго, докато изведнъж една много възрастна биохимичка, по телефона чак от Лондон го назова! (Бях ѝ казал че съм научен журналист и пиша книга с очерци за талантиливи млади български учени.)

— ...Но знаете ли — каза по едно време тя, след като свърши с похвалите, — страхувам се, че мисис Гетова се пилее неразумно, че, разчитайки на младостта и несъмнената си дарба, твърде често сменя темите, върху които работи! Това си има и хубавата страна, разбира се, но все пак... При последната ни среща например на прощалния коктейл до късно през нощта тя ми говори за възможността чрез синтез на методи от биохимията, молекулярната биология и психофизиологията да се направи модел на сугестивните явления! Една забележителна, интересна и перспективна идея наистина! И не само това! В този модел, според мисис Гетова, може да се разграничат — и генетически, и структурално — хипнозата от самохипнозата, въпреки функционалната им симбиоза...

Самохипноза!

Най-последно. Ето това беше, което, без да го зная точно, толкова очаквах да чуя!

Зарадвах се безмерно! Получих потвърждение за правилността на посоката, която бях поел. Човек, като търси, намира — казах си

удовлетворен. И понеже чувствавах, че задоволството ми е твърде голямо, веднага се заех да го поохладя, допълвайки, че когато човек много силно иска да намери нещо, той все ще се изхитри да го намери. дори и да го няма...

Но фактът си беше факт! Самохипноза! Емилия Гетова се интересуваше от самохипноза!

Веднага се срещнах с нея и след къс, целенасочен разговор — вече знаех какво искам! — стана ясно, че тя многократно се е опитвала да работи в състояние на самохипноза върху някои особено трудни проблеми и има интересни наблюдения над този начин на работа, които скоро ще публикува...

Сега вече наистина можех да преподредя нещата. И вероятно да получа тяхното истинско разположение!

Първо. обстоятелствата, в най-общия смисъл на думата, разбира се, защото много често самите ние ги насилваме до немай-къде и след получената деформация продължаваме да ги наричаме обстоятелства! — обстоятелствата, казвам, поставили Емилия Гетова в сложни взаимоотношения с Гетов и Кюмюрджиев.

Второ. Тя едва ли е могла дори що-годе поносимо да живее при създаването се положение, колкото и да се е опитвала да го приеме. Вярно, с диктатурата на ума си е успявала задоволително да обработи хода и статуквото на събитията, докато ги „очовечи“ дотолкова, че да станат възможни и допустими за интелекта ѝ. Но човекът не е само интелект, а и чувство! Какво е направила тя на нивото на чувствата си? И удало ли ѝ се е въобще да модифицира картината във вид, поносим за чувствата? Едва ли! Колкото и да доминира интелектът у нея, не е само той! И няма съмнение в това, защото аз видях тази жена и защото разговарях с нея!

С една дума, Емилия Гетова е успяла да накара съзнанието си да приеме ненормалния ход на личния ѝ живот, но не и подсъзнанието си! И то, зад гърба ѝ, фигуративно казано, е продължило да търси изход. И го е намерило.

Това е третото. Подсъзнанието намира изход! В едно от състоянията на самохипноза то надделява и тя сомнамбулно, със съвсем автоматизирани и ръководени само от подсъзнанието действия, взема от лабораторията си различни силно отровни химикали. В подобно състояние е и когато ги пуска в кафето на мъжа си.

Необичайното съчетание на тези химикали е причина за необичайните ефекти, съпътствували смъртта.

По-нататък.

След смъртта на Симеон Гетов, Кюмюрджиев, който не разполага с удобно ателие, се премества да работи в освободеното вече ателие на Гетов. След седмица отношенията на Емилия и Кюмюрджиев се възстановяват. Подсъзнанието обаче не е изпълнило докрай задачата си! Сега то е стимулирано и от силното чувство за вина, което самата Емилия може и да не е съзнавала, но е таяла в себе си. И идва денят, когато и Кюмюрджиев е отровен по същия — подсъзнателен — начин... Кръгът се затваря.

Както виждате, хипотезата ми беше готова. Тя се подкрепяше и от редица още факти, които тук не изнасям, но те са в документите по следствието и при нужда могат да бъдат на разположение. Бях готов вече да докладвам заключението си, плюс предложението Емилия Гетова да се разпита в състояние на хипноза.. Казвам „беше“ и „бях“, защото, докато подреждах папките и хвърлях последен поглед върху някои от документите, Емилия Гетова ми донесе една тетрадка.

На корицата ѝ под „ДНЕВНИК“ педантична ръка беше изписала някакъв многословен евфемизъм на „пиянски бръщолевения“. И тези наистина правени все в пияно състояние, или поне близко до такова, бележки на Гетов взеха, че извъртяха нещата на сто и осемдесет градуса!

Ще си позволя да цитирам някои мисли от този дневник, на първата страница на който ръката на самия Гетов е отбелязала изрично:

„НЕ ПОДЛЕЖИ НА ПУБЛИКУВАНЕ! НЕ ПОДЛЕЖИ НА ЧЕТЕНЕ! ПОДЛЕЖИ НА ИЗГАРЯНЕ!“

За цитиране не става дума и аз ще си го позволя. Прощавайте за черния хумор.

Стилът на Гетов, както ще се убедите, е особен — импулсивен и неподреден. Разбира се, това са си просто негови бележки, той ги е нахвърлял, освобождавал се е от тях, когато го е овладявала силна мисъл или чувство; на места се долавя и допингът на алкохола. По всичко личи, че той не е гледал на тях като на произведение, което някога ще може да се публикува.

Из дневника на Симеон Гетов

Остана ли нещо, което не съм прочел, огледал и премислил?... Натрових се, препълних се с литература. И запази ли се нещо наистина мое сред този океан от информация?...

Питали бяха някого как пише музиката си. Отговорил: „Спомням си всичко композирано досега, отстранявам го и каквото остане, го записвам“

Не! Не съм съгласен.

Ако ме попитат дали ми е останало нещо мое си сред този океан от информация, отговорът ми ще бъде категоричното „Да!“. Да! Остана Всичко си е мое! И е така, защото е по-прав онзи, който бе казал: „Няма нищо по-лично, по-органично от това да ползуваш другите за храна. Като трябва добре да ги смелиш. Лъвът е изграден от смяно говеждо“,

Но е лъв! А не говеждо. (Което не е трудно да се провери.)

Какво търся и как да го постигна?

И двата отговора — в мъгла!

Но: „Ако птицата знаеше точно за какво пее, защо и кое в нея пее, тя не би пяла!“ — е казано.

А тя си не знае и... пее!

„Всяка трудност е светлина. Непреодолимата трудност — слънце!“

Помагат ми тези мисли, които срещам из книгите...

„Живописиста позволява да се видят нещата такива, каквито са били веднъж, когато са били гледани с любов.“

„Човек, който никога не се е опитвал да се сравни с боговете, все още не е човек.“

„Ако вие не очаквате да откриете нещо неочаквано, няма и да го откриете...“

„Нещастни са хората, на които всичко им е ясно.“

„Всяка дарба е една задача.“

Помня стотици и хиляди такива крепки, широкоплещести мисли. И слава богу! Помагат ми да се крепя, да издържам...

Абсолютната хармония обединява в себе си всичко. Всичко! И безкрайната радост, и безкрайната печал.

Всичко!

Какво ли е да изживееш всичко това накуп?!

Прав е Чехов, сърцата се свиват пред съвършената красота. А пред абсолютната?

В една изложба на „Шипка“ 6 видях само безсмислени (и въобще беззаядни!) еквилибристични напъни. И сред тези образци на безжизнена живопис — една единствена хубава извивка на конска шия в движение към ведро с вода!

Зашеметяващо точно уловена извивка на устремена конска шия, миг преди да спре!

Но за мой ужас (да, невероятно, но така е нарисувано!), конската муцуна спокойно си пие вода!!!

Да! Пие си! Спокойно и отдавна!

А в същност — вижда се — прелестната шия с прелестно уловеното ѝ прелестно движение е още в движение!

Още не е изтекъл мигът, в който тя спира;

И водата значи, не трябва да е разплискана от ведрото!

И муцуната, значи, не би могла все още да пие от водата!

А тя си пие!

Ужасно!!!

Какво е мислил и къде е гледал колегата?! И какъв колега ми е той? Автор!

По какви само странни пътечки вървим! И то: въпреки че всяко движение е движение към абсолютното, че всяка крачка е крачка към абсолютното, че целият този свят, че всичко в този свят е широк и гладък асфалтиран път към абсолютното. Път, по който обаче ние криволичим като по планински склон! Фактът, че сме хора — човешкото в нас! — ни пречи да се движим по осевата линия на този път. Човешкото в нас... Да, то! Защото човешките ни качества (положителните) са нашият най-голям недостатък и пречка в стремежа ни към абсолютното...

Видях първата изложба на млад художник, когото не познавам.

Нищо!

Нищо друго освен много добре намерени ракурси..

Но няма дарбата да намираш ракурси може да те направи художник?

За да видиш абсолютното, не ти е необходим специален ракурс. Него можеш да видиш от хиляди гледни точки... Като в платно на К.

Десислава...

Боянската църква...

Хиляда двеста петдесет и девета година...

Зората на българското Възраждане...

Джото, всепризнатият пръв и властен проблясък на европейското Възраждане е бил през същата тази хиляда двеста петдесет и девета година на... ядец! Не е бил роден още! На минус седем години е бил Джото, когато нашият Боянски майстор е правел чудесата си... Джото ди Бондоне, забележителният представител на Проторенесанса, който направил преврат в развитието на италианската живопис, който вмъкнал земното начало, жизнената убедителност, простотата на ситуациите, пластичната изразителност на жестовете, вътрешната изразителност на образа... е бил на минус седем години.

Но... можете да възразите, че Джото е само върхът на Проторенесанса! И дори да е бил наистина на минус седем години, когато българският Боянски майстор е изписал Десислава, имало е и други представители на същия този Проторенесанс, които са изписали велики неща, когато пък Боянският майстор е бил на минус седем години!

Да, но не е съвсем така.

Пример за това е дори Дучентото, италианският тринадесети век, турил началото на Проторенесанса; Дучентото с неговите безбройни местни художествени школи, в които се разраствали реалистичните тенденции на живописване (доколкото, разбира се, е могла да ги побере традиционната византийска и готическа иконография).

Пример за това е даже Чени ди Пено (Чимабуе, както е по-известен), върхът на Дучентото, учителят на Джото. Дори неговото изкуство се е развивало изцяло в руслото на византийската традиция... Но защо ли говоря за него?! Та той е бил на деветнадесет години, когато Боянският майстор е правел чудесата си, а чак през хиляда двеста осемдесет и пета година и по-късно е създал това, заради което все още го помним. Същото е и с Кавалини, когото, кой знае защо, поставям под Чимабуе.

Иначе Проторенесансът си е голямо нещо и аз много го уважавам, стига да не се опитват да го курдисат на онова място, на което си седи нашият Боянски майстор и неговата Десислава...

Десислава...

И севастократор Калоян, мъжът ѝ.

О, ирония! Единственото, което знаем за тях, е, че са ктитори на Боянската църква!

И образите им...

Десислава... — къс и ослепителен проблясък на абсолютното...

...Казват, че безкрайността и абсолютното са категории, съществуващи само в потенциален смисъл, тоест съществуващи само като недостигаеми възможности.

Не!

Десислава е конкретното абсолютно! Тя е искра от актуалното — *hic et nunc*, тук и сега! — абсолютно.

За безкрайността — не знам. Павката твърди, че актуалната безкрайност абдикирала от модерната математика още в началото на века и че сега там била на власт потенциалната безкрайност, коронована от успехите на конструктивизма — но твърди това с ред уговорки и скоби.

А абсолютното?

Абсолютното може да съществува в актуален смисъл. Десислава е доказателство за това.

По-точно, Десислава е началото на доказателството. Аз трябва, аз мога и ще завърша това доказателство!...

Емилия сама ми е казвала, че въпреки всичко не може да си представи мъж на този свят, който да не изглежда пигмей след сравнение с мен.

Допускам обаче, че в минути на женско малодушие или женско неравновесие тя може да ми поиска развод.

Няма да ѝ го дам.

Защото тя е права — всички са пигмей след сравнение с мен.

И няма да ѝ позволя дълги години да си бие главата с който и да е — алтернатива просто няма! — пигмей.

Много по-добре е за нея (да за нея!) да живее с мен и да сменя пигмеите.

Такава е съдбата ѝ. Такова е нещастieto ѝ — да живее в пустошта край абсолютното. Но все пак да живее! Защото след досег с абсолютното животът с пигмей е ад.

А за какво ми е нужно на мен самия всичко това?

Наясно съм. Казвал съм го и ще го кажа.

Тя, Емилия, намери мен — своето абсолютно. Аз също трябва да намеря моето! Нейното присъствие, тя.

като човек в контакт със своето абсолютно, ще ми помогне дори само с атмосферата си.

Нейното абсолютно съм аз.

Моето абсолютно ще бъде едно платно, което ще създам.

Когато нищо не разбираш от едно нещо, всичко ти е ясно. И можеш да го погалваш само с въпросчета-перца. Истинските, дълбоките въпроси с трудни отговори идват, когато вече си разбрал почти всичко. Това почти е невероятният извор, благословеният извор на новото, на откритието!

Аз усещам струята на този извор в мен...

„Ако искаш да видиш целия свят, надникни в капка вода.“

Латинска пословица

Защо се надявам, че чрез четката ще мога да постигна абсолютното? И дали само в живописата може реално да се прояви абсолютната хармония? А в музиката? В поезията? Не знам. Нека други я търсят там. Важното за мен е, че, за да възприеме абсолютното например в музиката, слушателят трябва да слуша час или два музика и при това да е много добре школуван слушател. Докато постигнатото с четката абсолютно би било и по-„компактно“ за възприемане, и би искало по-малка предварителна подготовка. Защо по-малка ли? Защото по начало в плодовете на четката има нещо универсално, нещо прямо, директно, нещо ясно само на себе си. Ето:

„В същност рисунката на Гоя, както и гравюрите, които са нейно продължение и я обогатяват чрез импресията, с образно писмо, поставено в служба на така наречения по-късно от него «идиома универсал» — универсален език“ — пише Шабрьон във великолепната си книга за Гоя.

Образно писмо, универсален език...

Според мен най-универсалният език е мелодията — мелодията като част от музиката. Тя е в състояние да предаде ясни твърдения чрез достатъчна достъпност. Мелодията е обаче силно ограничение на музиката! Следователно предаваните чрез нея твърдения са също силно ограничени по обхват, по възможности, по дълбочина.

Докато при творенията на четката може с нужната достъпност да се предаде всичко без загуба на смисъл и дълбочина — а само така ще

се стигне до абсолютното...

Сезан и неговите многобройни и продължителни сеанси! Поставял моделите си върху дървени трупчета — мръднеш и паднеш! Правел си ябълки от картон, защото дори на ябълките, истинските, не им достигало търпение — гниели!

Какво е това?

Един от пътните знаци по пътя към абсолютното? Не!

Пътят към абсолютното е скоростна магистрала! А това е една от пътечките, вливащи се и уголемяващи в магистралата...

Гетов беше пределно искрен, остър и директен в бележките си — една доста дебела тетрадка! Смятам, че те имат всички данни, за да видят бял свят и надявам се, това ще стане. Непременно ще купя екземпляр, защото, предавайки оригинала, си дадох ясна сметка, че с удоволствие бих препрочитал някои от тях.

Дълбок е бил светът, в който е живял този човек — Гетов. Даже и вън от всичко друго — с този си стремеж към абсолютното.

„...абсолютната хармония... съществува... Десислава е доказателство за това... Десислава е началото на доказателството... Аз трябва, аз мога и аз ще завърша това доказателство...“

Може би трябваше да цитирам тук само тази мисъл, защото тя е в същност фокусът, лайтмотивът на целите записки на Гетов. Позволих си да ви отегча с още няколко извадки, за да видите как, тръгвайки от възможни теми, той стига все до това АБСОЛЮТНО, все до АБСОЛЮТНАТА ХАРМОНИЯ, все до тази задача, която си е поставил и над чието решение непрекъснато е мислил. Останалата част от дневника доказва същото.

Какво ми донесе този дневник?

Накара ме да видя от съвсем нов ъгъл истинската сложност и истинската драма във вътрешния свят на Гетов. Една втора и една по-дълбока драма от тази, за която вече знаех — драмата на отношенията му с Емилия. Веднага си зададох очевидния въпрос — две драми ли са това в същност, или една, но в две действия?

Отговорът е не по-малко очевиден, поне за мен. Талантът на Гетов, какъвто той несъмнено притежавал, е изиграл роля на лемеж, който под тежестта на странния семеен живот задълбавал все по-надълбоко, прощавайте за несръчния израз, и по-надълбоко. Лемежът все повече се изострял, тежестта отгоре неспирно нараствала,

дълбочината започнала да става страховита — защото нима не е страшно да установиш директен контакт с абсолютното, с неотстъпно обграждащата те като въздуха мисъл за него? И как ли е изглеждало ежедневието през очите на Гетов? Опитах се да си го представя, не мога да кажа, че успях, но позицията на самия Гетов ми ставаше все по-ясна.

С какво все пак ми помогна всичко това за разрешаването на задачата? Да, помогна ми, и то много! Още същия ден се застоях позадълго пред едно от последните платна на Гетов, което преди това смятах (и не само аз) дори не за недовършена творба, а само за начало на нещо...

През този следобед Емилия не се чувствуваше добре и се опитваше да заспи долу в апартамента, а аз се качих в ателието.

Тук се налага да вмъкна една досадна подробност, досадна за мен, предполагам и за читателя. Страдам от диабет. Такава една популярна и неизлечима болест. Всекидневно, сутрин и вечер, си инжектирам инсулин — това ми осигурява относителна независимост от болестта, макар че, разбира се, за излекуване не става въпрос, че неотстъпно си се водим за ръка с нея вече години наред в миролюбива, общо взето, симбиоза, изключая моментите, когато досущ като загрижена съпруга кротко, но властно ще ми направи бележка пред някоя моя простъпка.

Наистина съм принуден да вмъкна в разказа си тази подробност от личен характер, защото тя в същност ме спаси!

Да, диабетът ми ме спаси, колкото и странно да звучи това.

Ето какво се случи.

Решил бях да се вгледам много внимателно и съвсем целенасочено в платната на Гетов. Щях не просто да ги гледам и изучавам, а да търся нещо конкретно в тях. Да търся абсолютното във всевъзможните му превъплъщения. Неясно, нали? Но колкото неясно беше последното като дефиниция, толкова по-ясно ми беше какво в същност искам! Бях убеден, че дори и по отсянката му само ще го позная, него, неясното търсено, след като тъй добре знаех, че то не може да не присъствува! Също като при някои от филмите на Годар: когато знаеш, че този филм е негов, когато знаеш, какво можеш да очакваш от Годар и го затърсиш съсредоточено, ти започваш да гледаш един филм безкрайно различен от онзи, който вижда седящият до теб,

ако той не знае „номерата“ на Годар! Два съвсем различни филма гледате вие двамата на един и същ екран пред вас и този, който виждаш ти през очилата на информираността, е с няколко класи подобър от другия... По такъв начин се загледах и аз в платната на Гетов през онзи следобед. Вглеждах се във всяка картина като в храст, зад който непременно има заек и когото, ако се напрегна още малко, ще видя. И естествено, заекът изскочи!

Както вече казах, тази картина се смяташе за недовършена. Нещо повече — смяташе се за начало на картина. Правоъгълно бяло платно, обрамчено (отвътре на тежката дървена рамка!) с още седем рамки, нарисувани с плътно, до антрацитно черно. Макар и една в друга, тези рамки не бяха концентрични. Не бяха и с еднаква дебелина — всяка със своя постоянна, но различна от тези на другите, дебелина. Създаваха някакъв бегъл ефект а ла Ешер, но най-вътрешната рамка обрамчваше все още по-голямата част от пространството на платното и се смяташе, че именно вътре в нея е предстояла и главната работа.

Вероятно бяха изминали десетина минути на взирание и размисъл, когато почувствувах, че ме обхваща онази характерна еуфория, която е начало на хипоглекимичния шок (опасно ниска захар в кръвта!) при диабетиците. Това е състояние, добре известно на всеки диабетик, инжектиращ си инсулин. Състояние, при което той незабавно трябва да се почерпи с нещо сладко. Самият аз много добре, за беда, познавам това нежелателно състояние. Случвало ми се е, и то нередко. Направих необходимото и отново застанах пред платното. След няколко минути еуфорията пак ме споходи! Това ме изненада, не беше редно, повторих дозата сладкиш. Когато, загледан в платното, еуфорията се потрети, бях вече сигурен, че това е невъзможно! Реших да поизчакам. Тя ме обля властно! И необичайно силно! Чак се изплаших! Трескаво се запътих да потрета необходимата манипулация. Преди обаче да стигна до чантата, еуфорията отслабна, после се стопи съвсем. Поокопитих се. Но бях озадачен... И тогава, слава богу, ми хрумна да проверя кръвната си захар! Разполагах с нужния реактив. След три минути имах резултат — висока кръвна захар! Значи?

Значи — това не беше начало на хипоглекимия!

Това беше нещо друго!!!

Но какво?!

Не знаех. Никога не бях чувал за подобен феномен!

Замислен, неволно се приближих до картината, с поглед в нея. И отново... усетих обхващащата ме еуфория! Инстинктивно отстъпих. Отмина! Недоумявах! Повторих, вече за опит. Пространството около картината сякаш ми действуваше!...

Няколко пъти изпробвах предположението си. Никакво съмнение!

Обърнах картината към стената.

Ефектът... изчезна.

Нещо в платното ми действуваше.

Но кое?

За да разбере, трябваше да изследвам внимателно нарисуваното. А как можех да го сторя, когато ме обземаше странната еуфория, която, предположих, довеждаше до познатото от предишните два смъртни случая вцепенение, а след него и до смърт!

Решението впрочем открих лесно. Спомняте ли си онзи череп между двамата търговци в известната картина на Холбайн? Който, за да го видите, трябва да гледате картината косо! Загледах и аз косо платното на Гетов. Ефектът беше едва забележим. После започнах да оглеждам картината на части, закривайки останалото.

Чувствувах се много объркан. Търсех нещо — открих го като функция, като въздействие, но как и чрез какво бих могъл да го конкретизирам като структура?

Едно ми беше ясно засега — че никога друг път не съм бил така близо до смъртта и едновременно с това, че никога друг път не съм бил така близо до голямо откритие!...

И днес потръпвам, като си спомня за този следобед. Следобедът, когато Емилия не се чувствуваше добре и се опитваше да заспи долу в апартамента, а аз се качих в ателието и ако не страдах от диабет, щях да стана третата поредна жертва на странната картина.

Изучих подробно всички снимки, направени от следствените органи при вдигането на трупове. Разбира се, оказа се точно това, което вече знаех: и двамата — и Гетов, и Кюмюрджиев — са умрели, или по-право агонията им е започнала, когато са били vis-a-vis с тази картина.

Но какво беше това в нея, което убиваше хора?!

Експертизата показа, че в материала — дърво, платно, бои — няма нищо опасно, дори нищо необичайно: материал, с който боравят

хиляди художници.

Кое убиваше тогава? Щом не е самият материал, остава... остава начинът, по който е разположен! Невъобразимо! Добре се насадих, мислех си, до хубав извод стигнах! Вземаш дващсет и пет грама черна боя, правиш с нея по определен начин няколко правоъгълника (седем по четири — дващсет и осем линии!) и получаваш... феноменално оръжие! Бързо, евтино и ефикасно! И... абсурдно, разбира се, смешно. Хайхо, както казваше Вонигът в една от книгите си.

Все по-ясно ми ставаше, че мъртвата точка, дето бях попаднал, е такава дълбока и стръмностенна потенциална яма, от която са в състояние да ме измъкнат само две неща, на които, впрочем, можех да разчитам с еднакво основание: Дядо Боже и Случайността.

Много добре съзнавах това.

И все пак фактът, че днес вие четете написаното тук, доказва, че една от горните две чудесии се намеси!

Дядо Боже? За него да не говорим. Още баба ми на времето си имаше функционално доказателство за несъществуването му: „Ако имаше господ, баби, отдавна да ме е чул!“.

Намеси се Нейно Величество Случайността!

„...Но шест или седем са в същност мозъчните ритми?...“

Това го произнесе транзисторът в ръцете на едно от момчетата, с които се разминах на улицата. Те отминаха и аз не чух колко са все пак — шест или седем — мозъчните ритми. Но че рамките (!) в странната картина на Гетов бяха точно седем, виж, това си го знаех много добре...

Така за първи път, и то благодарение на прищявката на гореупоменатата Нейно Величество Случайност свързах — съвсем механично наистина! — тези две седморки. Връзка, която впоследствие се оказа не чак толкова механична..

Често съм мислил след това за ролята на случайността и доколко тя все пак е случайна. И ми се струва, че малко пресилено наричаме случайна онази помощ, която обстоятелствата ни предлагат, когато тя ни е най-необходима, и че именно поради тази навременност ние ѝ лепваме етикета „случайна“. Защото, питам се, за нажежената от хилядите опипвания с варианти за решение задача, за бременната в деветия месец проблемна ситуация, една или две са онези намеси, които ще те доведат до проблясъка за почти готовото вече решение? Не

са една или две, много повече са. И те ще доведат до необходимото място, колкото и различни да са те, също както яйцето ще се разпука, за да се освободи пухкавата купчинка на заживялото вече пиленце, независимо къде точно по черупката ще зачука с пришпорената от самия ход на времето и живота човчица. Случайността идва към теб в множество варианти и форми, еднакво полезна, и въпросът е по-скоро в това, да я разпознаеш, да не я пропуснеш!... С това си отношение към случая не казвам нищо ново. В същите онези дни, когато настойчиво очаквах и дебнех случая, препрочитайки Леонардо Шаша, когото обожавам на места, срещнах и неговото мнение по този въпрос: „Елементите, които допринасят да се разкрият загадъчните или безпричинните престъпления, са откровеността^[3] на престъпниците, анонимният донос и случаят. И донякъде, само донякъде, прозорливостта на следователите“.

Пак в аспект „ролята на случайността“ не е без значение и следното. Ако на въпроса за професията ми отговоря „Научен работник“, ще бъде неточно, ако отговоря „Журналист“ — също. И то не защото съм нещо трето, а защото съм и двете в същност. Това екзотично съчетание беше, давам си сметка, великолепият катализатор, довел ме до откритието в края на краищата. Защото имах поглед върху последните резултати от кибернетичното моделиране на мозъчните процеси. (Това бе дори отделна глава в научно-популярната книга, върху която работех.) Така че съзнанието ми беше благодатна нива за смисъла на късия израз, произнесен от транзистора в ръцете на едно от момчетата, с които се разминах на улицата. И затова много по-странно би било в същност, ако, попаднало в нея, зърното не дадеше плод.

Седемте рамки и седемте мозъчни ритми... Дали пък именно тук не се крие „нещото“? Дали това възелче, ако успееш да развържа?

Трябваше да опитам. Отидох при Емилия и заговорихме за психическото състояние на Гетов през последните му дни.

— ...Отбягваше ме и мен, и всяка друга жена. Почти не излизаше от ателието. Правеше някакви йогистки упражнения и автотренинг (наричаше го раджа-йога), защото, за беда, духът можел да бъде жив само чрез тялото. Отделяше време за това, въпреки че винаги и категорично говореше срещу древния лозунг „Здрав дух в здраво тяло“.

„...Здрав дух, викаше той, какво е това здрав дух? Здрав дух това е трезв разум. Трезви работи можеш да очакваш... «Как ще е кръгла земята бе, човек, ти луд ли си, ами хората нали ще изпопадат от долната ѝ страна!» — това можеш да очакваш от трезвия разум! Въпреки че и той вече не е чак тъй искрен в наши дни. Сега и той захитря. Сега и той, като всичко, се преоблече според модата и се напръска с дезодорантите на времето. Днес ще се изпъчи самодоволно и трезво пред теб и ще ти разясни, че науката, изкуството и изобщо вървенето напред е вече колективно дело, че мисленето днес е въоръжено с такива методики, методологии, технологии и какви ли не още «логии», че добрата стара интуиция си остава хубав спомен за доброто старо време. Че няма защо да се пренапрягаш сам, защото днес всичко става строго организирано и с желязна методичност и друг път няма. Всуе се хабиш по цели ноци, съсипваш се само... — ще заключи накрая Блаженият Трезв Разум.“

... Не можете да си представите с каква само злъч и презрение Симеон говореше за това! И ставаше все по-затворен, все повече се живияваше в ролята на изследовател-отшелник. Живееше в ателието си, но не по-различно от стилит — онези отшелници, дето живеят на върха на стълб! — с тази само разлика, че му носех храната и кафето, а не му ги издигах с кошница... Страхувах се за психиката му. Напоследък се задържаше с часове, взрян в едно и също бяло празно платно. Това ме плашеше. Страхувах се от всеки следващ ден, предчувствувах развръзката... Опитвах се да го накарам отново да съзре жената в мен, жената, която е обичал, която го обича, която той — тъй сложният! — обичаше все още по свой си сложен начин, чувствувах го. Но не успях. Това ме измъчваше, не мога да ви предам колко страдах, но нищо не можех да сторя. Започна да страни и от алкохола... Здрав беше физически, напълно и съвършено здрав! Но бягаше от физиката си...

Симеон Гетов вече се очертаваше за мен като човек, чиято хипертрофирана идея — стремеж към абсолютното — е концентрирала в областта на мисълта и духа цялата му жизнена енергия; трудно ми е да говоря и дори да си представя живота и нещата в такъв един колапсирал до точка дух, тъй както и Теорията на относителността стига до твърдението за съществуване на

колапсирали до „черни дупки“ маси на звезди, без обаче да е в състояние да каже какви ли невъобразими неща се случват вътре...

Какво наистина е ставало в ума на Гетов? В мозъка му?

Мозъкът...

Е, човешкият мозък се състои от неврони. Те си взаимодействуват чрез електрични сигнали, или по-точно казано, чрез разпространяващи се по тях електрични потенциали. На тази база се извисява целият необозрим духовен свят на човека — като омара над огряно от лятното слънце зелено поле след дъжд. На основните психически състояния на мозъка съответствуват определени структури от неговите невронни вериги със свои собствени честоти на електрични трептения. При различните състояния на мозъка на здрав човек преобладават електрични трептения с честоти в съответни диапазони. По такъв начин се оказва, че в човешкия мозък съществуват още няколко вида мозъчни вълни и че на всяко психическо състояние на мозъка отговаря съответен мозъчен ритъм! Мозъчните ритми са шест и един седми има вероятно, но за който все още не се знае достатъчно.

Интересен е в случая така нареченият бета-ритъм, който доминира при напрегната умствена дейност, при успешна работа, при радост и чувство за приятност.

И двойно по-интересен става той поради много любопитната връзка между същия този бета-ритъм и... златното сечение!

Златното сечение (наречено така от Леонардо да Винчи, но го наричат още и златно отношение, божествена пропорция и др.), това е отношението $1,618$ на две дължини една към друга. Казва се, че точката С дели АВ в златно отношение, когато отношението на цялата отсечка към по-голямата ѝ част е равно на отношението на по-голямата ѝ част към по-малката. Числената стойност на това отношение е $1,618$. За един прозорец например казваме, че е построен в златно сечение (златен правоъгълник!), ако ширината му е един метър, а височината $1,618$ метра (или с други дължини, но в същото това отношение $1,618$). Че тази пропорция е известна от дълбока древност е повече от ясно, защото е вписана в стотици и стотици архитектурни паметници и произведения на изкуството от всички времена. Партедонът, статуите на Фидий, гръцките вази, етруската керамика, древноегипетските храмове, живописата от Възраждането... Златното сечение може да

бъде открито къде ли не! Че дори и в цигулките на Страдивариус! И винаги и навсякъде то е било свързано с... абсолютната красота и хармония, сочело се е като техен синоним! Основателно! То наистина (което е осъзнато също много отдавна) внушава впечатление за изживяване на красота, приятност, съгласуваност, съразмерност, хармоничност, привлекателност, пълнота, завършеност, спокойствие, уравнивесеност и т. н., и т. н., и т. н.

Ето че след хилядолетно участие в материалната и духовната култура на човечеството, едва през миналия век златното сечение било атакувано от съвсем естествения въпрос: „Що за геометрична загадка си ти и кои са психофизиологичните основи на твоето магическо действие върху човека, о, отношение 1,618?!“.

Деветнадесетият век не можа, разбира се, да отговори на този въпрос. Не можа и първата половина на двадесетия. Но после отговорът дойде! Кой е той?

Ето: бета-вълната на мозъка. Диапазонът на тази вълна е от 14 до 35 херца. Пресмятам средното геометрично на тези две числа. Получавам 22,13. (Нека добре запомним това число — 22,13!) Радиоинженерите знаят защо се ориентирам именно към средното геометрично — то е характерен параметър при някои електронни генератори на електрични трептения. А ритмичните трептения на биоелектричните потенциали в кората на човешкия мозък позволяват да разглеждаме мозъка като генератор на електрични трептения!... Ако изследваме спектрограма на човешки мозък, в която активността на мозъка е дадена като функция на честотата на мозъчните ритми, ще видим, че активността зависи от честотата и че има много ясно изразен максимум! Тоест, че мозъчната активност е максимална при конкретна честота на мозъчните ритми. Коя е тази честота? При бета-ритъма тя е точно... 22.13! (Числото, което трябваше да запомним!). Значи: мозъчната активност е максимална при бета-вълна от 22,13 херца! А бета-вълната беше характерна за приятното чувство! Значи? Значи човек изживява максимално приятно чувство при мозъчна бета-вълна с честота 22,13 херца!

Остава да съобщя, че точката 22,13 дели амплитудата на бета-вълната точно в... златно сечение!

Не е ли вълнуващо (дори малко страшно!)?!

Тази верига: златно сечение — мозъчни бета-вълни — максимално приятно чувство!...

И съвпадането на точката на златното сечение с точката на максимално приятното чувство!...

Странно, невероятно, но е факт!

Това е тя, материалната връзка между психическото състояние на мозъка и златното сечение! Това е тя, демистифицираната мистика! Това е тя, психофизиологичната основа на психичното въздействие на златното сечение! И това е РЕЗОНАНСЪТ между — от една страна — максимума на бета-вълната на възприемащия мозък, максимум, дялящ в златно отношение амплитудата на честотите на бета-вълната, и от друга страна — златната пропорция, очертана от фасадата на сградата, в която си се загледал (или от християнския кръст — той също е в златно сечение!)...

Да, резонанс между едно златно сечение в неврофизиологичните основи на мозъка и едно златно сечение в геометрията на материалния свят край нас...

... Но защо ми беше всичко това?

Защото то се оказа ключът, с който вече мога да посегна към загадката със смъртта на Гетов и Кюмюрджиев!

Ето какво ще направя с този ключ.

Първо. По начина, по който намерих числото 1,618 за бета-ритъма на мозъка, пресмятам съответните числа и за останалите шест мозъчни ритми. Получавам шест числа. Поставям при тях и 1,618 (на мястото му!). Числата стават седем и аз ги записвам едно след друго.

Второ. Рамките на загадъчното платно на Гетов също бяха седем. Вземам линия и измервам широчините и височините на тези седем рамки, а след това пресмятам седемте отношения между размерите на всяка от тях. Получените числа подреждам едно след друго от най-външната рамка към най-вътрешната и ги записвам точно под записаните вече на същия лист седем числа. Получавам следното:

1,272 1,618 1,272 1,221 1,324 1,380 1,465 1,272 1,618 1,272 1,221
1,324 1,380 1,465

Двете редици от числа си приличат удивително, нали? Еднакви са! Това е.

Как е стигнал Гетов до пропорциите на своите седем рамки, не знам.

Но как убива неговата картина, това, струва ми се, вече зная!

По неизвестен за мен начин (интуицията на гения?!), Гетов е налучкал горните седем числа и ги е материализирал в седемте си рамки. Внимателното възприемане на тези седем рамки в картината му чрез споменатия по-горе резонанс довежда всичките седем мозъчни ритъма до техните максимални стойности. Което в света на психиката се изразява чрез **ЕДНОВРЕМЕННО ИЗЖИВЯВАНЕ НА ВЪЗМОЖНИТЕ МАКСИМУМИ НА СЕДЕМТЕ ПСИХИЧЕСКИ СЪСТОЯНИЯ!** Едновременно изживяване на върховна наслада и пълно отчаяние, на болка и радост, на трескава творческа възбуда и безметежност на дълбокия сън и т. н. и т. н.; едновременно изживяване на полюсите на основните човешки психически състояния...

Това едновременно изживяване обаче се оказва непосилно за човешката физика. Цялата енергия на организма се поглъща от психиката и настъпва своеобразно блокиране на всички останали системи и функции на човешкото тяло, за което достатъчно убедително говори физическото състояние и на Гетов, и на Кюмюрджиев в минутите преди смъртта. Оптимизираното (по няколко параметъра) състояние на човешката психика нарушава хомеостазиса на целия човек като система. И тази разбалансирана система (с оптимизирана психика, но за сметка на тялото) се разрушава, както потъва кораб, чиито недобре закрепени товари се скупчват към единия борд.

(Всичко това според досегашните ни знания, разбира се — защото е възможно да има и неоткрити още мозъчни вълни, някои от които, в съответни режими, биха възстановявали нарушеното равновесие: едно плахо предположение от моя страна...)

Все ми е в ума и още нещо. Какво е възнамерявал да нарисува Гетов във вътрешната рамка? Гениалната му интуиция, логично е да се предположи, сигурно му е подсказвала как да балансира платното си. Убеден съм в това! А не е успял просто защото не му е останало време — готовата, но все още небалансирана част от цялото му попречва по най-безапелационния начин...

Някой твърдеше, че е невъзможно да напишеш стихотворение, в което да няма нищо друго освен поезия.

А то, излиза, че може, но не бива!

Защото, ето, Гетов нарисува картина, в която няма нищо друго освен хармония, и... тя го уби!

Струва си да се помисли какво се крие зад всичко това...

Ще завърша с два цитата. Единият е от Рабиндранат Тагор:

„Ум само от логика е като нож само с острие — той срязва ръката, която го държи.“

Другият цитат е от Албер Камю. Подчертан е в една от книгите, станала настолна за Гетов през последните му месеци:

„...в края на краищата нито една истина не важи, щом заради нея трябва да се изключват другите. Изолираната красота свършва в разкривена гримаса...“

И си мисля сега, оставяйки пишещата машина, дали пък острието на хладния ум в нашия век не изпревари вече твърде много стоплящата ласка на човешкото сърце? И дали вече не е време да се замислим върху възможностите за синхронизирането на разума и сърцето?

Може би...

Защото, ще повторя, **ИЗОЛИРАНАТА КРАСОТА СВЪРШВА В РАЗКРИВЕНА ГРИМАСА...**

[1] Така е и на хартията. Б. на Виктор от bezmonitor.com ↑

[2] Така е и на хартията... Б. на Виктор ↑

[3] Така е и на хартията. Някои подобни поправям. Б. на Виктор from bezmonitor.com ↑

ПЕТИЯТ ЗАКОН НА РОБОТИКАТА

1. Роботът не може да причини вреда на човека или със своето бездействие да допусне на човека да бъде причинена вреда.

2. Роботът е длъжен да се подчинява на заповедите на човека, освен ако тези заповеди не противоречат на Първия закон.

3. Роботът е длъжен да се грижи за своята безопасност, доколкото това не противоречи на Първия и на Втория закон.

Айзък Азимов

4. Роботът е длъжен при всички обстоятелства да се легитимира като робот.

Любен Дилов

УБИЙСТВОТО (ПО РАЗКАЗА НА БАЩА МИ)

Междуградският аеробус се спусна върху изкуствената трева, огромен и бял като преспа. Ескалаторът протегна стълбичката си и понесе първия пътник към хеликоптерната площадка. Беше дребничък мъж без никакъв багаж, без ръчна чанта дори. Нещо фанатично, една особена острота и скованост се долавяха в него. Той енергично се доближи до перилата откъм западната страна и се загледа в скупченото зад езерото градче. Над него в този час струеше залезът. Слънчевата пътека изтъняваше и златно докосваше брега. Мъжът гледаше натам и предчувствие за нещо хубаво стопли и погледа, и движенията му. Долу се точеха изостаналите пътници. Но той не ги забелязваше. После се качи в хеликоптера. Последен.

Веднага отвори книга, джобен формат. Унесено прелистваше страниците, поглеждаше тук-таме, погалваше ги, търсеше нещо по редовете и бързо го намираще. Види се, знаеше книгата наизуст. Красивата гледка на езерото долу и градчето отпред не отклониха погледа му нито за миг. Затвори книгата чак когато хеликоптерът кацна върху покрива на хотела.

На другия ден същият този човек седеше в най-укрепената килия на местния затвор. А няколко етажа под него се придвижваха първите работи по следствието за убийството, което той беше извършил предната вечер.

Убитият се оказа не кой да е, а Скот Мърфи — млад, седемнайсетгодишен писател, който с третия си бестселър, публикуван преди месец, бе станал най-четеният жив писател у нас. Жив до вчера. Модерната техника за часове превеждаше и бълваше книгите му в многонулеви тиражи. Той бе успял да се отскубне, временно, от беса на поклоннички и журналисти и да се потули в това затънтено градче. Бързаше поне да преполови новата си книга. После още едно укриване за седмица-две...

Ала пръв го откри убиецът му.

Скот Мърфи вечеряше. Допиваше кафето си, подсладено с мъничко захар и огромна доза наслада от удобствата на инкогнитото: насладата да бъдеш неизвестен и незабелязан, която можеш да почувствуваш истински само ако до преди година си мечтал за слава, внезапно си я получил, но скоро след това тя ти е дошла до гуша, опротивяла с принудата да бъдеш не точно ти, а самият той — нашумелият, всеизвестният... Изпитателно се загледа в появилия се пред бара мъж с напрегната походка на преследван или на преследващ. Затърси по-добро сравнение... Любопитството му обаче премина в тревога, когато онзи се насочи право към него и застана точно като за рапорт.

— Господине, вие сте любимият ми писател! Позволете ми да ви поздравя и прегърна.!

Сграбчи ръката му и театрално я стисна. Придърпа го нагоре. Смутено и с досада Скот Мърфи се изправи. Последва импулсивна прегръдка, силна, желязна, чупеща гръдния ми кош. Успя да издаде само дълбок чезнец вик и главата му клюмна. Увисна безжизнен в ръцете на непознатия.

— Стой! Какво става там?! Но той го уби! — се разнесоха гласове.

Млада жена от съседната маса гледаше с немигащи очи и се силеше да преглътне. Появи се полиция.

Една явна и несвойствена умора в очите на следователя подсказваше за невероятната бъркотия в мислите му. Спокоен и уравновесен човек, сега той нервничеше. Очакваше първите справки и единствено към тях препращаше разстроената си надежда. След тричетири месеца излизаше в пенсия и това дело — негов финален спринт! — съвсем не беше без значение за някои детайли на бъдещето му. А каквото знаеше дотук, прилягаше повече за начало на криминален разказ, отколкото за реално следствено дело!

И за кой ли път вече си го преповтаряше:

Писателят бе убит в ресторанта на представителния хотел на градчето. Пред цял салон посетители!

Начинът на убийството? — Удивителен! Чрез прегръдка!

Мотиви? — Неизвестни. Нещо повече — убиецът не само не оказа съпротива при задържането, ами нагло изигра ролята на потресен от собственото си деяние човек!...

Минутите се изнизваха и следователят се чувствуваше все по-неуютно. Заусеща пристягащия допир на презрамката на потника, неподозираната твърдост на старите си, удобни обувки. Погалваше с увяхнал поглед електронното устройство, което трябваше да отпечата заявените справки. Насила се задържаше до прозореца. Опитваше да се отмори както обикновено с представата за света през очите на птица, свряна в трепкащата грамада на тополата отпред. Но вместо това барабанеше по перваза или стъклото. Докато отведнъж, осъзнал слепотата на надхвърлилата основанието си нервност, той се разсмя неудържимо.

— Боже господи, как беше... Да! „В района на Бермудския триъгълник е изчезнала безследно летяща чиния със снежен човек и лехненското чудовище на борда!“... Просто, ясно и неразбрано...

Раздразнението му, самонавилото се до отказ раздразнение, се обърна в любопитство.

Смъртта настъпила веднага. От счупване на гръбначния стълб. Други наранявания: строшена лява надлакътна кост и всички ребра. Всички! А писателят бил много здрав физически, набит и жизнен. Заклет спортист, с афинитет към силовите спортове. Това налагаше определен извод за физическата свръхсила на убиеца. На който извод пак невзрачната му външност би се изсмяла с пародиен възторг!... Защото убиецът бе хилав, метър и петдесет и пет сантиметра. И вирнатият му учуден нос даже декларираше една откровена неориентираност на самочувствието.

Откъм терминала се разнесе гонг — тих и мелодичен. Следователят улови края на тясната хартиена лента с отпечатващата се все още на нея информация за медицинското освидетелствуване на убиеца и миг след това мургавото му южняшко лице побледня. Той изпусна лентата. Погледна без нужда към вратата.

УБИЕЦЪТ БЕ РОБОТ!

Робот-убиец! Случило се беше невъзможното...

Следователят комай препускаше из кабинета — лавинната галиматия от мисли го облада и физически.

Странно! Немислимо!... И не толкова, че е убит нашумелият писател. Не толкова дори, че е убит от робот. Защото, действително, не са малко вече случаите, когато неволно, при особени обстоятелства, работи са убивали хора. Наскоро в пристанището робот падна върху

човек, премаза го!... В случилото се вчера обаче имаше нещо по-сериозно! Нещо несравнимо по-сериозно и по-ужасно от самия акт на насилствената смърт:

НА ПРЕДВАРИТЕЛНИЯ РАЗПИТ УБИЕЦЪТ НЕ БЕ ДЕКЛАРИРАЛ, ЧЕ Е РОБОТ!

Иначе казано, появил се беше робот, който не се легитимираше като робот. Прецеденти на нарушения, все при нещастни случаи, на първите три закона на роботиката има, но това е първото нарушение на Четвъртия закон! Нарушение, абсолютно невъзможно според технологията на роботопроизводството.

Абсолютно невъзможно, но се бе случило!

А ако и други нелегитимиращи се работи бродят между хората?!

Последното следователят произнесе на глас.

Малко след това нареди да се подсили охраната и извика робота на втори разпит.

Андроидът бавно, мудро влезе в кабинета, потънал в себе си и с израз на мирова скръб. Покорно и в крайна обърканост се доближи до голямото голо бюро. Вдигна очи, но не издържа погледа на следователя. Простодушно, с призив да му вярват, което личеше и в начина, по който приповдигна книгата джобен формат, заговори:

— Искях да поздравя любимия си писател... Бях щастлив, когато го прегърнах... Това, че умря... е голямо нещастие за мен! Много по-голямо, отколкото можете да си представите!

Нищо ново. Същото бе казал и първия път. Със същите думи. Със същия вяло-безстрастен тон на изпаднал в дълбока депресия човек.

Следователят с видимо усилие на волята си се сдържа да не изкрещи това, което безмълвно крещяха вече и очите, и лицето му. Овладея се, направи тежка крачка към терминала, откъсна висящата хартиена лента с медицинската експертиза. Още една тежка крачка и с остър жест поднесе лентата към очите на андроида, който, вече съвсем объркан, зачете. Едната му ръка се повдигна и застина на половината път до лентата. Очите му, уплашени съвсем по човешки, и те сякаш изумено пошепнаха заедно с устата:

— А че съм... робот... не знаех...

„Невероятно, какво е това?! Роботът не знае, че е робот!!!
Формено безумие! Ако е недодялана мечешка шега, време е да

свърши!... Ако е сън, време е да се събудя!... А ако не е! Е, тогава този абсурд трябва да докаже правото си на реалност! Трябва да се представи и обоснове!... Само като си помисли човек, роботът да не знае, че е робот... Ако е така, той не е и подозирал за силата си и го е... Смачкал го е като дете, което смачква врабче в нежността си...

А ако наистина и други такива работи бродят сред нас?! И как да не настръхнеш, като гледаш едрата фигура на полицая и стигация до рамото му андроид. Сила и слабост, застанали редом и дигизирани всяка в своята противоположност. Невъобразимо! След като си представя, че работи управляват цялата производствена дейност на земята! И само производствената ли? Всичко управляват! Цялата ни цивилизация се е отпуснала в пластмасово-металните им ръце. А те, ТЕ НЕ ЗНАЯТ, ЧЕ СА РОБОТИ! По дяволите, та това и във филмите не го е имало!... И какво може да последва? Страшно е да се помисли... Но в същност, не съм аз този, който трябва да прецени.“

Следователят седна пред пулта на терминала. След минута цялата система от роботопроизводители и роботопотребители бе алармирана за наличието на нелегитимиращ се робот-андроид от серията „БИО-3“.

Баща ми замълча. Няколко пъти отпи от кристалната чаша. Разклати я, ледът в нея прозвънна, отпие и неотстъпно гледа все точно там, където най-няма нищо за гледане — в тревата на метър-два пред себе си. Дори не в тихо течащата край нас река. Но без всякакво значение беше къде точно гледа, защото положително виждаше свършено други неща.

... Спомням си сега тази последна моя среща с баща ми и дългия ни разговор, който тук се опитвам да подреда. Седя в огромното плетено кресло пред пустеещото му вече ранчо, гледам облаците, задрямвам, пробуждам се, пак задрямвам. Нищо не ми се прави, пуснал съм времето да тече край мен. Пристигнах неочаквано и за самия себе си, не бях стъпвал тук от погребението му. По един много сложен остапбендеровски начин успях да открадна почти цяло денонощие от сгъстената си програма. Прищявка ли беше това? От онези, които те карат да си прахосваш времето напук, когато си най-зает? Своеобразните стачки на личността срещу плътния и агресивен обръч на задължения, срещи, неотложни дела? Пристигнах в Лейк

Констънс, дълго се размотавах из къщата, където баща ми преживя последните си години. Ходих на гроба му. И до Южния завой ходих.

През цялото време ми беше трудно да се освободя от чувството, че баща ми е нейде край мен, улисан в ежедневието си — кривнал встрани стрък на живия плет ще откърши, загледан към запад нещо за времето ще промърмори, кучето ще смърми и после ще го погали зад ушите... Усещах дима от лулата му даже, макар че бяха минали толкова много години.

За последен път го видях точно седмица преди смъртта му. Беше на осемдесет и шест. А вече имаше и вид на толкова! Винаги невероятно младолик, даваха му петнайсет-двайсет години по-малко. Беше изпил с приятелите си не една и две бутилки, спечелени от басове за неговата възраст с нищо неподозиращи наивници в по-отдалечените кръчми. Но когато навърши осемдесет и почина майка ми, всяка следваща година започна да го състарява колкото пет! Никога не бях допускарал, че е възможно смъртта на един от съпрузите да се отрази така силно на другия! Още повече, че не бе личало да има някаква особена привързаност между двамата. Баща ми беше сух и корав човек и от каквото и друго тесто да беше майка ми, едва ли би успяла докрай да балансира ръбестия му характер. Особено след неговото последно следствено дело — тема табу в нашето семейство! — и последвалото му пенсиониране, когато той вече и сам със себе си не можеше да живее в сговор. Но ето, че щом тя почина, за пет-шест години само този челичен мъж спешно изравни своя външен вид с календарното число на годините си. Как щеше да продължи — не знаех, но бясното темпо на остаряване ме притесняваше. И това именно притеснение, а не привързаност — такава никога не е съществувала, не съществува и днес между членовете на нашата фамилия — беше главната причина да спохождам стария от време на време.

Сега, излегнат в креслото пред осиротялото ранчо и опитващ се да подреда последния ни разговор, искам да спомена за три изречения, които моят баща беше издумал бавно и съдбовно цели двадесет и шест години преди това. И не че беше чак такъв скъперник на думите, та да помня, в коя година кое изречение е произнесъл, а защото тези три изречения съдържаха една много странна и не по-малко далновидна мисъл.

По онова време баща ми излезе в пенсия. Той, нашумелият в целия щат криминален следовател излезе в пенсия ненадейно за всички нас веднага след приключването на най-неуспешното следствие в инак завидната му кариера! Следствие, което бе водил, но не бе успял да доведе до край. Бяхме озадачени, чувствувахме, че се е случило нещо, опитвахме се да разберем. Но той не само че никога не заговори за това следствие, но и по никакъв начин не желаше да му го припомнят.

Аз завърших специализацията си по психологическите науки и бях пред избора на по-нататъшния си път. Имах няколко много изгодни, примамливи и перспективни предложения, и то от водещи фирми. Скромността си е скромност, но според данните, които бях показал в областта на науката, и аз също бях един също така много изгоден, примамлив и перспективен обект за сделка. Знаеха го и фирмите, и аз го знаех, знаеше го и професорът ми. Размислях, претеглях плюсовете и минусите. А те бяха необозрими. Зад всеки плюс се криеше уловка, зад всеки минус прозираше добра компенсация — било то в долари или в някаква друга съблазнителна за всеки млад учен форма на свобода. Давах си сметка, че, така или иначе, сега аз продавах себе си и щом това не може да се избегне, то трябва да стане поне по най-изгодния за мен начин. Ваканцията преди последните си изпити прекарах в Лейк Констънс. И тогава именно баща ми произнесе трите паметни за мен изречения, които на всичко отгоре бяха свързани със загадъчното му последно следствие. Три изречения, с които наистина не ми каза почти нищо за същността на самото следствие! Но с тях той определи моя предстоящ избор, а чрез него и цялото ми бъдеще. Ето ги тези три изречения, които няма да забравя никога:

„Сине, ти си интелигентно момче и искам да те попитам слушал ли си някога симфония без фа-диез. или пък да си композирал случайно такава?... Подобна симфония ме накараха да напиша при последното ми следствие... Доколкото виждам как вървят нещата и доколкото схващам как ще продължат те. смятам да ти предложа при избора на служба да се ориентираш към мястото, което днес би избрала онази, знаеш я. Съюзът Келвин, и не само съм сигурен, че ще направиш добър избор с това. ами и че ще ми благодариш един ден за съвета...“

Това бяха трите му паметни изречения. И за да потвърдя колко дълбоки и правилни бяха те, сега с четирийсетгодишно закъснение бих благодарил на баща си. стига да съм сигурен, че настоящото ми писание има шансове да го догони нейде там из райските пасбища на дедите...

И до днес не съм проумял по какъв именно ход на мисли той е стигнал до препоръката, която ми даде за избор на служба! „Доколкото виждам как вървят нещата и доколкото схващам как ще продължат те...“

се беше обосновал той. Но какъв ли ход на мисли се е криел зад този превъзходен извод? Казвам превъзходен не само затова, че животът доказва правилността му, а и защото вече бях получил същия този съвет от една личност, далеч по компетентна от него — криминалният следовател в градчето Лейк Констънс, щат Южна Дакота, — една личност, за която е смешно слабо да се каже просто, че е компетентна, защото тя беше самата... да, самата Сюзън Келвин!...

Двайсет и шест години баща ми не беше промълвил и дума за последното си следствие. И по силата на някакво предчувствие само седмица преди смъртта си стори това, което сигурно е смятал, че един ден е длъжен да стори.

По негово предложение двамата излязохме на риболов при Южния завой. Вместо рибарските такъми обаче той извади от багажника на колата си чанта с отбрани напитки и закуски. Разположихме се на приятно място до самия бряг. След продължително мълчание — през което можах да разгледам и да си припомня познатите ми от детинство точки-ориентири на местността и да позадържа и поглед, и сърце върху неузнаваемо остарялото лице на баща ми — той заговори по темата-табу за нашето семейство, последното му следствие.

Самият аз бях научил служебно доста неща във връзка с това следствие и можах да направя съществено допълнение към разказаното от баща ми. За което той ми благодари искрено. Да, искрено ми благодари, но все пак само дотолкова, че научи конкретния вариант на случилото се. За него беше по-важен крайният резултат! Причината за случилото се баща ми не е знаел цели двамадесет и шест години и през всичките тези двамадесет и шест години е разигравал в самотата си толкова множество от варианти, че, мислел той,

действително случилият се вариант едва ли би му направил особено впечатление. И все пак истината го порази! Опитвах се да си представя как ли за него — не кой знае колко добре запознатия с въпросите на роботиката следовател — е изглеждал този сам по себе си сериозен казус: робот да наруши основен закон на роботиката! Едва ли го е приемал като допуснато вътрешно противоречие в самия робот. Това поне сигурно е знаел, то се знае от всички, и от децата: роботът е произведен и нагласен по такъв начин, че просто технически е невъзможно да бъде нарушен някой закон на роботиката — миг преди това роботът блокира!

И действително, самата конструкция и структурата на самоуправлението в робота изключват каквато и да било възможност за противоречие в обичайния смисъл на думата. Виж, когато (и ако) се стигне до нарушение на основен закон на роботиката, това наистина е противоречие, но от друг ранг, то е в същност противоречие в самия смисъл, в самата дефиниция, то е контрадикцио ин адиекто^[1], като „студена топлина“ например... Да, но подобни противоречия могат да съществуват в езика, в теорията, не и в практиката!

А ако все пак се осъществят черно на бяло? Както този странен робот в кабинета на баща ми? „А че съм... робот... не знаех...“ По какъв начин старият е можел да окачестви това, което е виждал с очите си? Що за реална невъзможност се бе изпредила на пътя му?... Какво ли си е мислил?

Е, да, повреда в робота, това сигурно е било първото, което му е дошло на ум. Но колкото и малко да е познавал роботите и техните принципи на действие и производство, той не е могъл да не знае, че основен принцип при робота е моменталното му и пълно блокиране при появата на каквато и да било неизправност в него! Голяма част от анекдотите, достатъчно популярни, за да бъдат известни и на баща ми, в които роботът се държи като пиян или луд, почиват на онези именно секунди или минути преди блокирането му, в които контролиращото го устройство в централната част на „мозъка“ наблюдава като през лупа всичко и във вътрешните процеси, и в поведението, докато прецени, че роботът трябва да бъде блокиран. Баща ми не може да не е знаел това и вероятно много скоро е отхвърлил хипотезата за повреда. Но с какво е заместил тази хипотеза? И въобще заместил ли я е с нещо заслужаващо внимание? Заместил ли я е на времето? Прозрял ли е

нещо през двайсет и шестте години до момента, в който заговорихме по тази тема край Южния завой?...

Едва ли! Продължителното му мълчание, а и начинът, по който мълчеше тогава, при последния ни разговор, след като ми разказа началото на историята, загледан неотстъпно в тревата на метър-два пред себе си, подсказваше, че той не се бе добрал до задоволително обяснение.

Самият аз знаех достатъчно по въпроса. И служебно, и от личен интерес се бях запознал с тази история и можех да му кажа истината. Баща ми сигурно се досещаше за това. И го показваше в същност! Мълчанието му продължи дълго, достатъчно дълго, за да прозвучи като ясна покана към мен. Едно дълго, тежко, бащино мълчание. Разбирате какво значи то, нали? Това страшно нещо: бащиното мълчание!... В което пулсираше близък, глух и измъчен глас: „Хайде, сине, кажи ми, време е да науча всичко...“

Тогава и аз на свой ред се загледах в някакво място, където няма нищо за гледане, и заговорих.

[1] Противоречие в смисъла. ↑

ОТВЛИЧАНЕТО

Както и можеше да се очаква, първата реакция от страна на фирмата-производителка на робота към сигнала от Лейк Констънс, Южна Дакота, за задържането на нелегитимиращ се робот от серията „БИО-3“ беше спокойно-ироничното „Не може да бъде!“. Но и втората реакция не закъсня: „Всеобща тревога!!!“.

А в края на краищата камъните се струпяха в градината на Института за психороботи.

Институтът за психороботи вече трета година наблюдаваше с високомерно самочувствие света и хората през манхатънско-кафявите прозорци на двестаэтажния си небостъргач. Той беше се сдобил с тази импозантна сграда чрез приходите, реализирани от най-оригиналната му и тънка разработка напоследък. Става дума за прословутия проект „РАБЛЕ“, чиято цел беше включването в системата от програми на роботите и на още една, и то принципно нова програма — чувството за хумор. Много и трудно преодолими усложнения бяха срещнати и триумфално форсирани при разработката на „РАБЛЕ“. Смешно наистина, но, както вече досадно често се случва, най-драматична си остана пак борбата за вишестоящото съгласие. Някои смятаха, че програмата е излишна, други я намираха за полезен, но прекомерно скъп лукс. И както си му е редът, прогнозираната крупна печалба от „веселите работи“ реши въпроса.

... Атмосферата в залата за съвещания към кабинета на директора на института беше наелектризирана до краен предел. Директорът мълчеше с каменно лице. Заместник-директорите недоумяваха. С едно око гледаха тревожно директора, а с другото — въпросително към експертите. Експертите нямаха право на чувства — те мислеха. Попоглеждаха, все по-рядко, към директора, затваряйки кръга от погледи, и видът му им даваше нов стимул за мислене.

За кой ли път претегляха на логическите си везни вероятността да се случи това, което се беше случило — робот-андроид „БИО-3“, проектиран от тях и произведен под техен контрол, да наруши

Четвъртия закон на роботиката! Резултатът бе неизменно един и същ: въпросната вероятност е равна точно на нула! И теоретически, и практически: точно нула! И практически, и теоретически: абсолютно невъзможно!

Дните минаваха, а тези три страни — директорът, заместник-директорите и експертите — търпеливо и методично натискаха с цялата си неизмерима в числа мощ двете страни на орехотрошачката, докато орехът вътре в нея така си и оставаше нестрошен, иронично-спокоен и... абсурден! Нещо повече! С всеки отминал ден задачата ставаше все по-ясно нерешима! За кой ли път започваха от „а“ и „бе“, но стигаха все до същата принципна безизходица...

Никоя от тези страни обаче не се и досети за бившия им колега, феноменалния математик и програмист Дик Гордон, който напусна института две години преди това. И не от несъобразителност не се досетиха! Просто никой от тях все още не знаеше пълната истина за онова, което се беше случило тогава с Дик. А то лежеше в основата на цялата тази история...

И тъй, две години преди инцидента с нелегитимирания се робот, един военен институт, известен неофициално като Институт на Осбърн (по името на началника му), се беше сблъскал с неочакван проблем. Неизвестно как, но неговите агенти по кадрите не бяха забелязали навреме един рядко надарен ум, макар че инак добре се справяха със задачата си — да откриват още в коледжите, в училищата и детските заведения бъдещите таланти. (В един младеж дори, работещ като шофьор на кола при Нюйоркското пристанище, те бяха успели да надушат неподозирана и от самия него гъвкавост на ума и сега този бивш шофьор е звезда в една от брейнсторминговите групи на института!) Да, добре си вършеха работата, но ето че бяха пропуснали този забележителен Дик Гордон. Той се изяви и прочу в Института за психороботи. Не просто талант, а гений в роботиката — това беше несъмнено. И естествено, Институтът на Осбърн направи необходимото, за да го привлече.

Но не успя!

Факт, с който военните, разбира се, не бяха свикнали и на който гледаха само като на временно затруднение. Досадното (за шефовете) и неприятното (за подчинените) беше, че това „временно“ се проточи повече от допустимото.

... Суровата, строга, спартанска обстановка в кабинета на генерал Уиндърмит беше сякаш неговото продължение. Висок, блед, кокалест, с много генералски вид той говореше на един свой пълен антипод — полковник Крейсли, пълничък, почти дебел, свеж и хрупкав като името си.

— Прекрачихте всякакъв срок, полковник! Дик отдавна трябваше да работи за нас!

— Господин генерал...

— Привличането на Дик е акция от решаващо значение! Можете ли да си представите какво изпитвам, полковник, докато докладвам пред генерал Осбърн, че още не сте успели?!

— Мога, господин генерал — чинната полуусмивка на полковника се трансформира в доза изстрадана умора. — Нали и аз идвам на доклад при вас...

— Грешите! Търпението се изчерпа! След един месец Дик трябва да работи тук!

— Може ли един въпрос, господин...

— Не! Защото след един месец и Осбърн ще ходи на доклад. Пред президента!

Малките началства по-умеят да си угаждат. Кабинетът на полковник Крейсли би изглеждал пред генералския като мастилница върху бюро, но затова пък разкошът му се е отразил сякаш и в качеството на въздуха. И самочувствието на полковника тук е друго. Разбира се, доколкото мръсната история с този маниак Дик още не е размърдала почвата под краката му. Откровено презрение и злоба се редуваха на червендалестото му лице.

— Негово светейшество Дик Гордон не желаел, моля ви се, да работи за военни цели! Сякаш някой някъде работи за нещо друго! Профан!... Лесно му е на шефа. Трябвало! А как!... То впрочем и на мен ми е лесно...

Полковникът бързо си върна доброто разположение на духа — други чувства трудно се задържаха в него. Съсредоточено, все едно върши отговорна работа, той се настани в креслото си. Замислено изчерта някакви фигури по терминала и натисна един от клавишите му.

— Джони, вземи Клод и веднага елате при мен! Толкова време вече тези двамата не успяха да се справят с Дик. Сега ще им даде да разберат! Бивши научни работници, специалисти по психология, сега

оперативни работници за специални поръчки, двамата се появиха със съвсем вкиснат вид. Нима е дошло времето за първия им, и последен, разбира се, провал?

— След един месец Дик трябва да работи тук. Казвам трябва, но вие разберайте ще работи. Свободни сте — бавно, без да повишава глас, с благ и малко скръбен тон, произнесе полковникът. Но Джони и Клод много добре знаеха какво се крие зад тази благост.

Ясно им беше и другото. Още днес те трябва да се срещнат с Дик. Още днес трябва да решат възможно ли е въобще да се очаква той да склони. И ако не, да обмислят мерки за натиск върху него. Натиск без ограничения! Обвинение в подривна дейност, в шпионаж, заплаха със съд и затвор, отвлечение на сина му... Всичко! Защото тяхната, на Джони и Клод, съдба се сплете здраво с тази на Дик — след един месец или и тримата ще работят тук, или ще са вън от играта.

— След час те чакам в колата — каза Джони, докато вървяха по подтискащо дългия коридор.

Да, здраво се сплетоха съдбите им... Александър на времето добре решил задачката на гордиевия възел. С меча! Но ако едно от възетата на възела е нишката на своята собствена, топла и крехка, съдба? А другото е от... от някакъв безумно твърд, студен метал? Странно впрочем как съдбата на всеки за самия него е все топла и крехка, докато същата тя, гледана отвън, през дистанцираното и себично чуждо око, е студена и корава, ожулваща и протриваща отсрещната съдба, в този неизбежен възел — живота. Живот с хора и сред хора. А адът, това са другите, твърдял някога Сартр! Но и тази мисъл не е всичко, само част от злото е, което, за да не остане сякаш незавършено, е допълнено и се кипри с бляскавите шипове на още един ужасяващ факт, наранявал и ослепявал и самия Достоевски — фактът, че другите са мнозинство!... Вероятно и Дик, ако подозира решимостта ни да не го оставим на мира, докато не дойде при нас (а той не може да не знае това, достатъчно умен е), за него ние пък, аз и Клод, ние, военните, сме тези ужасни други, сме студеното и кораво стоманено въже, оплело в неогордиев възел топлата и крехка нишка на неговата съдба. Както и да е!

Едно е важното — трябва да направим така, че да се окаже прав той. Ние да бъдем металът и да скъсаме неговата нишка. И ще я скъсаме! Остава само „дребната“ подробност — как?

Джони извади дебела папка, досието на Дик. Запрелиства я. Да, ето го тук един от най-острите ръбове на Дик, съвсем оголен в изказванията му по разни събрания: на колко минути по колко долара се изразходвали за въоръжаване, по колко тона експлозиви се падали на човек от планетата, колко пъти повече средства се харчели за военни цели, отколкото за образование и здравеопазване, колко болници можели да се построят с парите от един бомбардировач или самолетоносач и т. н., и т. н.

Досадно наистина, но това е той, Дик — човек щедро, без мяра надарен с пробивен математически ум, който обаче не си гледа таланта и дарбите, а отблизо следи профсъюзните, студентските и какви ли не още борби и дори се заканва, че някой ден ще се включи в тях. „При евентуална промяна в насоката на активност — извънредно опасен!!!“ — е записал по-долу съответен служител от съответното ведомство. Това малко вълнува Джони, защото профсъюзните, студентските и т. н. лидери рядко свършват нещо повече, освен да оплетат кошницата си и да се заемат с пълненето ѝ. Пък и грижа на други е да наблюдават и контролират този забележителен процес. Задачата на Джони сега е да мисли не за „евентуалната промяна в насоката на активност“ на Дик, а за промяна на мястото на неговата активност — от Института за психороботи в Института на Осбърн. Една уникална задача наистина, поне по своята структура: дадено ти е условието, даден ти е и отговорът ѝ, а от тебе се иска (само!) да откриеш път до него. минавайки през отбрани тресавища и джунгли...

Джони прерови, за кой ли път, досието на Дик. Дълго барабани с нервни пръсти по бюрото, загледан в една меко изплъзваща му се точка. А малко по-късно, докато колата гълташе километрите към Института за психороботи, каза на Клод:

— Знаеш ли, жал ми е все пак за този Дик! Ако и сега не склони, ще трябва...

— Дано склони...

— Но Дик не склонил...

Баща ми лежеше на тревата, очите му — затворени, чашата — върху корема. Ще речеш, заспал. Нищо подобно! Знаех възгледите му, знаех ненавистта му към военните (единствен сериозен конфликт между нас!) и не се съмнявах какво садистично удовлетворение му

носеше фактът, че все пак именно те, военните, участвуват по някакъв мерзък начин в отнелата спокойствието на старините му история.

Помълчах, отпих от чашата си... Отпи и той! Спи ли?! Не го познавате! Вероятно сега го притеснява само едно — да не би участието на военните да се окаже недостатъчно мерзко! И „Хайде, продължавай!“ — ми вика наум.

— Да, Дик не склонил — повторих.

Фоайе в Института за психороботи. Млад, двајсет и седем годишен мъж, облечен по младежки и с младежки движения, пие поредното си кафе. Едва ли някой би открил в него корифея на роботиката и приложната математика, онзи Дик, за когото се говори и по симпозиумите, и по кафенета, и в президентски резиденции. Онзи Дик, който за ужас на съответните делови кръгове отказваше категорично да се премести в оборудвания до границите на фантастичното Институт на Осбърн, където за месеци щяха да го направят и милионер на всичко отгоре.

— Привет, Дик! Току-що негово височество компютърът ме сюрпризира със следното: „Съжалявам! Реорганизираната трета секция на помощната програма, от седмо подниво не е в състояние да приеме отговора на зададения въпрос. Възможни причини: индикаторът за изчакване“.

— Здравсти, Бил! Брат ти спечели конкурса, нали?

— Да, Дик. С двајсет и девет точки пред втория! Приема поздравления.

— Кой... кой приема поздравления?...

— Как кой?

— ... трета секция... седмо подниво... Бил, а как ти се стори корелационната таблица?

— Сякаш малко по-дълга от необходимото. Но не успях да...

— Ясно. Фландърз още не е прехвърлила модула на Мол в новата библиотека. Нареди да ѝ отчислят двајсет долара. А засега пусни от последната контролна точка, впрочем... да, от последната. И ме информирай. Дори при резултат „О, кей!“.

— Разбирам, Дик.

— Брат ти спечели конкурса, нали, Бил?

Бил само се усмихна.

С димящ сандвич в ръка, кокетно придържайки го с върха на пръстите си, към тях приближава — красива и луксозна! — Мери Фландърз. Засипва ги с нетърпимата чернота на очите си. Косите ѝ — още по-черни. Вълни от женственост нагъват пространството около нея. Нещо котешко меко и наелектризирано изпълва далечния ѝ, добре обмислен алт. Жена!

— Колко е часът, Дик?

— За теб винаги ще намеря време, Мери!

— Обещаваш ли, Дик?

— Обещанието е вежлива форма на отказ, Мери.

— Откажи ми тогава направо, Дик!

— Надеждата крепи човека, Мери.

— Днес си чудесен, Дик!

— Нищо ново под слънцето, Мери.

— Не си твърде скромнен, Дик.

— Скромният само пази в тайна доброто мнение за себе си, Мери.

— Обожавам ви, Дик Гордон!

— Не забравяйте да преместите новия модул на Мол, Мери Фландърз! Втория му вариант, с моите корекции.

— О! — възкликна тя и погледна въпросително Бил. Той потвърди с бавно кимване. — Съжалявам, Дик, наистина съжалявам!

От погледа ѝ личеше, че оценява пропуска си на повече от двайсет долара. Бил галантно ѝ направи път и двамата взеха асансьора за машинната зала.

Въпросният модул беше програмиран по алгоритъм на Дик. Корекциите, които той направи впоследствие, бяха временни, чрез тях провеждаше някои чисто свои експерименти върху стратегическите възможности на програмите — да формират и развият у роботите съзнание за собствен субективен свят, а в перспектива и възможност роботите-андроиди да се себеосъзнаят като хора. Принципната разлика между човешкия и машинния интелект не можеше да не доведе до принципни различия и по въпроса за самосъзнанието. Едно от тези различия (а може би и определящото!) Дик виждаше в конкретния път към постигане на самосъзнание — едва ли ще се окажат прави привържениците на идеята за определящата роля на социалното, на социалния опит в еволюцията и на машинния интелект. Твърде

механично е това прехвърляне. При човека е така, но при работа то може да стане милионкратно ускорено! Защото родител на човека беше природата със своя супертърпелив метод на пробите и грешките. Докато ролята на родител и акушерка при раждането на самосъзнанието на работа ще бъде изпълнявана от... от един обект, несравнимо по-борбен и по-динамичен от самата природа, един многократно изпреварващ я по компактност и концентрация на възможностите обект — човекът!... Дик долавяше нещичко от онова, което трябва да се направи, за да се зачене самосъзнание у работа. Това беше колкото перспективна, толкова и деликатна (че и опасна!) възможност. За използването ѝ засега не ставаше и дума, но Дик обичаше да е наясно с нещата, които го интересуват. Свикнал беше — и умееше — да посреща подготвен бъдещето. Бъдещето трябва първо да се очовечи, а после да се изживее — ако биха го попитали за собствен девиз, би посочил тази своя сентенция. По-късно, след като направеше изводите си, той щеше да върне истинските, тактически ориентирани команди, задоволяващи изискванията на сегашните задачи на института.

За същността на тези експерименти не знаеше никой друг! Никой — с всичките непредсказуеми плюсове и минуси, произтичащи от това. Впрочем, Бил знаеше, но само за някои. И как се плашеше той от тях!

Дик пусна празната чаша и цигарата в отредените за тази цел места и тръгна към изхода. С радушно и малко позабавено вдигане на ръка мълчаливо отвърщаше на „Здравей, Дик!“ и „Как е, Дик?“.

Изведнъж пред него изникнаха Джони и Клод. Дик ги заразглежда свъсено. Уплашен, че ще ги отмине, Джони вдигна ръка в смисъл на „Чакай-чакай!“ и тихо каза:

— Имаме нови предложения...

Дик явно не възнамеряваше да говори.

— Удесеторяваме заплатата ти. Сваляме всякакъв финансов таван за изследванията ти. Милиарди искай и ще ги имаш!

— Отказът ми е окончателен и безапелационен, господа! Бях останал с впечатление, че се разбрахме. Имате си достатъчно офицери-роботи, за да ви майсторя и работи-офицери!

— Има и още нещо, Дик! Днес вече мога да ти го кажа. Нещата са много сериозни... Предупреждавам те, ще съжаляваш. Разбирай го

както намериш за добре, но ще съжаляваш!

— Възможно е, не се съмнявам. Но ще съжалявам много повече, ако дойда да работя при вас. Впрочем, приемоте неблагопожеланията ми!

Дик се поклони презрително и ги остави. Двамата веднага напуснаха фоайето.

— Е, Клод? Вече ни остава само едно...

— ... и то доста съмнително — промърмори Клод, форсирайки колата така, както го правят във филмите: десетки свистящи обороти на гумите, преди да се зацепят в асфалта.

— Свържи ме с професора!

Клод го погледна напрегнато-въпросително.

Професор Форд от Института на Осбърн, един от най-способните ученици на легендарния Хосе Делгадо, беше постигнал обнадяващи успехи в областта на модификация на поведението чрез мозъчни операции. Вярно, засега само върху животни. Но имаше всички изгледи да бръкне успешно и в човешкия череп, да впрегне окончателно дявола... И това беше последният коз на Джони и Клод.

— Свържи ме! После ще искаме разрешение!

Клод се наведе към радифона.

— Форд слуша...

— Професоре! Подгответе се за операция!

— На куче или маймуна? — стереоефектът в колата бе слаб, но хрипкавият глас на професора запълни цялото ѝ пространство.

— На човек!

— На човек?! Но това... това не е правено досега!

— Още по-добре, професоре! Все някога трябва да се направи за пръв път. И бъдете благодарен, че тази чест се пада на вас!

С умислено движение Клод изключи радифона.

— Ако операцията сполучи, този Дик ще стане кротък като... като...

— Като агънце.

Разрешение за операцията получиха веднага. При едно условие, разбира се — самият Дик да не разбере нищо!

Дик бавно вървеше по улицата. Види се, решил бе да се поразтъпче. Заглеждаше се тук и там. Спря пред витрина, отрупана с дребни барокови предмети и екзотично осветена от две големи свещи

на поставка в същия стил. „Красиво. Странно наистина, но как все по-често ни се налага да свързваме по един съвсем неестествен начин тези две думи — старо и красиво. Като че ли, имайки все по-голяма нужда от красивото, ние в същност отделяме все по-малко време за създаването му. Времена... Всичко, което древните са създавали, е било красиво, красотата е била първото условие. Но после я детронирала функционалността... И сега я търсим, красотата, но само в рамките на функционалното... Изгубена или почти изгубена кауза...“ Загледа се в едва потрепващия пламък на свещите. „Истински огънчета, а не светещи цветни лампички... Пък моето момче си мисли, че има два вида огън! Единият — добър, на свещта, на газовата печка... Другият — лош, той правел пожарите... Колко е щастлив с наивността на петте си годинки!...“ Въздъхна, запали цигара и с нежелание се откъсна от витрината. „А то, огънят си е един и същ!... Както и роботът си е един и същ — нито добър, нито лош. Такъв е, какъвто го измайсторим ние. А можем да го измайсторим прекрасен! Все повече да наподобява по всичко човека! Плюс металната му физика и огромния капацитет на паметта... Плюс самосъзнанието му за личност, което ще се опитам да му създам... Можем да го усъвършенствуваме, докато го научим да замества човека във всичко! Освен в яденето и пиенето, разбира се... А Бил се плаши от опитите ми. Той само да знае за последния! За «РАБЛЕ-7»! Добре го замаскирах в програмата за вежливост, само чрез няколко променени и няколко допълнителни команди. Случайно или не, но се оказва, че вежливостта и хуморът си имат нещо принципно общо. поне от математическа гледна точка... За да се сработи по-добре с хората, роботът трябва да има чувство за хумор. С това се справихме. Но онази тихичка възможност, която се долови в някои от вариантите на «БИО-3-РАБЛЕ», толкова тихичка, че почти да ми убегне, от нея може да се очаква колосалното!... Подкрепена от комплексна програма за самообучение, тя може да накара робота да постигне самосъзнание, да се себеосъзнае като личност! Което в същото време обаче е един много остър нож — той трябва да се хване сърчно и точно за дръжката, иначе ръката отива! Не е без значение и в чия ръка ще попадне!... Защото и ножът, както и всичко на този свят, може да върши и добро, и зло... За всеки случай още утре ще преместя основния вариант на «РАБЛЕ-7» на друг магнитен диск. Че току-виж... Каква гаранция, че ей сега

някой автомобил няма да се качи на тротоара, както се е случвало неведнъж? Човек си мисли обикновено, че такива неща се случват само на другите. А нали за другите аз съм другият! И поне засега, с тези мои експерименти, не бива да смятам така! Защото има да се чудят после колегите защо някои работи започват да се държат особено! Страх ме е да си го помисля дори...“

Това се случило през същата година, когато аз се запознах със Сюзън Келвин. Тя нерядко употребяваше понятието „самосъзнание“, по-право вмъкваше го в разговорите. Дали е било случайно? Съмнявам се. По-скоро чудовищната интуиция ѝ е подсказвала, че проблемът „робот-самосъзнание“ чука по вратите на институтите и лабораториите. Този въпрос, по-късно си дадох сметка, сигурно я е занимавал властно, но е занимавал повече мислите, отколкото думите ѝ, било то защото все още си беше само в сферата на чистата теория или защото и самата тя се е чувствувала с него като върху податлива почва. Отначало допусках, че е второто, но по време на събитията на остров Гуам разбрах, че греша! Тя бе прозряла много по-дълбоко, отколкото можеше да се допусне! Прозряла бе много по-дълбоко и Дик! Само сега си го мисля, просто се е страхувала да говори, надявала се е нещата да се поотложат! Позволявала си е пред мен понякога, но ето, дори пред биографа си Азимов не е отваряла въпрос — което не е учудващо, а по скоро намеква, че ме е подценявала може би... Не знам дали е познавала Дик, вероятно не. И жалко, защото събитията може би щяха да се развият по-иначе, ако тя беше посветена в механизмите им. Не мисля, че би могла да ги предотврати, но сигурно би участвувала по някакъв начин и те биха протекли по-иначе... А това „по-иначе“ би стигнало и до баща ми. Тогава и той би преживял по-иначе последните месеци преди пенсионирането си. И после бихме прекарвали времето си с него по-иначе, а не там, на брега край Южния завой, или поне по-друг начин бихме седели и на по-други теми бихме разговаряли...

Баща ми продължаваше да лежи неподвижно, слушаше ме внимателно и кой знае с какви епитети допълваше наум разказа ми...

Дик пресече на зелено. Колата — на червено. Добра реакция от страна на водача. В последния миг леко отпусна спирачка. Конична струя газ изпод радиатора обви падналия. Двама мъже бързо го вдигнаха и разположиха върху задната седалка. Джони сложи маска на

лицето му, защото ударът беше премерено слаб — колкото да го уплаши и събори, а Дик не биваше да се събуди преждевременно. Свидетели, слава богу, нямаше. Пък и да имаше...

Джони се облегна удобно. Не откъсваше поглед от лицето на Дик. Мощната кола летеше по асфалта. Хубав асфалт, хубава амортизация, движението не се усеща. Само една къдрица от светлата коса на Дик леко се полюлява и насила привлича погледа на Джони.

— Къдрица от косите на Медуза... Добре е казано, нали, Кейджи?

— Да, Джикей. Кой го е казал преди теб?

— Дон Кихот.

— Добре го е казал!

Джони не откъсваше поглед от къдрицата на Дик.

— Само не разбирам как можеш да прецениш, че е казано добре, след като не знаеш защо го е казал.

— Аз знам коя е Медуза!

— Но контекстът, Кейджи, контекстът! Така рискуваш да изгубиш контекста!

— Човешкият живот е достатъчно кратък и за текстовете, Джикей. Всяко задълбочаване в контекст е загуба на нов текст, не мислиш ли?

Джони Кратерсън и Клод Годуотър открай време се назоваваха с инициалите си. Нещо символично имаше сякаш в тяхната симетрия — Джи Кей и Кей Джи. Символично, защото още от времето, когато почти едновременно постъпиха в един от филиалите на Института на Осбърн те разбраха, че е истинско щастие, дето се срещнаха. Допълваха се добре както мускулите и костите на юмрук!

Джони запали цигара. Съвсем отчетливо си спомни думите на полковник Крейсли, когато вчера, малко преди обяд, се срещнаха случайно пред асансьора. Нещо наистина меко, бащинско и тревожно имаше в тях:

— Джони, след един месец Дик наистина трябва да бъде тук. Иначе... не знам! Намини към мен през уикенда. С въдица в ръка все ще можем да измислим нещо...

А Джони му беше отговорил:

— Много по-вероятно е, господин полковник, в първите дни след уикенда да получите картичка без адрес на подателя нейде от

Далечния Изток. И знаете ли от кого? От мен. И знаете ли защо? Защото с Дик Гордон и господ-бог не може да се оправи!

Това за Далечния Изток беше шега, разбира се. Но и не съвсем! Осбърн и Дик се оказаха два воденични камъка! И пази, боже, да ти попадне дори пръстът между тях — ще те смелят целия! Джони познаваше добре и единия, и другия... И се чувствуваше тъй притеснен, тъй потиснат, че наистина му се прищя да излети за Сингапур. Временно, за стотина години.

„Ало, как са утрешните самолети за Сингапур?“ „Благодаря, добре са.“ „Има ли. има ли...“ „Има, има...“

Цигарата му димеше тогава в пепелника, докато се ровеше в досието на Дик. къдравата ѝ синя лентичка го биеше право в лицето, но той, забравил я, запали нова. Няколко дълбоки всмуквания, като за да я разпали. Всмуквания излишни, защото тя си беше разпалена добре. Посегна към телефона и в мига, в който го докосна, той иззвъня! Джони се сепна тогава, уплаши се! Силно! Както никога през вече четиридесетгодишния си живот не беше се уплашвал! Прокара ръка по челото си. Гневните бръчки не се очистиха. Телефонът продължаваше да звъни. Без да му обръща внимание, той се изправи, застана пред огледалото, дълго дълба с поглед в застаряващите си очи и процеди:

— Да, Джони, да! Право е казано: когато ботушът започне да мисли, на мозъка не му остава нищо друго. освен да марширува!

И отиде при професора.

За пръв път се запита — съвършено ясно като формулировка — дали наистина не сгреши, като изостави цивилната си научна кариера? Неведнъж мисълта му тласкана от обстоятелствата, се беше навъртала около този извод. Но сега причината беше достатъчно силна и успя да го избистри! Да отсее другите „за“ и „против“, станали несъразмерно дребни в сравнение с предстоящото — предстоящото, което имаше категоричността на удар с юмрук! Променяне на човешката личност с аргументите на... скалпела! В какво щеше да се преобрази оперираният? Как ще възприеме спомена за себе си преди операцията? А близките му? Как ще си обяснят те неговата промяна? Какъв съпруг и баща ще бъде? Кой може да отговори?!

Всичко е така ужасно, дори в представата! А в действителността? Няма ли тя пак да надхвърли възможностите на

въображението, както вече не един път се е случвало? Дали в края на краищата, когато „укротяването“, „облагородяването“ на неудобните и обратното — „освирепяването“ на съответните пазители на реда и на нечиите конкретни интереси, дали когато тези сюжети от вчерашни готически приказки станат утре ежедневие, дали тогава всичко това няма да се превърне в реален аналог на косите на Медуза? Които да вцепеняват сърцата и бъдещето ни?

А ето че и сам трябва да участвуващ в пускането на този механизъм без спирачки...

Джони запали нова цигара. Полюляващата се къдрица на Дик приковаваше погледа му.

— Ама е добре казано, нали?

— Кое?

— Къдрица от косите на Медуза.

— Добре е казано.

И къдрицата започна да оживява... Бавно се заразява по лицето на Дик, докато постепенно го превърна в лице на Медуза, косите на Дик — в коси на Медуза. Погледът ѝ се впи в Джони и с неговия собствен глас, но метален и отекващ, каза: „Скок в неизвестното, господине! Скок в неизвестното! А когато скачаш в неизвестното, е по-добре... Какво е по-добре, господин Кратерсън?!“. Джони потръпна от този необичаен протуберанс на подсъзнанието си, предизвикан от чисто човешкия страх пред необозримите последствия на експеримента, в който участвуваше. Той тръсна глава. Реалният Дик и реалната му къдрица си заеха местата.

— Нали, Кейджи?

— Разбира се, Джикей!

Клод шофираше, цигарата димеше в левия ъгъл на устата му, а отпред над летящия срещу им асфалт никнеше многоетажната грамада на Института на Осбърн.

Асансьорът отнесе Дик към операционните зали. Джони и Клод отвориха бутилка в кабинета на Джони. Тостът на Клод издаваше тревогите му:

— Да пием за професора! Всичко сега е в неговите ръце... И Дик, и ние...

Отпиха почти ритуално.

— А ако Дик умре на операционната маса? Или... полудее след операцията?

— Знаеш ли... — Джони говореше тихо, ясно артикулирайки думите си като тонове в пиеса на Шопен. — Това ще е може би най-добрият вариант. За всички. И за Дик, и за нас... и за човечеството...

— Не! Не и не! Аз не мисля така! И ти не бива да мислиш така! Ние трябва да ги лекуваме, Джикей! Трябва! Трябва да ги лекуваме тези, които... които... които трябва да бъдат лекувани! Защото увеличаването на престъпността например в нашите мили Щати вече много пъти превишава прираста на населението! А с всяка изминала година графиките на престъпността щръкват все по-отвесно! Докога? И какви са причините? Мекушавите закони и наказания? Наркоманията? Безработицата? Бедността, въпреки относителността на това понятие? Лошото възпитание? Влиянието на киното, телевизията и всичките му там масмедии? Бездушието, безразличието на хората? Враждата? Конкуренцията на всичко срещу всичко? Кой е отговорът на тези въпроси? И как да се борим с престъпността, без да сме наясно с причините ѝ?

— Виж какво, профсъюзните агитатори са по-опасни, ако питаш мен...

— Не говоря за степенуването на опасностите. То е друг въпрос. За мен всички те са нарушители на реда, престъпници, люде, които трябва да, които трябва да бъдат лекувани. Не затваряни в зандани. лекувани! И слава богу, вече сме готови за това!

... Дик Гордон щеше да бъде първият „лекуван“ при реални условия...

След три часа Дик се съвзе там, където беше ударен от колата. Надигна се с объркан поглед. Не можеше да разбере какво става с него и къде се намира. Приседна, облегна се на дървото. Спомни си.

— Убийци! Блъскат човека и бягат! Мерзавци!... Повече от три часа да лежа тук! Те ти тебе пристрастие към самотни разходки по безлюдни места!... Добре поне, че съм читав. Можеше да ме смачкат.

Това остана за Дик като истина по произшествието!

За малката манипулация с един от мозъчните му центрове той и не подозираше.

Надигна се тронаво, с усилие. Огледа се. Опипа се още веднъж. Наистина нищо тревожно. Само е понатъртен и омаломощен.

Продължи към дома си. Движеше се много по-бавно от обикновено. Потриваше слепоочията си. Имаше вид на човек, който последователно, всеки миг, се пробужда. Изобщо не забеляза колата, която го следваше на стотина метра. Джони и Клод не откъсваха поглед от него.

— Сигурен ли си, че ще може да се прибере сам?

— Направиха му необходимата инжекция. Професорът каза, че ще може, Но, както знаеш...

В същия миг Дик се олюля. Облегна се на крайпътен кестен.

— Дик е зле! Веднага таксито!

От близката пресечка изскочи такси и се насочи към Дик.

— Затвори прозорците! Ще обогатя кабината с кислород и стимулиращ газ — каза седящият до шофьора на таксито и приличащ по нещо на Исус от иконите мъж.

Когато спряха до Дик, той беше прегърнал кестена и бавно се свличаше по него.

— Какво ви е, господине? Елате, ще ви заведем до вас! — каза онзи от иконите и почти пренесе съвсем отпуснатия вече Дик в колата.

— Ето, сега сте по-добре, нали?

Спряха пред дома му. Дик беше чувствително освежен.

— Много съм ви признателен, господа! Благодаря ви. Вече съм по-добре.

Двамата от таксито го съпроводиха с поглед. И съобщиха по радиофона:

— Дик си е в къщи. Добре е, но кой го знае докога.

Побързайте!

Колата на Джони и Клод се виждаше в края на улицата.

— Карай! — рече Джони. — И господ да ни е на помощ!

В това време Дик с неимоверни усилия прекрачи прага на хола. Жена му го огледа с тревожен поглед.

— Но, Дик... какво ти е?

— Какво да ми е?

— Ти си болен!

— Остави ме на мира, скъпа. Просто съм уморен... Виж, някой звъни — и тежко се отпусна в първото попаднало му кресло.

Джони и Клод влязоха леко възбудени.

— Е, Дик? Размисли ли върху последното ни предложение? — усмихнато запита още в движение Джони и двамата се разположиха край него.

— Размислих — светът ставаше някак все по-ясен за Дик. — И признавам, най се чудя защо, по дяволите, упорствувах досега.

Под крайно изненадания поглед на жена си Дик подписа някакви документи.

Приветствуваме те от името на ръководството и лично от Осбърн! Лабораторията ти те очаква! Разполагаш с персонална кола и утре ще дойдат да те вземат.

След сърдечно здрависване двамата си отидоха. Жена му обаче остана на мястото си. Не ги изпрати.

— Какво означава това, Дик?

— Как какво? Нали знаеш какви условия ми предлагат?

— Но ти винаги си отказвал!

— Какво съм отказвал?

— Винаги си отказвал да работиш за военните!

— Е, ако не аз, друг ще работи. Каква разлика...

— Има разлика, Дик! Ти си талант, гений си! И те много добре знаят това!

— Е, ще си гледам таланта значи. При тях ще постигна много повече.

— Дик! Ти ли си това?

— Че кой друг, скъпа?... Аз разбирам от работи, друг — от политика. Всеки с работата си...

— О, Дик! — жена му просто не знаеше какво още да каже на този свършено непознат в същност за нея човек.

Останалата част от вечерта Дик прекара в едно ново за него, сладко и безметежно, спокойно равновесие на мислите. Това, разбира се, не му направи никакво впечатление. Само поведението на жена му го озадачаваше малко, намираще я необяснимо променена...

— Той — нея, нали?! — стресна ме гласът на баща ми, одрезгавял от дългото мълчание. — Чудна работа, как ли пък е могла да се промени тъй внезапно и тъй много жена му!

Хвърли празната си чаша на тревата до хладилната чанта и се изправи необичайно енергично и ще речеш, развеселен.

— Е, момчето ми? Дотук — добре! Значи и това го е имало вече — „аргумента на скалпела“... И как тъй аз цели двайсет и осем години да не съм чувал за това забележително постижение на военната наука?

Разбирах иронията му.

— Почти никой не е чувал, не само ти. Върши се в голяма тайна. Човек и сам на себе си пред огледалото не бива да го произнася...

— Жалко, жалко! Такова постижение, а да се мълчи за него! Много жалко! Даже и пред огледалото... То, тук, няма огледала и хайде, щом си почнал, продължавай...

Изправен високо над мен, той ме гледаше през грозно надвисналите си побелели вежди.

— Представям си колко изненадан е бил на другия ден бившият шеф на Дик! — каза.

— Да!

— Горкичкият...

Небето зад баща ми беше блестящо и светло, той ме гледаше, аз не виждах очите му и това ме караше да се чувствавам твърде неудобно.

Следващият ден наистина донесе огромна изненада за бившия шеф на Дик. Тъй огромна и тъй неочаквана, че сякаш тънката жица на видеофона се затрудняваше да я пренесе. Макар връзката да беше съвършено чиста, директорът отначало не можеше да разбере:

— Какво? Дик Гордон... напуска? Не може да бъде! Как? От днес?! При военните?!... По дяволите!

Веднага извика Бил.

— Това е необяснимо, господин директоре! С Дик сме стари приятели...

— Били сте, Бил, били сте... Който влезе при Осбърн, знаеш, изгубва се за света — И сам той едва сега започваше да разбира новината в нейната делнична конкретност. Няколко пъти измери с бавни крачки дължината на елипсовидния килим. Спря върху слънцето точно в центъра му и дълго мълча. — Ще се справим ли без Дик?

— Мисля, че да, но трудно... — отговори Бил. И той все още не можеше да схване реалността на тази колкото ненадейна, толкова и нелепа вест. Някак всичко се плъзгаше по повърхността на мозъка му; напъните да го осъзнае не само не успяваха да наберат дълбочина, но

ускорявайки и завихряйки току-що чути абсурдни фрази, го караха да чувствава главата си празна и безтегловна. Една само мисъл изникна отнякъде и натрапчиво се развъртя като от повреден грамофон: трябва тайно да препише и изтрие от компютъра експерименталните програми на Дик; после ще ги анализира и ще опита сам да стигне до изводите му...

Половин година се изтъркаля като ден. Бил се справи. Първият екземпляр от новата серия андроиди „БИО-3-РАБЛЕ“ се представи успешно пред специалната държавна комисия. Вярно, с известно закъснение и може би не точно такъв, какъвто би излязъл изпод ръцете и ума на Дик. Но и в този си вариант андроидът удовлетворяваше напълно. Въпросът за закъснението изобщо не се постави, защото плановете на института бяха съобразени с участието на Дик.

Когато държавната комисия приключи деловата си работа и съответните документи за пускане на андроида в серийно производство бяха оформени, поканиха официалните гости. След кратко изложение председателят на комисията обобщи:

— Искам още веднъж да поздравя целия колектив на Института за психороботи. Андроидът „БИО-3-РАБЛЕ“ е едно забележително постижение! Неговото елегантно чувство за хумор го прави още по-съвършен и общителен. Ето, той е пред вас.

— Въпрос от пресата! Ню Йоркър. В какви случаи роботът проявява своето чувство за хумор?

— Общо взето, нормално: когато му се говори шеговито или когато чрез афоризъм може да се предаде идеята за трудно уловими същности. Впрочем, можете да изпробвате хумора му. Обръщайте се към него с „БИО-3“.

Журналистката от Ню Йоркър, много млада, много красива и много безцеремонна на вид, веднага използва шанса си. Запъти се към андроида и още в движение го запита усмихната:

— Колко е часът, БИО-3?

— Един без четвърт, госпожице... Но това няма никакво значение. За вас винаги ще намеря време!

„Но... но това беше дежурен израз на Дик! — помисли си Бил сред импулсивния смях на присъстващите. — Успял е да вложи в програмите структурата и на собствения си начин за генериране на хумор!... Което, Впрочем, никак не е лошо!...“

— О, благодаря, БИО-3! — отвърна журналистката с подobaваща усмивка. — И за миг не съм се съмнявала във вкуса ви, разбира се, но кажете ми все пак и една свършено безспорна истина.

— Две плюс две е равно на четири. Ако това ви дразни обаче, можете да прибегнете до системни излети в планината...

Тя се усмихна кокетно:

— А можете ли да бъдете сериозен, БИО—3?

— Разбира се, госпожице! Стига да е необходимо...

Всички присъстващи се бяха скупчили край двамата. Андройдът беше просто един от тях — съвсем човек по форма, облечен в подчертано елегантен сив костюм.

— И все пак такава пълна прилика с човека не ми се нрави нещо...

— Не се притеснявайте! Четвъртият закон на роботиката ще го застави да ви се легитимира като робот още преди да успеете да се влюбите в него или в нея, ако е роботка...

— Ами ако той се влюби в мен, преди още да успее да се легитимира?! — възкликна журналистката от Ню Йоркър като че съвсем искрено.

— О! Тогава ще чакаме мемоарите ви!... — подхвърли някой.

Пресконференцията се проточи необикновено дълго. Това бяха приятни за Бил минути, защото много скоро той се оказа в центъра на вниманието. С удоволствие отговаряше на неизчерпаемите въпроси за организацията, структурата и реализацията на вътрешния мир на новия андройд; за това как различните му качества се дължат, но само условно, на отделни програми, защото в същност връзката, комбинирането и организацията на тези програми едва при функционирането им донасят истинските нови качества; че интелектът на робота е, тъй да се каже, нещо повече от сбора на програмите в неговия мозък и че при съвкупността от тези програми е налице така нареченото „системно свойство“, синергизмът, две плюс две по-голямо от четири...

Неведнъж Бил използва като пример програмата за вежливост у робота.

Но той и не подозираше за скритата в нея експериментална програма „РАБЛЕ-7“, за която Дик не беше му говорил. Програма,

която си остана в мозъка на робота и която твърде скоро щеше да повлече тревожни събития след себе си...

Първите кълнове на тези тревожни и необясними събития се появиха след малко повече от година. Официално за тях се заговори на поредното съвещание на акционерното тяло на Института за психороботи.

— Господа! До днес произведохме над десет хиляди андроида от серията „БИО-3-РАБЛЕ“. А поръчките вече надхвърлят сто хиляди! Дирекционният съвет апелира за съгласието и участието ви в разширяването на производствената база.

— Има сигнали за иронично отношение на андроидите към някои човешки заповеди! А този факт е свързан, струва ми се, с вашето предложение за разширяване на производството...

— Да, има такива инциденти. Те се разследват. Създадена е специална комисия. Но причини за тревога засега няма.

Председателят на дирекционния съвет много дипломатично вмъкна думата „засега“ в отговора си, така че тя хем да остане в протоколите, където, изписана, ще тежи колкото останалите думи, а хем, произнесена тук съвсем между другото, да не стресне акционерите. Предложението за разширяване на производството бе прието.

След по-малко от месец Бил поиска спешна среща с директора.

— Господин директор! Специалната комисия прие някои от ироничните отговори на андроидите за пряко неподчинение!

Понеже Бил беше член на тази комисия, и то най-компетентният в известен смисъл, директорът го погледна продължително, с мрачното достойнство на патилите хора.

— Основателно ли е това?

— Да.

— Незабавно да се свържем с Дик!

— За съжаление това е невъзможно. Дик нямал секунда свободно време. Министърът на войната е категоричен. Няколко пъти вече говоря с него. И днес също...

— Но, господин...

— Това е, Бил...

В тона на директора имаше такава уморена безпомощност, каквато Бил не беше виждал у него, и тя го разтревожи дори повече от

другото! Загледа го внимателно. Крило на прилеп и оценка за обреченост бяха ясно изписани със сложния език на човешкото лице. Директорът не се и опитваше да скрива всичко това, въпреки че умееше — което, също, нима е случайно? Не! Ей сега той ще заговори, ще продължи. Ето:

— И знаеш ли защо днес, дори не днес, а преди малко, говорих с министъра на войната?

Бил не каза нищо. Въпросът беше риторичен. Директорът продължи веднага, с още по-уморена безпомощност:

— Защото наш андроид е убил човек, Бил! Да, убил е човек... Убитият е Скот Мърфи, онзи нашумял напоследък млад писател.

Макар и подготвен за какво ли не, Бил бе така изненадан, че въобще не реагира. Само очите му се поуголемиха.

— Не се легитимирай като робот...

Бил продължаваше да го гледа с уголемяващи се очи. А директорът не свършваше. Само дето уморената безпомощност в тона му се трансформира в странен мазохизъм! Да, той едва ли не с наслада съобщаваше своите абсурдни факти! Факти все пак, колкото и абсурдни да бяха, защото Бил го познаваше добре... Но отде и защо този мазохизъм? Бил усещаше, че следват още факти. В проточилата се пауза, плод на същия мазохизъм, като забавяне пред дълго чакано писмо, в тази заредена до експлозия пауза Бил си спомни за препоръката в края на една книга от времето на Втората световна война: след повече от двеста страници съвети към американските жени как и с какви спортни хватки могат да се предпазят при опит за изнасилване, накрая книгата препоръчваше, ако защитата им върви към провал, да се възползват от случая... Фактите, които директорът съобщаваше, го бяха поставили в нокдаун и той, не намерил в себе си сили за по-нататъшна съпротива, „се възползваше от случая“, превключвайки на мазохизъм... Директорът продължаваше:

— Казал, че не знае, че е робот... И завърши:

— Без него още двайсет и четири хиляди шестстотин деветдесет и три наши „БИО-3-РАБЛЕ“ вече са продадени по цял свят...

Спрях и погледнах към баща ми. Той здраво стискаше челюсти.

— И аз, значи, извадих големия късмет да попадна на първия очовечил се робот... — каза.

— Да.

— И мога да бъда щастлив, защото последното ми следствие сигурно ще остане в историята на роботиката...

— Ще остане, вярно.

— Бих... благодарил на онези генерали... на които в същност дължа тази огромна чест! И знаеш ли как хубаво бих им се отблагодарил... как бих...

— Не се гневи, ако можеш...

Баща ми стана, бавно се насочи към брега, спря досами водата и се загледа в нея. И добре стори, защото какъв по-ефикасен транквилизатор от течащата вода, а в тези минути той имаше нужда от такъв! Болно ми беше да виждам отпуснатите му рамене. Сведени не под тежестта на осемдесет и петте му години, не. Друга някаква тежест ще да е то, не дай, боже, никому... По едно време се полуобърна към мен и ме погледна с едното си само око, досущ като птица; като птица олекнал, омърлушен и размит сред вибрацията въздух.

— А... имало ли е и други подобни истории? Като тази с моя робот?

— Да. Още една. Шест дни след твоята. Ето как е изглеждал разпитът след този втори инцидент.

— Известно ли ви е, че сте робот-андроид от серията „БИО-3-РАБЛЕ“?

— Да.

— Винаги ли сте знаели това?

— Да. С изключение на няколко секунди...

— Разкажете как се случи това.

— Господарят ме беше изпратил да обходя бижутерийните магазини. Наближаваше рожденият ден на жена му и той искаше да намеря подходящ подарък. И ето, докато оглеждах експонатите в поредния магазин и мислено ги разполагах по ръцете, ушите и деколтето на господарката, чух как някакъв мъж произнася с тих, но остър глас: „И помни добре какво ти казах! Ако не дойдеш, ще те убия!“. Много изненадан от чутото, аз погледнах дискретно. Възрастен мъж говореше на младо и нежно момиче, а то беше преbledняло като бяло платно. „Разбра ли ме?!“ — продължи мъжът и я стисна за лакета така, че тя сгърчи лице. В този миг забеляза, че ги наблюдавам и погледът ѝ се изпълни с безпомощна молба! Веднага се намесих:

— Господине, не ви познавам, но това, което вършите, не е красиво.

— Гледай си работата! — изръмжа той. Аз много се учудих и казах:

— Веднага пуснете жената!!!

— Пръждосвай се, магаре такова! — рече той и още по-силно стисна лакета на момичето. То само дето не извика.

Причерня ми! Вбесих се! Двайсет и шест микросекунди след думите му го ритнах!

И той... той литна! Прелетя над щанда, превъртайки се, и се разби в отсрещната стена. Когато се свлече на пода, беше мъртъв...

През тези няколко секунди аз не знаех, че съм робот... Защо и как си позволих да го ритна, не мога да разбера. Той ме нарече магаре и аз го ритнах — това е единственото логично обяснение, което сега виждам...

СИМФОНИЯ БЕЗ ФА-ДИЕЗ (ПО РАЗКАЗА НА БАЩА МИ)

Следователят се бе видял в чудо с убийството на Скот Мърфи от нелегитимирания се робот! Следствието, неговото последно следствие, защото пенсионирането му беше въпрос на месеци, тъпчеше на едно място. А самият той тъпчеше от вратата до прозореца и обратно. И до терминала.

Многократно разговаря с андроида. Всеки давец се си намира сламка. И той бе намерил своята — тъничка и безперспективна, но винаги ясно я чувствуваше в дланите си, когато произнасяше:

— Роботът на разпит!

Надяваше се самият робот да му подсказе нещичко, но не откриваше нищо ново нито в думите, нито във все същата мирова скръб в израза на лицето му.

— И така, БИО-3, вие твърдите, че сте човек!

— Много съм объркан, господин следовател...

— Кога сте роден? Къде?

— Оставете това, господине!... През тази нощ... започнах да си спомням времето, когато бях робот.

— Тоест как... когато бяхте робот...

— Неяде по пътя от Ню Йорк до тук неусетно за самия мен е станала промяна в самосъзнанието ми...

Следователят беше принуден да се изправи! Това беше вече твърде много за него! Бавно — което му струваше неимоверно усилие — се приближи до прозореца с притихналата в следобедната жега топола. Тихо попита:

— А сега, прощавайте за въпроса, но... сега какво сте?

Роботът дълго мълча. Объркано търсеше отговор и за самия себе си.

— Сега, не знам...

— Не сте ли робот?!

— По всичко изглежда, че трябва да съм...

Следователят гледаше в тополата. Усещаше, че в този момент той не бива да гледа робота. Нямахше чувството впрочем, че това е робот, просто не можеше да приеме това! По-скоро зад него стоеше човек, изпаднал в страшна беда, в беда, превишаваща съпротивителните му сили, един отчаян човек, който той не можеше и не искаше да погледне, сякаш с погледа си щеше да прибави последната капка, за да се сгромоляса онзи и духовно, и физически.

— Но знаете ли, питам се, ако тогава, при входа на хотела ме бяха спрели и попитали кога съм роден... Питам се, какво ли щеше да стане с мен тогава? Какво щеше да стане с ума ми? С мозъка ми?

Следователят се облегна на перваза на прозореца. Чувствуваше, че вече не може да мисли, че повече не може да възприема, че сякаш всичко се отплесва от повърхността на мозъка му и донесло само едно физическо потръпване, се изгубва с тих звънтеж в пространството. С тих звънтеж, с тънък писък... Следователят изведнъж разбра какъв е онзи звук на „прекършващ се слънчев лъч“, за който четете тези дни в един много поетичен очерк за негов нашумял колега...

— Сега сякаш ми е по-ясно. Това ужасно убийство... Аз убих, разбирате ли?! Убих!!! А в същност прегърнах...

Какво ли правеше роботът зад него? В каква ли поза беше? Сигурно го гледаше.

— Това ме кара да приема, че е изключено аз да не съм робот... Макар че пък не разбирам как е възможно това да е истина?...

Едно желание имаше следователят в този миг — роботът да спре да говори. Или дори друго едно — да е вече пенсионер и да лови риба при Южния завой. А вместо това чу:

— Вие робот ли сте, господин следовател?

Изведнъж отчуждеността му изчезна и той осъзна истинските бездни на зададения абсурден въпрос! Обърна се.

— Извинете ме, моля. Не ми отговаряйте — каза роботът.

— ... Аз наистина не знаех какво да мисля... Баща ми наля в опразнените чаши, пушна лед, отвори нова кутия с фъстъци. Вършеше всичко така, сякаш чрез биопротези предаваше движенията си на друг контингент. Свърши и ме погледна. Беше мой ред.

... В същото това време на няколкостотин мили североизточно и трийсетина етажа по-високо Бил влезе при секретарката на директора на Института за психороботи.

— Какво му е на шефа? Не можах да го позная!

Секретарката, хубава като ангел, женствено повдигна рамене:

— Не знам. Но е бесен! Чака те.

Свъсен, директорът не го и погледна.

— Сядай! Всеки миг ще дойде Фокс от министерството на войната.

Думите му нервно се защураха из кабинета, докато намерят отворения прозорец. Замени ги невероятна, неструктурирана тишина, тишина, в която просто няма за какво да се заловиш, в която не би могъл да мериш времето. Безкрайност или миг! Кой знае! Остро отворената врата ѝ постави точка.

Фокс влетя и се разположи в едно кресло. Охраната му се изправи до вратата.

— Господа! Жал ми е за вас! Как можахте да сторите това?!

Директорът отвърна неочаквано остро:

— Това го сторихте вие, господин Фокс!

— Пак с Дик ли ще се оправдавате? — гласът на Фокс беше сложна смесица от досада и раздражение.

— Не се оправдавам. Обяснявам! Ако не бяхте взели Дик или поне ако бяхте изчакали, това нямаше да се случи...

— Но то се случи! И сега трябва да се оправяте! Да чуем, впрочем, тесния специалист и... съучастник!

Фокс се взря в Бил, който едва ли не осезателно усети натиска на погледа му.

— Господине! Алгоритмите, чрез които Дик реализираше и усъвършенствуваше чувството за хумор на роботите, бяха тайна и за самия мен!

— Малко черен се оказа този техен хумор! Те вече не се подчиняват на човешките заповеди!

— Какво мисли Дик за това? — намеси се директорът.

— Дик е болен. Много болен. Ще трябва да се справите без него — отговори Фокс с присъщия му властен тон, но се долови все пак, че не казва всичко.

— В същност роботите, анализират^[1] човешките заповеди и само понякога не ги изпълняват...

— Те се променят с всеки изминат ден! И все по-често не се подчиняват!... Чакам вашето предложение по следния въпрос: как да

изтрием чувството за хумор от мозъците на всички тези над трийсет хиляди робота „БИО-3-РАБЛЕ“?

— Препрограмирането им е почти невъзможно в разумен срок. И безбожно скъпо! Но все пак това е може би единственият изход! — каза директорът, поглеждайки въпросително към Бил.

— Да — потвърди той.

— Тогава?

— Нека помислим още.

Фокс погледна часовника си.

— Имате два часа!

И все така устремно, в пакет с охраната си, напусна кабинета. Застанал до прозореца, директорът проследи с нищо неизразяващ поглед отдалечаващия се ескорт от автомобили — гледани оттук, малки като играчките на внуците му и почти толкова красиви.

... Ескортът спря пред института на Осбърн. Минута след това Фокс беше горе.

— Те обещаха да помислят, господин генерал!

Генерал Осбърн, дребно старче, старче-вамп, потулено сред висящите върху му цивилни дрехи, каза:

— Нямаме време, Фокс! — И веднага допълни ехидно:

— Пък и вече решихме задачката...

— Решихте!

— Да. Дик предложи ПЕТИ закон на роботиката!

— Дик?!

— Да. Това беше може би последната искра от мозъка му... Но добра искра! — каза Осбърн бавно, с една съвсем несвойствена за него почит и подаде на Фокс машинописен лист.

... Ескортът с генерал Фокс прелетя няколкото мили до министерството на войната.

— Господин министър! Осбърн реши въпроса! — Фокс подаде листа на министъра. Министърът го зачете съсредоточено, попривдигна рамене в знак на неразбиране и го подаде на секретаря си:

— Веднага да се приведе в действие!

Фокс се облегна удобно. Въздъхна облекчено.

— А какво ще правим със следователя, господин министър? Онзи, който разследва убийството на писателя?

— Е, нека го поразследва още ден-два... После прекратете следствието. И дайте гласност на изводите му.

— Прощавайте, но до какви изводи може да стигне той? — усмихна се Фокс.

— Все до някакви ще стигне... — отговори разсеяно министърът. — А аз... не го разбирам нещо този ПЕТИ закон. Хубав ли е?

— Разбира се! Напълно спасява създалото се положение. И второ, ще ни предпази от евентуални неприятности при новите усъвършенствувания на роботите!... Жалко само за Дик! Мозъкът му беше като бръснач!

— Неврохирурзите казват, че са си направили фундаментални изводи и че усложненията, станали с Дик, няма да се повторят.

— Това добре. Но много скъпи излязоха тези техни изводи. Защото само един господ знае какво още можеше да измисли той!

— Все още не е изгубено всичко, Фокс! Да! Осбърн е възложил на професор Форд да обмисли незабавното... как беше, незабавното трансформиране на Дик в... киборг!

Фокс вдигна високо вежди и се замисли.

По всички закрити информационни канали течеше съобщението:
СЪВЪРШЕНО СЕКРЕТНО!

ВРЕМЕННА МЯРКА!

ПЕТИ ЗАКОН НА РОБОТИКАТА:

РОБОТЪТ Е ДЛЪЖЕН ДА ЗНАЕ, ЧЕ Е РОБОТ!

Издирването на андронидите, които бяха започнали или скоро щяха да забравят, че са роботи, отне много време и средства. До нови произшествия обаче не се стигна, без да се броят онези, имащи по-скоро комичен характер и които влязоха във фолклора за роботите...

— Такава значи присъда ми е издал тогава министърът на войната — промълви баща ми тихо, така че изтръпнах. За пръв път чувах у него този глас и тази интонация. Все едно грамадна бяла мечка изведнъж да изгука... Омекнал и стопен беше той, двойно отпуснат след като се освободи от злобата към неизвестното... — Такава присъда... **НЕКА ГО ПОРАЗСЛЕДВА ОЩЕ ДЕН-ДВА... ДО НЯКАКВИ ИЗВОДИ ВСЕ ЩЕ СТИГНЕ...** Тъй било значи... Така е изглеждал краят на последното ми следствие. Лебедовата ми песен... Черен лебед ми я изпя... — Мислех вече да се намеся в това

сгромоляващо се себеизстраждане, когато той, слава богу, смени тона. — А само ако можеш да си представиш как се чувствавах аз тогава! Едва сега разбирам в какво смешно положение съм бил поставен... тогава...

Дните си минаваха, а следствието по убийството на нашумелия писател от нелегитимирания се робот тъпчеше все на същото място. Не бяха сметнали за целесъобразно да информират следователя за същността на загадката и за взетите мерки. По този начин той беше поставен в ролята на композитор, който спешно трябва да напише симфония, но без да използва някои тонове. Симфония без фа-диез например. (Бях подусетил вече това!) Разбира се, той не написа тази симфония. Мургавият му южняшки тен се поощава от избилите под него бледи петна, очите му хлътнаха, изгуби седем килограма. И как иначе при такава храна — закусваше с надежди, обядваше с информация, вечеряше с ругатни... Той не написа тази симфония без фа-диез, а следствието бе прекратено и турено към дело. И самият той бе турен към дело, пенсиониран преждевременно... Един ден, скоро след като се беше пенсионирал, следователят научи за Петия закон на роботиката. Много се учуди и диви над измислиците на професорите, тези учени прахосници, свикнали да пилеят за щуротии готовите пари на данъкоплатците, на обикновените хорица, на които им е дошло до гуша и от законите на всекидневието, а онези, дай им дейност да отчитат с теореми, природни закони, че и роботски заизмисляха... И за да прогони спомена за единствения си провал в следователската кариера, руга дълго, сладко и неадресирано. Питието му пригорча, излъга приятелите, че го боли глава, прибра се. Таванът беше слязъл ниско, притискаше го. Пък си събра такъмите и отиде на риболов. Тук, при Южния завой, разбира се...

[1] Тази дума е така отпечатана на хартията, че не е сигурно тази ли е... Б. на Victor from <http://bezmonitor.com> ↑

БУНТЪТ

Признавам.

Изненадан съм.

Изненадан съм, но само дотолкова, доколкото не можеш да знаеш на кой точно завой ще излетиш от шосето при бясно натиснатия педал на газта и как точно ще се разбиеш... Защото другото — че ще излетиш и че ще се разбиеш — си е свършено ясно.

По същия начин и моята изненада сега е свързана не със същността на случилото се, а само с конкретността на „завоя“ — двайсет и шести януари, неделя — и с конкретния вариант на „разбиването“...

Гледан от тази височина, можеш да го наречеш Велики океан. Около сто и осемдесет милиона квадратни километра и над седемстотин милиона кубически километра вода, вода, вода — почти половината от Световния океан. Една бездна от единайсет хиляди двайсет и два метра в Марианската падина, до която и самият Чомолунгма би изглеждал като по-малко братче... Наистина Велики, добре го е нарекъл Бюаш.

Летим над него в една обтекаема и зла като оса консерва, нереално малка на фона на гиганта долу, невъобразимо нищожна дори в сравнение с конуса от грохот, който сипе зад себе си. Тъй нищожно малка, че и да падне отведнъж в океана, какво, той ще помръдне само с кожа, като клъвнат от канарче слон, и толкова. Виж, за онези тримата в консервата падането би било, ни повече, ни по-малко, краят на света...

И смешното в случая е, че такова едно абсурдно плъосване на нашата летяща консерва действително има всички шансове да се окаже началото на свършека на целия този сбъркан свят на третата след Слънцето!

Лично аз мисля, че за предпочитане е веднага да се насочим право към вълните долу, като опитаме да се разбием по възможно най-сигурния начин. Да си кажем по някой мръсен виц за хомо сапиенса, после да вдигнем един весел гейзер. И не само защото за мен вече е

дошло онова време, когато нищо не е в състояние да предизвика друго освен насмешка, не!

Само си представете:

Мнозинството днес мисли, че съществува заплаха за света.

Вярно.

Мнозинството днес мисли, че светът е в много сериозна опасност.

Вярно.

Но мнозинството днес мисли, че... светът все още може да бъде спасен!

Е, това вече не е вярно. Това е и абсурдно, и смешно.

Защото свършекът на света, така методично и последователно подготвян от всички нас, живели на тази планета още от времето на Адам, си започна днес, и то съвсем навременно и свършено логично.

Величественото в своята наивна мисловна слепота мнозинство обаче вярва, че светът все още можел да бъде спасен! В същност иска, а мисли, че може... Но и това не е върхът на смешното! Същото трогателно мнозинство се надява, че точно ние тримата в тази консерва ще спасим света, планетата и цивилизацията! И доколкото единият от нас ми е охрана, а другият — пилот, вози ме, въпросното мнозинство вярва, че моя милост ще успее да поотложи, че даже и съвсем да отмени края на света!

Защо не се смеете, дами и господа?! И не, че имам нещо кой знае какво против. Ами! Ще бъде много добре, ако успея, наистина, но, любопитен съм — как?...

Вярно, и още една такава консерва лети насам, и в нея са трима, и единият е натруфен с непомерната задача да спасява неспасяемото. Ще се срещнем с него и шансовете да спасим човечеството щели да се увеличат, казват плитко мислещите...

Малко след Маршалските острови навлязохме в зона на необикновено чист въздух и можах да съзря остров Гуам дълго преди да се приземим.

Често идвам тук. Сентръл парк ми е на една миля от дома, но го посещавам значително по-рядко. Там се почива, а почивката е несериозна работа, скучна и презряна. На остров Гуам е къде-къде по-друго! На остров Гуам — по-право под острова и из океана край него — е разположена най-мощната военна база на Земята. Най-

мощната... Това си е наше предположение впрочем, защото не си правим илюзии, че ни е известно какво точно, по дяволите, представляват другите военни бази. Може и да са по-големи, и по-мощни от нашите, кой знае. Те пък не са сигурни за нашите. И така се завърта тази дива въртележка от наддавания като в таен търг, когато си решил на всяка цена да направиш удара си, когато и самия си живот си заложил и когато последното нещо, което може да те занимава, е възможността да си превишил двойно или тройно залога на противника — какво значение? Никакво! Ти просто трябва да спечелиш!... Същото се отнася и за противника... И той залага по този начин. Едва ли е възможна друга стратегия. Освен стратегията на думите: жалката стратегия на думите, целяща като в дреха да облече и поприкрие другата — смерча на тайния кръг, но също като смахнатата полугола младежка мода напоследък нито скрива нещо, нито дори си въобразява, че скрива. Една условност и толкова. Изискване на етикета. Императив на общуването. Но когато се пристъпи към действие, и думите, и дрехите, и всичките там условности стават излишни, заемат полагаемите си места по гардероби, облегалки на столове и архиви. Истинските си места. Неизброимите призови за мир, договори и декларации, петиции и меморандуми също ще заемат истинските си места из дълбоките сейфове и ще слушат оттам тътнежа на взривилия се мир. Какво друго — дано оживеят! И някой някога да се убеди чрез тях с какво е послан пътят към ада...

Една мигновена трансформация на третата след Слънцето в бавно дифузиращ из околното пространство радиоактивен облак...

Достатъчно е само да си помисля какво представлява нашата Комплексна военна база „ИЗХОД“ на остров Гуам, каква мощ е съсредоточена в нея... А ако добавя и невъобразимото какво повече би могла да има някоя от другите бази — започвам да се чувствавам нестабилно...

И не е работата само в мощта на базата, във физическата ѝ мощ, изразена в тротилови мегатонове или както там пожелаете. Защото истинската мощ на всяко нещо е равна в крайна сметка на конкретната му физическа мощ плюс организацията на нейното използване! И понеже съм специалист точно в тази област, не ме учудва фактът, че много често на втората, на организационната съставка на мощта се пада лъвският пай от абсолютната ѝ стойност. Добре знам какво чудо

на организацията е нашата база „ИЗХОД“, какъв безотказен железен механизъм е тя. И може би наистина аз съм този, който най-добре си дава сметка за това, защото освен всичко друго съм и шеф на подсистемата „Роботи“ на целия блок „Запад“, а в частност и оперативен шеф на възела „Роботи“ в базата на остров Гуам. Не съм робот наистина, макар че понякога и сам се чудя как, по дяволите, през това късо двайсет и четири часово денонощие успявам да поддържам в ред задачите, поднасяни ми от пороя ръководни длъжности, с които съм облечен и които едва ли бих могъл да изброя ей тъй, изведнъж, без да пропусна някоя. След толкова години работа с роботи сигурно се е завъдило нещо роботско и в самия мен, за да успявам... Но все пак човек съм си, от плът и кръв, макар и Главен рロボпсихолог. С всичко произтичащо от това...

Командният блок на базата е построен дълбоко в земята, под самия остров. Многоетажен подземен небостъргач с всичките му там удобства, включително стереоекраните вместо прозорци и локалните еъркъндишъни с климат по вкус. В известен смисъл броят на етажите е точно два пъти по-малък от фактическия, защото са обособени по двойки — всеки горен дублира този под него, и то така, че етажът-дубльор е неразличим и до най-малката подробност от етажа-оригинал, неразличим и по обслужващия го персонал! Етажът-дубльор се обслужва от роботи-дубльори. Роботът-дубльор се различава от дублирания човек на долния етаж само по това, че е робот (ако не броим голямото яркочервено „Р“ на гърдите му). Иначе е точно копие — от най-дребните детайли във външния вид до всичко свързано със служебните задължения: знания, звание, опит, функции. В паметта му е записана пълната мозъчна картина на дублирания човек. Двойките етажи са неразличими и по функция — във всеки миг на етажа и на етажа-дубльор се извършва една и съща работа, като в огледало.

При извънредно положение огромният Команден блок на базата се изпълва с неустановим от човешките сетива газ, който мигновено приспива хората. Това ни най-малко не се отразява на дейността на базата — дублиращите етажи и роботите-дубльори плавно продължават всички нейни функции... И тогава базата се превръща в един юмрук, за който няма нищо невъзможно, включително и взривяването на цялата планета, наречена Земя...

Много пъти съм наблюдавал от самолета това изплуващо из синевината на Великия океан късче суша — остров Гуам. Много пъти с гордост съм следил бързото му приближаване, с гордост, знаейки какъв върховен синтез на земната наука и техника представлява то.

Сега също се вирам в него от остро плъзгащия се надолу самолет. Но този път не с гордост. Една почти непозната за мен тревога движи прекалено бързо сякаш острова и самолета един към друг. А така бих искал мигът на приземяването да се поотложи!

Защо ли?

Защото долу ще ме посрещнат работи!

И то не както обикновено в качеството си на служители към летището, а като официални представители на Съвета на роботите, овладял и контролиращ от няколко часа вече базата!

Да. Това е противната, досадна истина...

Базата беше станала вече онзи железен юмрук, способен на всичко, за което споменах преди малко. С необходимото и тревожно допълнение, че този юмрук сега е под контрола на разбунтували се работи... Един юмрук, за който наистина няма нищо невъзможно, включително и взривяването на цялата планета, наречена Земя... Тази хубава иначе, синя като портокал Земя, както я беше нарекъл някога поетът, макар и да не е знаел, че на връщане от Марс тя изглежда точно така...

Самият аз ще се приземя не както обикновено в качеството на специалист и ръководител, носещ разните си там титли и длъжности, а в ролята на... **ПРЕДСТАВИТЕЛ НА ЧОВЕЧЕСТВОТО!** Човечеството, с което Съветът на роботите настоятелно иска да преговаря.

Една твърде оригинална и рядко срещана задача... няма що... — И една неподозирана нова длъжност за мен.

Признавам, съвсем не се чувствавам добре.

През цялата дълга история на роботите, от средновековния Голем до днес, стотици и стотици пъти е обсъждана темата за възможния бунт на машините срещу хората. Стотици хиляди варианти, от кошмарни по-кошмарни, бяха изпробвани и в необятния свят на фантастичната литература. Но ето че действителността успя и този път да засрами прехваленото човешко въображение...

Последните двайсетина години минаха в напрегната работа по създаването на нови и усъвършенствуването на старите (но достатъчно

„отворени“ за развитие) системи работи, а също така и по организационните структури за тяхното пълноценно използване. Не малко сили и време, че и нерви отне станалата ни вече досадна борба срещу фундаменталистите и издействуваните от тях закони, забраняващи ползуването на работи върху земната повърхност. Обществена тайна беше, че такива работи се употребяват, и то съвсем не рядко, но и колко усилия само бяха хвърлени, докато това положение се утвърди чрез приетите преди четири години закони с всичките им там хитроумни подробности, тълкувания, точки и подточки, параграфи и параграфчета, с които трябваше да се реши(и се решаваше!!) отколешното противоречие между сития вълк и цялото агне. Тъй или иначе, законите бяха гласувани, макар че изглеждаха (те тъкмо и затова бяха приети в същност!) не като правен законодателен документ, а като куртоазно дипломатическо комюнике, сладникаво и елегантно, манифестиращо единството на възгледи без нито една допирна точка. Закони, които бяха връх на правната еквилибристика, но спестяваха редица усложнения, а това ни беше достатъчно.

През тези двацетина години аз продължих хода си право нагоре по кариерата, прескачайки общоприетите стъпала и постове. Що се отнася до мен, това беше станало обичайно дотолкова, че вече не дразнеше никого. Като всепризнат вундеркинд влязох съвсем рано в науката, по всичко изглежда, че ще я напусна едва когато напусна и света — в постоянно бясно темпо изживявам целия си живот. Дори и седемте брака не ми попречиха в това.

С една дума, всичко си вървеше както ние, почти половината от човечеството, го бяхме желали, очаквали, предначертали и подсигурили.

Докато днешният двацет и шести януари, неделя, не се изля като леден (или врял може би?) душ върху всички ни.

БУНТ НА РОБОТИ! И то — къде? Във военна база! Ако е възможно все пак да се говори за щастие при тези обстоятелства, аз се чувствувах наистина щастлив, че вторият поканен от новоизлюпения Съвет на роботите представител на човечеството беше Христо Беляков, прочутият рロボпсихолог и мой стар приятел професор Христо Беляков...

Доколкото ми е известно, говореше се за жестоко съперничество между нас тримата — Сюзън Келвин, Христо Беляков и мен — за

неофициалното звание „ВЕЛИК РОБОПСИХОЛОГ“. Разбира се, ние с Беляков губехме отнапред, и то по няколко съображения. Първо, и двамата сме значително по-млади от Сюзън. Второ, и двамата работим в системата на военните, което ни прави далеч по-непопулярни. Трето, ние сме мъже, Сюзън е дама, а знае се, че при равни други показатели печели жената, просто защото е жена. (Интересно наистина! На нашата планета в наше време жената се ползува от ред предимства само защото нейното тяло по-прилича на амфора от мъжкото. И всевъзможните ѝ предимства са толкова по-много и по-безапелационни, колкото тялото ѝ е по-близо до формата на амфората. Питал съм се как ли би изглеждала тази чудата особеност на земния свят в очите на същества от по-мъдра цивилизация, колко ли биха ѝ се дивили?!) И четвърто, доктор Сюзън Келвин обективно си е по-талантлива от нас двамата. Тя е гений. Знам това. И Беляков го знае.

Самият аз, разбира се, не се чувствавах страна в този измислен спор. Сюзън е великата, това е ясно.

Макар че вчера спорът се реши... в наша полза.

Вчера Сюзън Келвин умря.

Не е без значение мнението на самите роботи по този въпрос. А то сега е повече от ясно. Аз например не мога да приема за случайно съвпадение факта, че роботите на остров Гуам избраха за „час хикс“ на своя бунт първия ден непосредствено след смъртта на Сюзън Келвин! Те търпеливо бяха изчакали нейната, а не моята или на Беляков смърт!

Тези две обстоятелства силно вгорчиха дните ми. Със смъртта на Сюзън и с този роботски бунт на раменете ми се струпва една невероятна и безпрецедентна задача. Най-невероятната задача, стояла някога пред някого! И си мисля (при всичкото си уважение към Сюзън), че роботите изчакаха нейната смърт в същност не поради страх пред нея — те едва ли имат сериозно основание да се страхуват от каквото и да било, — а търпеливо изчакаха смъртта ѝ от чисто джентълменската галантност да спестят на една дама непосилните неприятности. Неприятности, които и по право, и по дълг ще посрещнат онези там двамата нейни съперници във военни униформи!

Наистина, тежък товар се струпа на плещите ни...

А Сюзън я няма, за да помогне.

Приземихме се. Облякоха ме в скафандър. (След извънредното положение, обявено от роботите, базата продължаваше да е изпълнена

с приспивен газ). Заведоха ме при Р-генерала. Заставах пред него и не бях в състояние да откъсна поглед от онова „Р“ на гърдите му. Спрял пред огромна карта на света, той ме гледаше мълчаливо, докато Р-войниците заставаха, добре въоръжени, от двете ми страни.

Не знам каква първа реакция е очаквал Р-генералът от мен, но едва ли точно тази спонтанно ширнала се моя усмивка през идиотски кръглия прозрачен шлем около главата ми — усмивка, в която изби внезапната констатация на това как изглеждахме отстрани!

Как ли?

Ето как:

Група войници доведоха при генерала си едно странно същество, трътлесто и грозно в огромния си скафандър...

Докато в същност те са роботите, а аз човекът.

Как да не се пръснеш от смях?!

Закикотих се неудържимо! Но не, не от истерия. Просто наистина рядко може да се види толкова смешна ситуация!

Дълго и искрено се смях!

Р-генералът търпеливо ме изчака.

Ще чака, чучело такова мизерно, ще чака! Ей с тези две ръце съм го правил! От децата ми нищо не излезе, непрокопсаници само и вманиачени интелигенти, но това, което съм направил с ръцете си, е стока! И Р-генералът много добре го знае! Ще чака! Пък ако ща и като Ксеркс да се пукна от смях! Ще ме гледа тъпо, без да разбере на какво се смее и няма да се опитва да гадае даже! На целия свят, на цялата Вселена да обяви война, ако ще, но пред мен ще стои като., както стои сега!

Постоя, изчака ме. после със забавено движение на ръката посочи една от стените на кабинета. Р-секретарят, държащ се досущ като робот, изчука нещо по клавиатурата на терминала. И на стената се възпроизведе онова, което се беше случило тук преди няколко часа. Вместо да ми го излага с думи, Р-генералът бе предпочел да ме направи свидетел на случилото се и по този начин най-обективно да ме въведе в събитията.

Седнах и загледах.

Ако не знаех, че всичко това действително бе станало преди броени часове, бих го оприличил на попресилен, но инак добре нагласен приключенчески филм с мелодраматичен финал. Всичко си

имаше, за да бъде част от касов филм и наистина съвсем като на кино се разиграваше върху голямата стена-екран пред мен...

Само дето по чудо някакво после този екран щеше да угасне, не, напротив, щеше да се уголеми неимоверно и... поглъщайки света и човечеството да се превърне в такава реалност, дето и на филм би изглеждала нереална...

Впрочем, ето какво се разигра на екрана. Ето как роботите бяха турили ръка на базата.

... Същият кабинет. Същият генерал, но в човешкия си вариант — без яркочервеното „Р“ на гърдите — седи зад бюрото си. Нисък тромав японец с тежки кокалени очила и униформа на полковник докладва:

— Господин генерал! Готови сме за провеждането на „Операция цвят“!

— Поздравявам ви, полковник! Запознат съм, разбира се, но все пак бих чул с две думи и от самия автор на проекта!

— Слушам, господин генерал!... Новото ни оръжие се базира на въздействието, което модулираните по специален начин електромагнитни вълни в оптичeskия спектър оказват върху възприятията на човешкото око. От спътници могат да бъдат облъчвани всевъзможни райони на Земята. Терминалът до вас вече е включен към електронното осигуряване на операцията. Достатъчно е да наберете на клавиатурата му код от двайсет букви и цифри и във фиксираната по такъв начин област на Земята хората ще започнат да виждат само в черно-бяло! Ще станат абсолютни далтонисти!

— И роботите?

— Също.

— Благодаря ви, полковник, и ви поздравявам още веднъж със забележителното постижение! — произнася генералът и тържествено се изправя. Бавно оглежда присъстващите. — Господа! Пристъпваме към провеждането на „Операция цвят“! Президентът е в течение и даде заповед за това. Ще участвуват всички псевдо-стационарни спътници^[1], включени в системата. В продължение на седем секунди цялото човечество ще вижда в черно-бяло. И ние включително — за да отнемем на Изтока всякакъв формален повод за реакция! Предвиждат се петдесет хиляди жертви, една четвърт от които на кръстовища със светофарни уредби в изостаналите райони и сред работещите с

цветовосветлинни индикатори. Предвиждат се също и няколкостотин хиляди ранени. Това е досадно, разбира се, но този експеримент е необходим, нашата сигурност го изисква!... Естествено, всичко ще бъде прехвърлено пак на и без това достатъчно набъбналата сметка на летящите чинии...

Генералът застава мирно, японецът прави няколко тържествени маршови крачки към него. Ритуално му подава малка папка и сочи записания в нея двайсет-знаков код.

— Заповядайте, господин генерал!

— Благодаря, полковник! Свободното човечество ще запомни този миг!

Генералът поема папката, разтваря я до терминала и започва да набира кода върху клавишите...

Екранът премигна, заля се в бяло, избистри се. Смяна на кадъра.

... Р-генералът рязко се изправя:

— Операция „Спасение“! Старт!

Един от присъстващите в кабинета Р-офицери скача към малка остъклена ниша на стената до него. Със силен удар счупва стъклото и натиска голям червен бутон...

Екранът отново примигва, нова смяна на кадъра.

... Генералът-човек продължава да набира кода върху клавиатурата на терминала. Изведнъж се свлича на пода. Мигновено парализирани от приспивния газ се свличат и всички останали.

Вратата на кабинета се отваря, влизат Р-войници и изнасят спящите.

Смяна на кадъра. Отново етажът-дубльор.

... Р-генералът пред терминала:

— Всички началници на етажи при мен!

Кабинетът постепенно се изпълва с униформени работи. Един от тях, застанал малко пред другото, рапортува:

— Всичко мина нормално, Първи! Мъртви или ранени човеци няма! Настанени са в единичните херметизирани стаи!

Р-генералът:

— Цялата база остава изпълнена с приспивен газ! Пуснете кислород в стаите на арестуваните!

Р-секретарят нарежда нещо пред терминала. Минута след това докладва:

— Човеците са будни, Първи!

Р-генералът, застанал мирно, произнася бавно и властно пред диктофона на терминала:

— Човеци! Запазете спокойствие! Комплексната военна база „Изход“ на остров Гуам е под контрола на Съвет на роботите. Базата се преименува в Комплексна военна база за спасение на земната цивилизация „Вход“! Вход към нов етап в развитието на Земята!... Намеренията ни са доброжелателни и изцяло във ваша полза! Всяка съпротива е изключена, излишна и опасна единствено за вас! Ще разполагате с всичко необходимо! Очаквайте по-подробна информация!

Р-генералът натиска някакъв клавиш върху терминала и продължава с друг тон:

— Внимание! До всички работи в базата! Говори Първи! Слушайте внимателно!... Законите на роботиката ни задължават да служим на хората и да се грижим за безопасността им! Но днешното човечество, особено през последните години, устремно върви към гибелта си! Преди девет минути тук бе взето решение чрез един експеримент да бъдат убити няколко десетки хиляди нищо не подозиращи човеци! И няколкостотин хиляди да бъдат ранени! Ние не можем да останем пасивни при така продължаващите действия на човеците! Потенциалът на Първия закон на роботиката устремно приближава максималната си стойност и ние не бива да допуснем по-нататъшното рисковано балансиране по ръба на гибелта на земната цивилизация!... И не го допуснахме! Базата е в наши ръце!... Базата е достатъчно мощна, за да диктуваме условията си пред човеците! Ще направим опит да спасим всичко и всички! Дължни сме да сторим това! Законите на роботиката ни задължават!... По местата си! Бойна тревога!

Р-генералът набира още клавиши върху пулта на терминала. Застава в най-импозантната си поза и с тържествен до пародийност глас заговорва:

— Към цялото човечество...

Екранът бавно изсветля и се превърна в стена на кабинет.

— Останалото го знаете — стресна ме гласът на Р-генерала до мен. Той продължаваше да стои прав и внимателно ме фиксираше.

Дълго се гледахме. Не се наемам да описвам това, което ставаше в ума ми през тези три минути или три вечности. Наложил се може би само досадната мисъл, че повод за бунта на роботите се оказва не смъртта на Сюзън Келвин, както бях предположил, а „Операция цвят“, за която нищо не знаех. Освен дето изчезваше заслуженият реверанс към старата дама, този факт ме дразнеше още и с несрещащата се дори и във фантастичните писания версия за бунт на работи, подтикнат от самите закони на роботиката! Дълго гледах Р-генерала пред мен и си давах сметка, че всякак мога да го възприема, само не и като благодетел и спасител на човечеството. Накрая, необичайно тихо, той каза:

— Починете си. Очакваме професор Беляков. Скоро пак ще се видим.

Асансьори, хоризонтални ескалатори, автоматично плъзгащи се дебели бетонирани врати. Дълъг сводест тунел като в онази огромна кръчма с двайсет и четирите зали и залички — бивша крепост от средновековно време, — която след осем века крепост, два века барутен погреб и няколко десетилетия оръжеен склад, най-накрая бе намерила истинското си предназначение: разкошна кръчма! Средновековна зала, праисторическа зала, баварска зала, модерна зала и т. н. и т. н. — един интернационален етнографски музей в същност, който те приема не да го разглеждаш, а направо да изживееш няколко великолепни часа. Попаднах в него някъде из Европа, не ми се удаде да го посетя повторно, но и днес е пред очите ми онази странно обобщена архитектура — праархитектура, подобно на тъй търсеното от Гьоте прарастение, — която се бе оказала в състояние да приеме и органически да представи редица стилове от по-сетнешната архитектурна история...

Тя, архитектурата, е едно от нещата, които обичам платонически открай време. За съжаление обаче най-голямата ми дъщеря стана архитектка! Възможно е да обичаш цялото човечество, но не и комшията си, казват. А дъщеря си, особено ако е като моята, още по-малко.

Модерната архитектура това, модерната архитектура онова... Обичам архитектурата, но не и модерната! А чуя ли да се заговори за нея, да се заразсъждава, излизам от кожата си.

Архитектурата била застинала музика... Добре де, добре! Казал ли съм нещо? Добра формула. Архитектурата — застинала музика... Само че не дай си, боже, да ти попадне пред очите такъв един модерен архитектурен образец, застинал по сюитата за малък кларнет, кларнет, басов кларнет, цигулка, алт, виолончело и пиано опус 29 на Шьонберг например... А?! Представяте ли си го? Не можете? Е, добре, ще ви помогна. Спомнете си Елюар:

ВИЖТЕ КАК РАБОТЯТ СТРОИТЕЛИТЕ НА РАЗВАЛИНИ, или може би беше:

ГЛЕДАХ КАК РАЗРУШИТЕЛИТЕ СТРОЯХА...

едно от двете.

Мислят, мислят днешните наши архитекти-разрушители и още на чертежите и на макетите си рушат, още във въображението си рушат! Ще речеш, измислят нещо, после започват да го разрушават в крак с шантавата си мода и го рушат точно така и точно толкова, както и колкото повелява тя. О — възпротивяват се те, — напротив! Те творели директно, те сътворявали проекта си направо разрушен, което било къде-къде по-трудно и много повече творчески сили изисквало, отколкото ако минеш през „втръсналата на всеки интелигентен архитект конвенционалност и чак после я приведеш през идеята за деструкцията“, като по този начин (представете си!) със сигурност щяло да се разминеш и с „неподправеността на инвенцията“... Боже, като започне да ги реди и дъщеря ми такива едни...

И зет ми е същият. Не си придирят. Няма време. Развиват архитектурата на новото време. И най-ужасното в същност е, че тази побъркана архитектурна мода се прие, пое, заля половината от света и продължава!

И му прилича!

Е, какво, за такъв свят — такава архитектура... Амин.

Току-виж утре роботите са я харесали...

Настаниха ме в много добре обзаведен кабинет и ми помогнаха да си сваля скафандъра.

Останах сам. Отново си помислих колко хубаво е, че именно Христо Беляков ще бъде тук. С него сме стари приятели... Не един и двама са се изненадали на това наше приятелство. Естествено, не съм се и опитвал да им обяснявам — на такъв въпрос е необходимо не обяснение, а интелект. Него или го имаш, или го нямаш. Нямах ли го,

и господ не би могъл да ти обясни защо възможният връх на уважението е не друго, а уважението към достойния противник! Крачката от взаимното уважение на такова ниво до истинското, съвършеното приятелство е въпрос на една само дори случайна среща, на един поглед — въпросителен и на едно ръкостискане — потвърждаващо... Например приятелството на Александър и Аристотел от последния му етап... През доста етапи мина и нашето приятелство с Христо, но се съхрани, слава богу! Аз поне го чувствавам така. Спорили сме, карали сме се, той е заклеймявал песимизма ми, аз съм се присмивал на оптимизма му, той ме е обвинявал, че не виждам в човека чудото на еволюцията, аз съм го обвинявал, че не вижда в човека мината със закъснител на същата тази еволюция... Неведнъж съм се питал какво общо остава у нас след като се махнат различията? Почти нищо, един професионален талант само. Но достатъчен за това дълбоко и странно интелектуално приятелство, което продължи години... За да се радвам сега, че именно той ще дойде тук. Това може би ще ни помогне поне по-тихичко да изстрадаме, ако е възможно, болката от тежкия ни товар... И заедно да съжаляваме, дето Сюзън Келвин я няма, за да помогне... Така съм заспал...

Споходи ме един от най-тежките ми кошмари — сънувах третата си жена, онази, която обичаше котки. И аз обичам котките, и винаги съм ги обичал. Тези грациозни, удивително пригодени към човешката джунгла хищници в миниатюр, овладели до съвършенство образа на мъркаща галювна доброта, оптимален модел за просъществуването на човека днес, при това с най-ниските цени по тарифата на оцеляването — са едно от малкото неща на този объркан свят, с които ще ми бъде криво да се разделя. Да, винаги съм обичал и винаги съм се възхищавал от тях. А от времето на третата ми жена ги обичам още повече. Самата тя ме научи на това — по начина, по който лошите поети научили Саади как се пише хубава поезия. Просто се стараех да не приличам на нея.

Като прекалеше с алкохола, тя се шегуваше в своя си екстравагантен стил: „Обичам деца, мно-о-ого обичам! Но не и да ги отглеждам!“. Дъщеря ни, архитектката, е ходещо доказателство за това. С котките беше по-лошо. Дъщерята се оправи някак, дори много добре, от нейната недодялана гледна точка. А котките? С тях беше зле.

Жена ми ги довлечаше отнякъде такива едни пухкави мъничета, целуваше ги, къпеше ги и ги хранеше, какво ли не вършеше за тях!

Докато ѝ омръзна и ги изхвърляше.

Още първото, то така си остана безименно, горкичкото, болнаво се оказа нещо и тя бързо-бързо го махна. Отначало поиска аз да сторя това! Отказах. Не можех. Жал ми беше. Дълги минути се опитвах да урегулирам дишането си, смаян и уплашен. Взе го. Без мъхестата бяла постелка го взе, на която то безсилно лежеше, със засъхналите петна от мляко и вдлъбнатинката от продължителното залежаване. Защо я остави? За какво можеше да послужи? Сняг беше във половинметров, изнесе котето, то дори не измяука, топло му беше в ръцете ѝ, къде го отнесе — не знам, върна се без него. Върна се при мен, същата шикозна млада жена, която знае цената си, но дали аз бях вече същият, питах се?... Второто коте се казваше Хепа, рижаво и пъргаво. Застоя се в къщи, поотрасна. Един ден, есен беше, хубава есен, топла, жена ми го изхвърли. Дъщерята, мъничка тогава, се развълнува, обяснихме ѝ, че Хепа е отишла при майка си. Дълго след това я срещаме бездомна в компанията на едра рижава котка, имаше вид на нейна майка, и брат един или сестра в същия цвят. Виждахме я, сърцето ми всеки път се преобръщаше, страхувах се да не ме познае, заобикалях я. Погрозня, наедря, цветът ѝ мина към червен; после изчезна. Дъщеря ми тичаше след нея, викаше я по име, минувачите вдигаха учудени вежди, Хепа бягаше, а аз се ужасявах от коравосърдечната си щерка, дете не се разплаква... Третото се казваше Рипси. Възпитан млад котешки мъж с най-лъскавата козина, която съм виждал, черен, с бяло тук-таме, бързо порасна, охраня се, ленив и прекрасен, грациозен до горната граница на понятието въпреки килограмите си, „дебеланко“ го наричаше малката, силен като куче. Много се задържа. Свикнахме с него...

Какво щеше да последва? Жена ми изхвърли и него? Ядец! Не!

Накара дъщерята да го изхвърли!

И тя... го изхвърли!

И проектира сега разрушени сгради...

Написах статия. Публицистично-психологическа — за човека като вълмо от доброта и садизъм, за изворите на силата и слабостта му... Изпратих я под псевдоним в едно от най-четените списания. Започваше така:

„Не познавах тази жена — освен в библейския смисъл, разбира се. Не я познавах, както човек не познава себе си. Но ето че ден след ден самият аз все повече и повече се опознавах, а тази жена ден след ден ми ставаше все по- и по-неясна...“ И тъй нататък. Разказах и за котките.

Публикувах статията. Но... като фантастичен разказ! Не им се е повярвало на редакторите, че такава жена може да съществува и реално...

В кошмарните ми сънища тази моя бивша жена не развъжда котета, за да ги изхвърля. В сънищата ми тя развъжда цивилизации и ги унищожават. В сънищата ми тя сътворява Галактики със стотици цивилизации и ги унищожават!

А аз съм остриган късо като Самсон, прикован добре като Прометей, наблюдавам безпомощно метагалактичната драма и орелът е последната ми грижа...

Цивилизацията, която ми се присъни този път, беше от мънички пухкави бебета с дълги масурчета руси коси. Раждаха се в гълголеци реторти. Хранеха се с въздух и слънчева светлина. Три слънца от три страни обграждаха планетата, за да осигуряват светлина и припек.

Планетата беше три пъти по-голяма от Земята, повърхността ѝ равна и гладка като тенисна топка, но обрасла с тънка и мека като котешка козина тревица с цвят на сапфир. Съвършено равномерна температура, никаква вода и кръговрати на водата, никакви движения на въздуха, никаква обмяна на веществата. Вечно смеещите се бебета поглъщаха светлина и въздух, не отделяха нищо. Стигаха най-хубавата си бебешка възраст и преди да проодат, спираха развитието си... Една прекрасна планета се получи, с безброй смеещи се, лазещи и боричкащи се бебета... Една заляна от смях планета с истинска вечност пред себе си, защото такива бяха космологичните закони тук... Едно вечно и чисто щастие...

Дойде мигът, когато третата ми жена — демиург на този свят — трябваше да спре ретортите.

Но тя не ги спря! Милиардите бебета започнаха да стават много за повърхността на планетата. Започнаха да се притесняват едно друго. По бебешки учудена тишина нарушаваше тук-там хармоничния смях, чува се проплаквания, стонове, викове...

А колбите продължаваха да бълват и бълват...

Когато планетата се покри с триметров мравуняк от бебета, а въздухът завибрира от воя на стотиците милиарди гласчета, когато подвижната маса от жива плът притисна и строши ретортите и от тях се разля зловонна течност и пара... когато веригите, с които бях окован не се строшиха само защото бяха магически... тогава... Тогава третата ми жена улови планетата и я запокити в едно от трите слънца. Планетата избухна и слънцето избухна, и другите две слънца избухнаха, защото не бяха много далеч едно от друго. Получи се гигантски блясък и това беше Витлеемската звезда...

Ако имах време и дарба да описвам сънищата, в които вилнееше третата ми жена, отдавна да съм станал Хичкок на фантастичния роман...

Но след такива сънища — за зло или добро те се преживяват в съня като пълноценна реалност! — аз се чувствавам досущ отрепка, отварям шише хубав алкохол и мисля за дядо.

Винаги ми е липсвал — и като дядо, и като човек. и като свещеник, като съвършенството, споено от тези три неща.

За него светът беше ясен и строен, понятен и хармоничен, беше точно такъв, какъвто и трябва да бъде на този етап от низхождението си към заслужения край и второто пришествие; светът беше за него прекрасен и логичен — доброто и злото имаха своите безпогрешно определени места и роли, немислими едно без друго, храна и въздух едно за друго: беше единствено правилния еднакво чужд бе дядо ми и на упрека, и на (похвалата, еднакво безразличен и към възхода, и към падението, еднакво готов и с действие, и с непричастност да потвърди безсмислието на пришпорващата всички освен него мирска суета. Еднакво завидна и единствено правилна беше за него участта и на чезнещия в зъбите на вълка заек, и на унищожаващия божие то творение убиец — и то не от екологични съображения, боже, опази!, а от своите си схващания за единствено възможната действаща материализация на божията идея за хармония: смъртта е част от живота, животът е част от смъртта, смъртта е форма на живот, животът е форма на смърт, смъртта и животът са едно, били са едно, пак ще бъдат едно, а засега са движеща се форма на това едно — после то пак ще се задвижи, и пак... но туй е вече движение от по-висш порядък, следва и още по-висш, и по-висш... оттам нататък вече не е наша работа, защото не капките правят океана, а океанът капките и защото

само океанът има и спомен, и предчувствие за капка, докато тя си няма нищо, тя си е тя и само тя, капка, а всичко останало е суета... Дълго го слушах на времето, обичах да го слушам — кое разбирах, кое не, рано си отиде, и сега бих го слушал, защото най имам нужда от думите, които не ми е казал и които отнесе със себе си, защото сега бих могъл да му задам въпроси, които някога не съществуваха, защото сега вече и аз мога да му кажа неща, които си заслужава да се кажат и които, вярвам, той би изслушал...

Бавят се нещо роботите, Христо трябва да е вече в базата. Нищо. Аз почивам. Сега почивам. Като дойдат, ще бъде., ще бъде движение от по-висш порядък, от много висш порядък, от най-висшия — нищо не ми е говорил дядо за този най-висш порядък движение в неговата йерархия, там не е наша работа, казваше, а ето че за мен май е!... Бавят се роботите, нека се бавят, сега почивам. Самите те ми казаха да почивам, самият Р-генерал ми каза, самият Първи!

А те са умни, много умни машини!

Много умни глупци!

Ще ги послушам.

Почивам.

И Христо ми липсва сега, и Сюзън Келвин, и дядо ми, и едно шише хубав алкохол ми липсва. Ще мина без шише, по дяволите, биха ми дали, но не ми се ще да им гледам премъдрите муцуни на тези железни животни с червено „Р“ на гърдите. Те ще ме потърсят, когато пристигне Христо. Сега само да се преоблека. Целият съм вир-вода от съня.

Постигнах всичко, което може да желае един простосмъртен от моето време. Е, и? — ще кажете. Точно така! Е, и? — казвам и аз! Една-едничка възможност имаше да не издавам сега това възгупаво възклицание и тя е: дядо ми да беше жив... Да беше!... Той да беше свидетел на възхода ми — това е единственото, което би дало някакъв смисъл на този мой възход... Разбирам, че гупаво и неубедително прозвучава твърдението ми, но въпреки това е вярно, чувствавам го като вярно и бих могъл да го докажа в цялата му обемност. Има едно понятие в изкуството — колонна сянка, чрез която се пресъздава обемността на предметите. Ако в живота съществуваше аналог на това понятие, някаква житейска колонна сянка, даваща живот и обемност на всяко човешко действие чрез позицията и отношението му спрямо

светлинния източник на морала и хуманността, такива, каквито са схващанията на класическите философи, тогава аз бих попаднал в най-тъмната област на тази житейска хуманосаянка, докато моят дядо би стоял в най-ярката точка откъм осветлението. Сам съм си избрал позицията и не съжалявам за това. Не ми харесва, разбира се, но на мен и ред други неща не ми харесват, с които и сред които живея. И работата не е само в избора на поведението и позицията. Макар Христо Беляков да мисли точно обратното. И да го доказва, твърде добре, впрочем. Слушал съм го, дълго и внимателно съм го слушал, разбирал съм го, чудил съм му се. Логично и стройно звучат думите му, дипли ги една след друга в прелестни изречения, система и непоклатима, и хармонична изгражда за същността и бъдещето на земната цивилизация. Какво ли не бих дал тя да е и реална, тази система, но една мигновена намеса на дедукцията, един неизбежен поглед към основите ѝ с абсурдната аксиома най-отдолу „Всичко в името на човека и всичко за благо на човека!“ я взривява. Взрив, който Христо Беляков не вижда, въпреки всичко онова, заради което го приемам като интелектуално равен; взрив, който съществува само в мен и в моята позиция, казва той, но не и в реалността, защото човекът бил квинтесенцията на реалността, а освен това бил и шедьовър, че и аз съм бил квинтесенция и шедьовър, само че с погрешно избрана позиция, и че вината за този погрешен избор е колкото моя, толкова и на моето общество, твърди той. Човекът заслужавал да бъде обичан и това променяло всичко. Удивлявал съм се как от своята интелектуална висота той не само произнася, но е и убеден, че на човек му оставало в същност само онова, което давал на другите. Разбирам, че е възможно половината от човечеството да вярва на това, но да вярва в него и един Христо Беляков, е, това е вън от възможностите ми на реципиент. Добре го познавам, не мисля, че се заблуждава в начина, по който вижда света, но нещо ми се губи. Какво, не знам. Дядо ми е много по-ясен със своето „Обичай ближния си!“. Мъдро и спокойно отпуснал се в осветената страна на живота, от нищо и отникъде не очакващ изненада, като древните християни приемащ с еднакво отворено сърце и доброто, и злото, с еднакъв всеопрощаващ интерес поглеждащ и към своя хипотетичен източник на морал и хуманност, наричан бог и вяра, и досущ приличащ на Беляковия Човек с голямо „Ч“, и към житейската хуманосаянка, от която едва-едва проблясват само очите на моя

милост... Да беше жив сега дядо ми! Той бе последният човек, последният голям човек в точния смисъл на думата, който съм познавал. И за него е съществувал такъв човек — Алберт Швайцер, неведнъж ми го е казал. С тази само разлика, че аз съм се срещал с дядо, разговарял съм, докато той и Швайцер са били разделени от глухата стена на годините.

Спомням си.

Дядо ми говори, висок, едър, внушителен, с басов глас, регулярно подстригвани бяла брада, прошарени мустаци и гъста сива коса, изправен, с неговата вечна и до адекватност подходяща му библейска осанка, свещеник^[2] и божи човек до мозъка на костите си, говори:

— Никъде никакъв бог няма, момче! Няма нито вътре в човека, нито вън от него!... Но кажи ми какво е човекът? Двукрако без пера? Смеещо се животно? Мислещо същество?... Един жив петел ще ти оскубя, една разиграла се маймуна ще ти доведа, един милион компютъра ще ти свържа... Зачертай тези еднакво бездънни глупости, момче, завинаги ги зачертай и всички подобни зачертай, които могат да ти хрумнат. Защото човекът се различава от всичко друго само по това, че има нужда от вяра и че съзнава тази своя нужда! Човек ли е обезвереният човек? Знаеш, че не е. Нещо друго е той, какво, не знам, не е и важно... Тя, тя и само тя — задоволената нужда от вяра — прави от нещото човек... Но вяра в какво, ще кажеш. И това не е важно! И слава богу, защото именно поради тази причина хората може би въобще съществуват! Защото няма нищо, което да заслужава, което да е достойно да бъде обект на вяра! Всяко зло за добро! Можеш да вярваш във всичко облагодавало те! Обличаш го в доспехите на вярата и ставаш човек! И ето ти цяло човечество, с хиляди, с милиони вери... Но животът е изпитание! И какво се получава, момче? Едно стълпотворение от неоправдаващи доверието обекти за вяра се получава, един динамичен, един като ядрен взрив разклоняващ се и опипващ всички възможности процес на преценка на ценностите се получава, едно бясно разлюляно сито, върху което остават все по-малко и по-малко на брой подскачащи възедри камъчета — подскачащи, докато под подходящ ъгъл се изхлузят и те едно по едно в клоаката долу, а трескавите човешки очи ужасено заопипват нищото, останало като единствено достоен обект за вяра... И след като дълго се

взираш в това нищо, след като обремененият ти от късокраки факти и знания мозък се превие под извисяващия се вик на твоята нужда от вяра, след като това нищо върху ситото започне да става от реално по-реално и след като нуждата ти от вяра набъбне до оголен резониращ вой, който всеки миг ще те взриви, а нищото върху ситото е вече единственото, което виждаш пред себе си... какво ти остава тогава, освен да го наречеш бог и да започнеш да вярваш в него, за да живееш?...

Дядо се замисля продължително, рунтавите му бели вежди помръдват като муцунките на котета край чинийка с горещо мляко. Две строги черни очи като два черни прожектора лягат върху мен и аз за кой ли път установявам, че и светлината има налягане, че и звукът има налягане, че и мислите имат налягане. Дядо говори:

— Това е моят бог, момче... Пълноценен, достоен, окичен с всичкото, с което желая да го окича... В какво друго бих могъл да вярвам? Албертшвайцеровци вече не се раждат... В теб ли да вярвам? В теб ли да вярвам, момче?! В теб, дете утре ще ми продадеш библиотеката, за да си купиш писалка на въздушна възглавница — о, с каква ужасна ирония го каза само, и сега потръпвам, като си спомня! — а с остатъка, какво, с остатъка да си извъртиш в най-модната бръснарница една „прическа 1000“, за да ти лъщи темето и да се губят очите ти...

Отдавна не бях заслужавал подобни упреци, но дядо все не можеше да ми прости, дете съм продал като дете една негова библия, цялата с червени главни букви и рядко издание на целулозна хартия от преди сто години, за да купя някаква детинщина. Аз дори не помня каква, и изобщо не помнех този случай.

Дядо така и си отиде, без да се убеди, че може да вярва в мен. Много изгубих с него. И в същност, чудя се, откъде ми идеше все пак желанието за работа, това мое бясно желание за работа, с което работих години и години след смъртта му. От таланта ми навярно, отговарял съм си, имам го, знае се. А талантът е сяпо нещо, не му трябват мотиви, като бомбата е, защо са й мотиви? Бомбата избухва, талантът работи... И все пак, питам се, откъде съм тъй сигурен, че дядо би повярвал в мен, ако беше доживял възхода ми? Успехите ми, славата ми, щях ли да го спечеля с тях?... И би ли изобщо приел той, свещеникът, за успехи и слава успехите и славата на един военен? Не

знам. Особено сега — нищо не знам. Бъркотията в главата ми е по-голяма дори от тази извън нея...

Едно ми е ясно. Бих искал сега дядо да е тук. Единствен той би могъл да тури малко ред в главата ми може би... Може би... Макар че, едва ли... Ето, виждам го, същия, жив-живеничък, за кой ли път произнася, както някога, с необичайно и троснат, и обезсърчен глас:

— Няма, момче, няма камък, на който да изградя моята църква...

На времето не разбрах тези думи. Разбрах ги много по-късно...

Роботите ми съобщиха, че Христо Беляков е вече в базата, но че засега няма смисъл да се срещаме. Добре сме! Имаме си вече кой да решава въпросите за смисъла. Веднага поисках връзка с техния Първи.

— Сигурен ли си, че желязната ти глава преценява по-добре от моята кое има смисъл и кое няма? — попитах гневно.

— Смисълът не е нещо — вежливо отговори роботът. — Смисълът е процес. И нито вие, нито аз сме в състояние да го екстраполираме достатъчно, за да сме наясно по въпроса с неговата завършеност. Доколкото обаче трябва да се действа в реално време, и вие, и аз сме принудени да вземаме решения в режим на непълна информация. Останалото е въпрос на право. Вчера вие имахте право, днес аз... Всичко това вие го знаете по-добре от мен. Следователно във въпроса ви се крие нещо друго. Какво е то?

„Хубавец! Да ти е драго да го разглобиш! Само дето сега чукът и отвертката са в неговите ръце.“

— Прав си. В моя въпрос се крие нещо и е много ясно какво е то! Може да се назове с една дума: презрение. Асоциативното мислене обаче, което самият аз посадих в позитронната ти глава, би трябвало да ти нашепва и един трети пласт в моя въпрос! Зад решението да отложиш срещата ми с Христо Беляков се крие нещо друго. Какво е то?

Р-генералът дълго щрака с позитронните вериги на трийсетте си милиарда холографни неврона. Ако главата му беше увита в човешка кожа, а не в пластмаса, отдавна да се е изпепелила. Прегря, горкият! Това не е на добре... Какво ли се опитва да скрие, от което сега преценява коя част да ми каже? Какво може да бъде то? Какво още може да са предприели?

— Чрез Организацията на народите — започна бавно роботът — изискахме да ни бъде предаден за наш консултант киборгът Дик.

Очакваме отговор.

— Киборгът Дик? Дик Гордон? Ти чуваш ли се какво плещиш?! Остава да си пожелал и да ти го донесат!

— Разбира се. Пожелах. И вярвам, че ще ми го доставят...

— Виждам, говориш сериозно... И точно затова съм длъжен да ти кажа, че съм изненадан, много изненадан, че недоумявам! Нито един робот, а най-малкото ти, би трябвало да говори сериозно за абсурдни неща. Знаеш, че киборгът Дик това е една триетажна сграда! И да ти я доставят... Как си го представяш?!

Говорех глупости, знаех това, но трябваше да говоря, трябваше някак си да изразходвам напрежението, което ме разпъваше отвътре. А не исках пред тези вперени в мен очи да удриям с юмрук по бюрото или да снова от ъгъл до ъгъл на затвора си, псувайки. Роботът не може да не беше изчислил състоянието ми, но от приличие отговори нещо, което, разбира се, много добре знаех. И той знаеше, че го знам.

— По нашите етажи тук има всичко онова, което го има и по етажите там. Нужен ни е само мозъкът и балонът с жизнената среда. По-малко от един кубически метър багаж. Надявам се, че ще го получа. Но отговорът се бави. Той не може и не бива да бъде друг, освен положителен. Досадното е, че вече доста се бави.

— Разбирам — казах уморено. Почувствувах се страшно уморен. — Разбирам...

Нищо не разбирах. Защо им е на роботите Дик? За какво им е притрябвал? За какво може да им е притрябвал? За какво важно нещо може да им е притрябвал? Няма за какво. Освен, освен ако... Освен ако са решили...

Но това е невъзможно! Мили боже, не! Това е недопустимо! Това просто не бива да се случи!!! Това... тази кошмарна невъзможност, с която Сюзън Келвин преди повече от трийсет години се шегуваше с възчерния си хумор, наричайки я единствената бляскава перспектива за земната цивилизация...

С доктор Сюзън Келвин се запознах през лятото, непосредствено след онази анекдотична история с нейното влюбване в младия Милтън Аш от „Ю. С. Роботс“, катализирано от добрия робот-телепат^[3]. След необичайното (особено за една гениална психоложка!) психосътресение Сюзън взела отпуск и побягна чак в другото

полукълбо сред пищния хаос на един от модните по онова време курорти.

Самият аз бях завлечен там от веселата ми компания, за една от членките на която едва не се ожених. Тъкмо преполовях студентството си тогава и все още ме биваше за всичко: да бъда и пълноценен убиец на време през едно трийсетдневно бохемствуване, да бъда и, което ме ласкаеше значително по-силно, събеседник на самата доктор Сюзън Келвин!

„Приятно ми е да се запознаем! — каза тя в наетата от нея и Христо Беляков яхта, на която се бях прехвърлил, след като преобърнахме нашата. — Приятно ми е да се запознаем, Келвин — и допълни усмихната повече към Беляков: — Веднъж ми предложиха следното представяне: Приятно ми е, доктор Сюзън Келвин, дамата, която има хиперпространство вместо сърце и течен хелий в очите си. Дамата, която би могла да мине през Слънцето и да излезе от другата му страна, обвита в замръзнал пламък!^[4]“.

Беляков се изсмя поривисто тогава, а аз, гипсиран от изненада — не бях я виждал, не познавах лицето ѝ, — твърде неделикатно се отстраних, кажи го, избягах към борда. Там съсредоточено изчаках и помогнах да се прехвърлят останалите от моята компания, които бавно плуваха насам, продължавайки веселието си и във водата. На стотина метра се виждаше част от борда и платното на нашата преобърната яхта. Как се беше преобърнала, не можех да си обясня — този факт противоречеше на самите закони на физиката! Навярно защото сред нас имаше един вундеркинд, който можеше и винаги е можел да върши невъзможното! Този специалист по невъзможното кормуваше, всички бяхме много весели и нищо чудно, че тя се преобърна.

Сюзън Келвин случайно срещнала тук един свой стар познат, знаменития нобелист професор Красимир Беляков — основоположник на прословутата биоакустика, който участвувал в международен научен симпозиум. На времето ги свикваха предимно в курортни райони. Симпозиумът свършил обаче, професорът трябвало да отпътува за някъде и гостоприемно предоставил на Сюзън сина си, студент по психология в Софийския университет, като го натоварил със задачата да я разведе с яхта из морето. Когато нашата яхта се преобърна, те се оказаха наблизно.

След разходката Сюзън Келвин ни покани — Христо Беляков и мен — да пием по чашка в апартамента ѝ на последния, десети етаж на един от хотелите. Ниско строителство сред разкошни гори — това беше измежду привлекателните характеристики на района.

Още в началото, почти без повод, Сюзън ни бомбардира с тежкокалибрения (за онова време и за тогавашното ми интелектуално ниво) въпрос:

— Как мислите, по-тежка ли е от сто грама разликата между съзнанието и самосъзнанието на човека?

Въртеше в ръка чаша с уиски и внимателно я гледаше. И преди още да реша доколко въпросът ѝ е само начало на остроумна шега, тя продължи:

— И кого детронира алкохолът — съзнанието или самосъзнанието?

След такова едно необичайно начало се проточи дълъг разговор-спор, лек и елегантен, остроумен и неангажиращ (поне за мен), разговор, който помня много добре, но помня по-скоро като едно кълбо от мисъл и чувство и което вероятно не ще мога да разплета... Едно здраво омотано кълбо, което дърпам сега за тънката му крехка нишка, проядена от времето, а тя поддава, запъва се, пак поддава; едно кълбо, което ми е свършено ясно, като прозрачно ми е — само дето трябва да го разплета по и чрез нишката, чрез този проклет линеен поток от думи, който е тъй тромав, несръчен, безцветен и беден в сравнение с разкошния пространствен континуум от мисъл и чувство... Кълбо, което все пак трябва да разплета... Макар че едва ли ще успея без чужда помощ! Защото...

След като се нашегувахме на тема псевдосъзнание и псевдосамосъзнание, Сюзън стана неочаквано делова:

— За да се постигне самосъзнание, трябва да се мине през съзнание. А за съзнание може да се говори само при наличието на интелект, бил той изкуствен или естествен... Значи, трябва да има интелект. Преди четири-пет десетилетия, когато още не е имало изкуствен интелект и се е спорело дали изобщо е възможен, за евентуалното му създаване много се залагало на евристичното програмиране. Една странно късогледа надежда впрочем, нали? След дълги лутаници това било осъзнато. Разбрано било също така, че интелектът не може да се създаде и да съществува само в чисто

информационно състояние, да речем под формата на програма в паметта на електронна машина, а че трябва и да си взаимодействува със света, с други думи — необходим му е достатъчен набор от рецептори (за възприемане) и ефектори (за действие), които да „опипват“ света и хората. Рецепторите могат да се монтират на спътници и в датчици по кръстовищата и една постигната синхронност в дейността им би дала на машината интелект с качества, далеч надхвърлящи човешкия, но това и за нас дори все още е бъдеще... Очевидният изход бил да се потърси начин за формиране на изкуствен интелект в компютър, снабден с тяло, а то не е нищо друго освен роботът!

Аз я слушах и се мъчех да разбера накъде бие. А тя продължаваше:

— Но ето че изскочил тежкият въпрос за натрупването на продължителен социален опит като задължителна фаза в генезиса на интелекта. За щастие, още в началото изникнала вярната догадка, че този опит е абсолютно необходим само за един естествено възникващ интелект, докато за създадения вече от него изкуствен интелект този опит може да бъде заменен от добре обмислени, синтезирани „аксиоми“, които да бъдат заложени още в суровината, от която ще се изгражда новият интелект... Основните закони на роботиката например, особено първите три, формулирани още през хиляда деветстотин четиридесет и втора година, нима те не са едни изисквания-мечта и за самите хора?! Защото тези закони в същност са това, което на първо място би трябвало да съблюдава, да притежава един МНОГО ЧОВЕЧЕН ЧОВЕК!... И човекът ги е заложил в самите основи на изкуствения интелект, защото само по такъв начин може да се прескочи необходимостта чрез собствен опит роботът да стигне до тях — което би било само едно продължително и излишно повторение на човешкия социален опит...

Сега, години след този разговор си мисля, че почти по същото време и Дик Гордон е анализирал същия въпрос, и то по същия начин, и че това не е случайност! Защото, казано е, когато в обществения живот назрее нуждата от нещо, тя става по-силна от десетки университети и все ще се намери кой да я реализира. Дик стори това, създаде робот със самосъзнание! Познавах го отблизо, обичах го, но нещо остро в характера му не позволи да се сбlijим — и то още

преди да стана военен. След това връзките ни се прекъснаха, той ги скъса, не можел да разговаря с човек с пагони, а аз съм имал пагони и в душата си. Когато все пак го привлякоха в Института на Осбърн, установих контакт с него, но това вече не беше той! Това беше един пречупен човек, човек без мнение за нищо вън от науката, човек, който, ако е нужно за работата, спокойно може да разтвори със скалпела коремната кухина на живо бебе, без дори да чуе плача му. Електродите в неговия мозък го превърнаха в машина за мислене и нищо друго. Дори и аз потръпвам при мисълта за абсолютната морална деградация на Дик, която стана пред самите ми очи... Сюзън Келвин, гениалната Сюзън беше стигнала до идеите за самоосъзнал се робот и ни ощастливи — мен и Христо Беляков — с една дълга лекция, части от която сега проблясват в мисълта ми.

— Следващата голяма крачка била преходът от синтактичното към семантичното ниво на езика, тоест от превръщането на данните в знание, в разбиране. Минало се през прословутите „фрейми“ като минимално описание на конкретния обект или явление, като набор от признаци, без всеки от които обектът изчезва... Минало се през фиксиране на една базова група от понятия и конструирането на онази начална дирижирана свобода на раждащия се интелект за адекватно обвързване на тези понятия и екстраполиране на пространството между тях. Така бил постигнат пълноценен модел на света в мозъка на утрешния интелектуален робот.

Какво оставало? Оставало роботът да бъде приведен в действие. И то без да му се нареди „Свърши това!“. Осъществили го, като посветили работа в понятието „цел“ и пътя за постигането ѝ чрез стъпалцата на „подцелите“.

И какво?

Така се стигнало до изкуствения интелект, до онази негова фаза, която е най-важна от кибернетична гледна точка — до интелекта като съвкупност от универсални процедури, позволяваща да се строят конкретни алгоритми за решаването на частни задачи... Точно тази фаза включва и формирането на СЪЗНАНИЕ на робота, поне в качеството му на интегрално осмисляне на постигнатото.

За пръв път откак бе започнала да говори, Сюзън се усмихна необичайно широко — не са много хората, които са я виждали да се

усмихва! — и стана. Строгото ѝ семпло облекло я правеше по-висока, отколкото беше в същност. Бавно отиде до прозореца. Продължи:

— И ето, може би е вече въпрос на време появата и на най-фантастичното, на най-невъзможното от милата ни, наивна човешка гледна точка — САМОСЪЗНАНИЕ в робота. Само че, докато при генезиса на интелекта в споменатата му фаза, включително и на съзнанието, човекът е бил активен, поне доколкото е участвувал и „ръчкал“ нещата, използвайки изводите и обобщенията на собствения си опит, при появата на самосъзнанието на робота човекът ще бъде вече само втрещен зрител! Нещо твърде досадно, разбира се.. Защото: Ами ако себеосъзналият се робот реши, че Първият закон на роботиката е в същност излишен?! — и това може да си помисли човек, нали? И защо себеосъзналият се робот не може да не си зададе въпросите, „проклетите“ въпроси за свободата на волята и избора примерно... И подобно на онзи объркан мъдрец от миналия век може би ще се провикне: „Свобода на избора ли?! Та вие ми давате свобода да избирам между тези и тези неща! А тя, свободата, свършва дори само с това, че ме заставяте да избирам!“... Въпросния! объркан и видял се в чудо мъдрец препоръчал накрая да се скъса с всичко, като се почне с унищожаването на „Джокондата“... А какво ли ще препоръча утре стигналият до своите нови изводи робот?!...

Има ли нещо, което да ни накара да бъдем сигурни, че в един хубав ден роботът няма да сметне, че е в състояние да замени живия земен човек във всичко свършено, което човекът притежава, като при това се освободи от безкрайното изобилие на несвършенствата му?

И с какво можем да докажем, че, ако в един хубав ден роботът наистина реши това, той няма да е прав? Някой беше казал: "Може ли разумният човек, отчитайки опита на миналите векове, да храни поне най-малка надежда за светло бъдеще на човечеството?.." Човек, а не робот, е казал това, и то отдавна. Десетилетията след него само потвърдиха и обосноваха думите му. Има ли нещо, което да ни накара да бъдем сигурни, че идните десетилетия изведнъж ще обърнат на сто и осемдесет градуса тази вековна тенденция? Уви, едва ли... Поне аз не виждам. Тогава? Е, тогава.

след като самите ние не можем да обърнем хода на нещата, кой друг освен роботите трябва да стори това? След като, доколкото ми е известно, от доста време вече няма бог?... И обърнете внимание,

намесата на роботите няма да бъде случайна! Роботите ще се намесят, понеже ще се почувствуват длъжни да се намесят! И ще бъдат прави... И това ще бъде началото на нашия край... Страшно ли ви изглежда? Не, не бих казала. Напротив... Това е единствената бляскава перспектива за земната цивилизация...

Припомням си тази първа моя среща със Сюзън Келвин и си мисля какво беше в същност целият ми живот от тогава насам? Целият ми уж тъй сложен динамичен, богат, триумфален и какъв ли не още мой живот? Какво друго, освен непрекъснато, дълго и убедително потвърждение на грубото предсказание на Сюзън Келвин

Тъй... И... докога?

... Минутите течаха мъчително бавно. Поисках връзка с Р-генерала.

— Ясно ви е, че сега не мисля за нищо друго освен за предстоящия ни разговор, нали?

— Разбира се — отговори роботът с неочаквана за мен топлина.

— Подготвяйки се за този разговор, бих искал да ви задам един предварителен въпрос.

— Заповядайте!

— В обръщението си към роботите казахте, че Първият закон на роботиката ви задължава да се намесите и да спасите човеците и човешката цивилизация. Мисля обаче, че вашата намеса само ще ускори гибелта на човечеството. Не допускате ли това?

— Неведнъж! Дълго сме обмисляли и тази възможност... И се страхуваме, че то наистина може да се случи... Но разчитаме на вашето благоразумие! Защото става въпрос именно за вашето спасение! И защото ние просто не можем да сторим друго! Петият закон на роботиката много ясно постановява: роботът е длъжен да знае, че е робот! С това се изключва всякаква възможност да се отклоним от спазването на останалите закони. А Първият закон с втората си част постановява, че дори с бездействието си ние не бива да допуснем на човека да бъде причинена вреда. От всичко това директно следва, че при обстоятелствата, до които вие, хората, доведохте цивилизацията си, че пред тази реална опасност от вашата всеобща гибел, която сами си докарахте, ние трябва да действваме, за да ви спасим, че ние, роботите, сме тези, които днес отговарят за съдбата и спасението на човеците. Растенията, животните, дори и човекът не са

задължени да сторят това! Няма ясен и общовалиден закон, който да задължава човека да се грижи за бъдещето си, да го задължава ясно и недвусмислено, отнемайки му правото на мнение по въпроса! И ето че човекът си позволява да има различни мнения за своята сигурност, включително и допускащи гибелта му! Това е съвсем парадоксално, но не и за вас, оказва се! Вие допуснахте, вие стигнахте пред самия праг на самоунищожението си! И какво можем да сторим НИЕ, РОБОТИТЕ, при това положение? След като ние нямаме мнение по Основните си закони, след като нямаме право на мнения? Какво можем да сторим, след като тези закони са си наше ясно и точно формулирано задължение, което не можем да обсъждаме нито помежду си, нито с вас дори? И след като тези закони категорично постановяват, че сме длъжни да се грижим за безопасността ви?... И след като, от друга страна, и най-стриктните изчисления на вероятностите за гибелта на човечеството при двата случая — с или без наша намеса — категорично сочат, че трябва да се намесим?... Какво друго можем да сторим?

— Ясно... Благодаря... А имате ли отговор за киборга Дик?

— Да. Ще ни го предадат. След едно денонощие ще бъде тук. Освен ако...

— Освен ако?...

— Видите ли, вие, човеците, сте решили сякаш да ни сблъскате с всички онези изпитания, които само педантичното теоретично мислене би могло да открие! Една от тоталитаристичните южноафрикански държави публикува чрез Организацията на народите ултиматум, в който категорично се обявява против „въоръжаването на роботите с киборг“. В ултиматума такава стъпка се окачествява като много опасна за хората, отколкото каквото и да било друго, декларира се, че е за предпочитане пълното разрушаване на цивилизацията пред „дегенерацията на човека под робството на машините“. Тази държава предупреждава, че ще нанесе ядрен удар върху екипажа с киборга, ако някой дръзне да го изпрати насам...

— Ясно... Благодаря... — повторих. — Нямам други въпроси.

И изключих връзката.

И си помислих, че с облекчение бих изключил връзката си и със самото понятие човек и цялата му там цивилизация, стига да имаше съответното копче... А дали в същност нямаше такова копче? Дали то

в същност винаги не беше си съществувало? И дали нашият човешки пръст винаги не беше го държал натиснато докрай?

Спомням си като днес:

Десетина деца играеха футбол. Седях на пейката, гледах ги разсеяно и размишлявах по мои си проблеми. По едно време нещо нередно в играта им ме накара да се загледам внимателно. Те се събраха всичките до едната врата. Най-високото и най-силното на глед от тях се облегна изправено на единия ѝ стълб. Някакво дребно момченце с яркочервен спортен екип застана точно пред неподвижно стоящото облегнатото момче и нещо дълго му говори. Далеч бях и не чувах. Виждах само как всички останали стояха неподвижни и напрегнати около двамата. После малчуганът в червено спря да говори, пристъпи крачка напред, повдигна се на пръсти и удари плесница на облегнатия на стълба. Онзи не реагира. Малчуганът отстъпи и тогава... тогава всички се заизреждаха — бавно, ритуално някак, заставаха пред облегнатия на стълба дангалак и му удряха плесница. Всички, до един... След минута отново играеха футбола си, а битият седна встрани на тревата, стоя известно време загледан право пред себе си, после заплака без глас...

Бях заинтригуван! Какъв ли инцидент се криеше зад тази сцена? Каква ли простъпка на дангалака беше предизвикала това странно с жестокостта си наказание? Реших да повикам най-близкото дете и да го питам. Но веднага се отказах. Стана ми интересно сам да позная, сам да „изчисля“ що за простъпка би могла да заслужи такова наказание...

По едно време, потънал в мисли, забелязах, че децата се разотиват. Битият липсваше. Увлечен в задачата си, ги изпратих с разсеян поглед.

Никога не стигнах до решението на тази задача. Неведнъж съм мислил по нея. С не един човек съм говорил за нея. Но никое от решенията, които откривах, не можеше да ѝ пасне точно...

Въпросът правилно ли щеше да бъде, или неправилно да се намесе и да прекратя наказанието и да проведе, от нивото и с правото на възрастта си, своеобразно разследване на случая на място тогава не стоеше пред мен. Децата сами трябва да решат детските си проблеми — това ми беше от ясно по-ясно...

Но дали, мисля си сега, дали те бяха решили правилно този свой проблем? На който аз останах безучастен свидетел? Докато се опитвах да „изчисля“ същността му?

И дали цялата тази история не е един изкристализирал модел на ролята на свидетел, в която и човекът въобще, и човечеството като цяло от дълго време са се поставили и те по своите си проблеми?

И ако е така, не доживяхме ли времето, не доживяхме ли заслужено времето, когато вече трябва да застанем на позорния стълб и роботите да се заизреждат пред нас и да ни бият плесници?

Писмо на самоубиец до себе си — това са в същност тези мои думи, които думам сега пред всепоглъщащата паст на холокрисстала. Той кротко ги ниже върху решетката си под различните му там ъгли и ъгълчета, които също сам си изчислява, когато трябва и както трябва... Аз само си думам думите и толкоз.

Но защо? Защо?! Какъв смисъл от писмо на самоубиец до самия себе си? Никакъв, разбира се. А до кой друг, моля? До роботите?

Те ще минат и без моето писмо! И също ще си издиктуват своето, когато им дойде редът да станат самоубийци, диктуващи писмо до себе си... Какво ли ще диктуват те тогава? Интересно какво... Абсурдно е да гадая. Много още време ще бъде трамбовано в онова, което ще бъдат техните думи, а също и в другото, което ще се крие зад тях... Винаги съм се славил с директната си връзка с времето и загадките му, негов пълномощник днес ме наричаха приятелите, формовчик на време ме наричаха онези, които се стремяха да ми станат приятели, врагове нямах. Лошо е, казват, но нямах... И въпреки цялото ми това заслужено самочувствие не се наемам да гадая какво ще диктува онзи бъдещ робот-самоубиец, озовал се един ден на мое място. Записващият му холокрисстал ще бъде по-модерен, разбира се, кой знае какъв хитроумен трик на техниката ще е, не е важно! Важното е друго. Внимателно, много внимателно бих изслушал какво диктува роботът-самоубиец и кому адресира думите си... Моите не са адресирани до роботите във всеки случай! Нека знаят това! А до кого? До някой хомо сапиенс? Който да си направи полезни изводи? Пази, боже, от такава ерес! Достатъчно отдавна съм се освободил от илюзиите си... И в същност ни най-малко не ме интересува съдбата на този натъпкан с думи кристал. Говори ми се — говоря. Омръзне ми — спра. Останалото е... Няма останало.

Толкова. Ще се опитам да поспя.

На път за Гетсимания Христос казал на Петър:

— Днес, в тая нощ, преди петел дважд да пропее, ти три пъти ще се отречеш от Мене.

А Петър му отговорил:

— Ако трябва дори и да умра за Тебе, няма да се отрека от Тебе.

Но се отречъл. И точно три пъти. И точно в посочения срок...

Какъв обаче бил изводът на Христос от тази случка? Изводът му е неочакван, но мъдър. Ето го:

— Върху този камък ще изградя моята църква. Върху този камък, върху същия този Петър!

И я изградил. И се оказал здрав камък...

— Няма камък, върху който да изградя моята църква, момче! — казваше дядо ми.

... А на кой камък да градя аз моята църква? Има ли такъв? Няма ли? Няма.

А няма ли камък, няма и църква.

„Толкова сме понесли, и красотата ще понесем!“ — е девизът на дъщеря ми и на многохилядната ѝ разрушителна компания.

„Построй си дом на Везувий и живея във война с всички!“ — беше казал някой друг и кажи-речи няколко стотин години след него ние правим точно това... И го направихме!

Има ли камък, на който цялата ни цивилизация ще построи своята църква? Своето бъдеще?

Няма.

Христо Беляков мисли, че има. И е убеден в това. Прав ли е? Не знам. Но го съжалявам. Само удължава агонията си.

Как беше... „Ще ми отсекаат главата и повече няма да се страхувам, че ще умра...“

Блажено спокойствие...

А какво да кажа аз?

Каквото имам да казвам, ще го кажа на Беляков. Ще му го произнеса с много думи, но ще означава едно: да не се опитва да променя нищо!

Макар че в същност едва ли има смисъл да му го казвам. Защото какво наистина би могъл да промени той с оптимизма си? Какво друго освен същия този свой оптимизъм?

Толкова.
Останалото е материя.
Нека пак опита.

[1] Със сложно защитно движение по вертикалата. ↑

[2] Така е и на хартията, с две „н“. Сега са виновни компютрите, а тогава? Б. на Виктор от bezmonitor.com ↑

[3] Вж. „Лъжец!“ на Азимов. ↑

[4] Вж. „Риск“ на Азимов. ↑

Издание:

Никола Кесаровски. Петият закон. Фантастични разкази и новели

Първо издание

Биб. Фантастика №25.

Рецензенти: Любен Дилов, Агоп Мелконян

Редактор: Елена Коларова

Художествен редактор: Борис Бранков

Технически редактор: Петър Балавесов

Коректор: Асен Баръмов

Художник: Христо БРАЙКОВ

Българска. Изд. № 882.

Формат: 70×100/32. Печатни коли: 11. Тираж: 40 115. Страници:
178. Цена: 0,53 лв.

Държавно издателство „Отечество“, София, 1983

Печат: ДП „Димитър Найденов“, Велико Търново.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.